

Era norma dera lengua occitana: estandard/referenciau/generau

Documents aportats ena amassada-debat deth 4 de juriòl de 2026

Opinions de: Juan Pablo Martínez, Miquel Àngel Pradilla, Bernat Arrous,
Andreu Pujol, Thomas Field, Eric Fraj, Jusèp Loís Sans, Patrick Sauzet,
Jacme Taupiac.

Collabòren:

Damb eth suport de:

Conferéncias

Era norma dera lengua occitana: estandard/referenciau/generau

Documents aportats ena amassada-debat deth 4 de juriòl de 2026

Opinions de: Juan Pablo Martínez, Miquel Àngel Pradilla, Bernat Arrous,
Andreu Pujol, Thomas Field, Eric Fraj, Josèp Loís Sans, Patrick Sauzet,
Jacme Taupiac.

Edicion

Virus Cultural S. L.

Dessenh e maquetacion

Xavi Malet (Virus Cultural S. L.)

Imprimís

Risc Impressió Digital S. L.

Madrid, Juriòl 2026

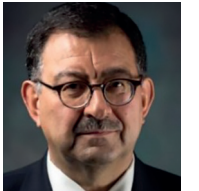

Ensenhador

Presentacion	6
Jèp de Montoya e Parra	7
Patrici Pojada	9
La estandardizaci3n de l'aragon3s: principios, criterios, retos y comparanza con l'occit3n	13
Juan Pablo Mart3nez Cort3s	
Estandarditzaci3 de les lleng3es minoritzades: noves maneres d'entendre la varietat formal	23
Miquel 3ngel Pradilla Cardona	
Cent parlars que ne fan qu'un eth mecanisme de «concatenacion» coma ciment dera unitat occitana	29
Bernat Arrous	
L'occita standard i la variant aranesa	75
Andreu Pujol	
Reflexions sus la normalizacion de l'occitan a la Val d'Aran	83
Thomas Field	
Per tota la lenga	89
Eric Fraj	
Ua norma variabla, liquida e pluricentrica entar occitan	97
Jus3p Lo3s Sans Socasau	
Variacion e estandard: la vinha e lo paiss3l	105
Patrick Sauzet	
La lenga occitana, una e divers3	117
Jacme Taupiac	

Presentacion

Jèp de Montoya e Parra
President der Institut d'Estudis Aranesi –
Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana.

Er acte qu'èm en trèn de presentar e desvolopar sus era nòsta lengua a era vocacion de defensar era Unitat ena sua Diuersitat, ei a díder, er occitan coma sistèma lingüistic. Er occitan non ei ua lengua monolitica, ei un conjunt de varietats dialectaus que compar-tissen ua basa estructurau comuna. Aguestes varietats se dividissen tradicionaument en tres blòcs: occitan septentrionau, occitan meridionau e gascon, varietat occidentau ara que pertanh er aranés encara qu'a viatges trobam fòrtes influéncias languadocianes.

Er occitan estandard, tanben aperat "occitan referenciau, generau o occitan larg (ample)", ei ua forma codificada der idiòma, basat principaument en dialècte languadocian, entà unificar es sues variantes. Aguesta norma classica, impulsada per figures coma Loís Alibèrt, cerque crear ua *koiné* comuna entara escritura e er ensenhament.

Aguesta presentacion analise era singulara posicion der aranés coma pònt entre era identitat pròpria dera Val d'Aran e era vasta unitat lingüistica dera lengua occitana.

Maugrat es diferéncias fonetiques e lexicau, era unitat dera lengua se sosten gràcies a ua tradicion literària compartida, era des trobadors, e a ua estructura gramaticau que permet era intercomprension entre parlants de desparières regions. Tot e qu'ei ua lengua minorizada, a estat era lengua mès importanta dera literatura medievau, compde damb grani intellectuaus e inclus un prèmi nòbel: Frederic Mistral.

Er estatus deth que comence a gaudir, ena actualitat, era nòsta lengua, dificilament l'aués-sem podut arténher sense era situacion sociopolitica qu'apòrte, a tot eth contèxte occitan, era Val d'Aran, damb eth sòn encastre laguens de Catalonha e der Estat espanhòl.

Ne França, ne Itàlia, ne Monegue an ratificat era *Carta Europèa des Lengües Minoritàries*. Espanha a bèth temps qu'ac hec, e damb aqueth quadre legau e er *Estatut d'Autonomia de Catalonha*, es leis de Politica Lingüistica, era *Lei der occitan, aranés en Arán*, era *Lei de Règim Especiau d'Aran* e eth decret de creacion dera Acadèmia, sense desbrembar er actiu personau qu'aportam cada un de nosati, s'a arribat ad aguesta situacion, que non vò demorar coma quauquarren valid sonque tar aranés, senon qu'a d'èster extrapolable a tot eth contèxte dera lengua occitana.

Dit açò, coma ben sabetz, encara qu'en moment dera aprobacion dera *Lei der occitan, aranés en Aran* i auec institucions, administracions e persones que signèren un manifest negant era existéncia der estandard, des deth moment dera creacion dera Acadèmia, montèrem dues seccions laguens dera madeisha, era Estandard e era Aranesa, entà compdar damb especialistes de tot er espèctre dera lengua e atau poder imbricar era normativizacion d'ua lengua generau e era nòsta varietat. Dificilament quauquarrés auesse podut pensar açò sense totes aguestes circonstàncies sociaus, administratiues e politiques.

Er aranés, e per tant er occitan, en 2006 passèt d'èster ua lengua locau a ua lengua oficiala de tota era comunitat autonòma de Catalonha, e donques der Estat espanhòl. En aguesti moments totes es leis que s'apròven en Parlament de Catalonha son publicades en occitan.

Toti aguesti hèts, a mès dera normalizacion educativa, estant er aranés era lengua veïculara enes escòles dera Val, era actuacion conjunta deth Conselh Generau d'Aran amassa damb era Generalitat de Catalonha coma entitats protectores e promotores dera lengua, o era existéncia d'ua Seccion der Estandard laguens dera Acadèmia, conformen ua aportacion immensa der Aranés, dera Val d'Aran, e deth nòste sistèma a tota era comunitat occitana en prò dera unitat e deth prestigi dera nòsta lengua.

Patrici Pojada

Coma president de l'Institut d'Estudis Occitans (IEO) es un onor per ieu d'escriure quelques mots per dubrir aquesta publicacion e me regaudissi de la collaboracion que se comença amb l'Acadèmia aranesa dera lengua occitana (AALO). Per l'IEO, es una reconeissença importanta, resultat d'una voluntat compartida d'obrar amassa per la defensa e la promocion de nòstra lenga e tanben es un pas istoric.

Se l'IEO es pas mai l'autoritat normativadoira de l'occitan, promòu una lenga digna e de qualitat e, per aquò, sabèm ben que los trabalhs sus la lenga e las publicacions fan mestièr. L'AALO jòga un ròtle dins aquel sens e cal rendre gràcia a la Generalitat e las institucions de Catalonha de n'aver favorizat la creacion tot en reconeissent l'occitan coma una de las lengas oficialas del territòri d'administracion catalana. Malgrat la legislacion existenta sabèm ben que las causas son complicadas, mas Catalonha e Aran nos mòstran lo camin.

Per ieu, l'AALO es un modèl en çò qu'a sabut articular doas preocupacions que tot aparair de l'occitan pòiriá far sieus: promòure la forma "locala" de la lenga -coma una realitat viva de l'ora d'ara- tot la restacant al "tronc comun" de l'occitan tot. Es, a mon vejaire, dins l'acceptacion de la pluralitat de las sieus expressions realas, articulada a la voluntat de s'integrar dins una lenga comuna, que cal anar. La question es de fons: qu'es aquò l'occitan? Un ensemble de tantes (quantes?) dialèctes "canonics" juxtapausats o una soleta lenga de las expressions multiplas que, caduna, ilustra la prigonda unitat de l'ensemble?

Per ma part, me placi dins la segonda ipotèsi çò que m'oblga, a l'encòp, d'aparar tota expression de la lenga a egala dignitat mas tanben tota recèrca de l'unitat. I a, aquí una escomesa, çò cresi, e es a una reflexion a l'entorn d'ela que convidan las contribucions que se tròban dins aqueste volum.

Logicament, l'occitan i es al centre a través las contribucions d'expèrts e personas que li an consacrat lor vida tota a sa defensa e son illustracion. Totes esprimisson benlèu pas la meteissa concepcion mas totes an la meteissa sensibilitat per una lenga que, per eles, es pas sonque un objècte d'estudi mas un buf de vida. Totun, en cap de cas, aquò empacha pas una vision onèsta e esclarada portada sus la nòstra lenga. Al contrari, de n'èsser tanben d'actors los obliga a aver l'exigéncia mai granda envèrs ela e per ela. Que citem Bernat Arrous, Eric Fraj, Jusèp Loís Sans, Patric Sauzet o Jacme Taupiac, e aurem comprés çò que vòli dire. Me pensi que, aquí tanben, i a quicòm d'istoric de los reünir e ne cal mercejar l'AALO.

L'occitan i es confrontat als cases diferents, vesins geograficament e lingüisticament, del catalan e l'aragonés. Es important que la nòstra lenga siá, atal, considerada entremièg d'autras per que se comprenha que los enjòcs nòstres son tanben los d'autras lengas. Aquí, n'í a doas, mas d'autras se poirián convocar, minorizadas coma lo basc, lo breton o lo reto-romaní, per exemple, mas tanben lengas d'estat coma lo portugués e sa "*norma padrão*" o lo norvegian (noruèc) e sas doas nòrmas oficialas... D'efièit, la normativizacion e l'articulacion de diferentas modalitats d'una meteissa lenga las concernisson totas.

Que las contribucions que forman aquesta publicacion nos permetan d'avançar cotria. E que siá, tanben, la primièra d'una seria gràcias a la necessària collaboracion entre l'Acadèmia aranesa dera lengua occitana e l'Institut d'Estudis Occitans.

La estandarización de l'aragonés: principios, criterios, retos y comparanza con l'occitán.

1. L'aragonés: situación sociolingüística y marco institucional

L'aragonés ye una luenga romanica formada a partir d'a evolución d'o latín vulgar en o territorio aragonés. Historicament, estió parlada en a mayor part d'o Reino d'Aragón an que funcionó como luenga d'estau, encara que dende lo sieglo XV ha sufriu una substitución progresiva por o castellano. Actualment se conserva sobretot como luenga patrimonial en as comarcas pirinencas y prepirinencas, en forma de diferents variedaz lingüísticas estreitament relacionadas. L'aragonés, chunto a lo catalán, ye reconoixiu legalment como luenga propia y historica d'Aragón, encara que la suya situación ye precaria de tot y ye considerada una d'as luengas europeas en mayor periglo de desaparición.

La Lei 3/2013 d'a Comunitat Autonoma d'Aragón crea l'Academia Aragonesa de la Lengua como institución científica autonoma con dos quefers fundamentals: la definición de l'uso correcto d'as luengas propias d'Aragón y l'asesoramiento a las administracions publicas en relación tanto con l'uso correcto como con a promoción d'as luengas y modalidaz lingüísticas propias d'Aragón.

Juan Pablo Martínez Cortés
Academia Aragonesa de la
Lengua / Universidad de Zaragoza

2. Conceptos previos: codificación, normativización y estandarización.

Antes d'abordar lo caso de l'aragonés, conviene precisar tres conceptos que a sobén s'emplegan como sinonimos: codificación, normativización y estandarización.

La **codificación** ye lo proceso de descripción, sistematización y formalización d'os recursos d'una luenga: fixación ortografica, descripción gramatical, elaboración lexicografica y explicitación de criterios d'uso. Representa lo primer paso enta adotar la luenga d'una base formal coherent, accesible y consultable. La codificación gosa tener un carácter mas que mas descriptivo, encara que pueda incorporar elementos d'orientación normativa y distinguir entre variants mas u menos propias y chenuinas.

La **normativización** u **codificación normativa** implica un mayor grau d'intervención. Suposa triar, hierarquizar y recomendar determinadas formas como preferents en relación con atras posibles variants, construyendo una norma de referencia coherent y apta pa determinadas funcions. Aquí gosa intervenir una instancia con autoritat reconoixida que estableix criterios y resuelve diverchencias, creando asinas una norma formal y explicita; tamién i hai luengas, mas que mas aquellas con ampla tradición escrita, an que la norma se basa en os usos d'escriptors de prestichio u medios de comunicación. Este proceso exige criterios explicitos, competencia tecnica, lechitimidad institucional y sensibilidat sociolingüística, mas que mas en luengas con fuerte diversidat dialectal. Con tot, la normativización no se centra nomás en a variedat estándar: tamién puet regular la escritura correcta d'as variedaz dialectals.

La **estandarización**, finalment, ye lo proceso social de construcción d'un modelo común de referencia, funcional y estable, que facilite l'uso d'a luenga en ambitos amplos: educación, administración, producción cultural, medios de comunicación y espacios dichitals. Lo estándar puet estar una variedat local enriquecida y elevada a modelo de referencia (estándard unitario), u bien una koiné supradialectal (estándard composicional), construyida a partir d'a converchencia y selección de treitos diversos. En tot caso, pa que una luenga tienga un estándar, no ye prou con que exista una norma formalment definida; ye menister que esta siga asumida, emplegada y percibida como lechitima per una part significativa d'a comunidat lingüística.

En este proceso ye fundamental la **elaboración funcional**, entendida como l'ixample d'os recursos d'a luenga enta nuevos usos tecnicos, administrativos, culturals y comunicativos. Incluye la creación de terminolochía, modelos discursivos y rechistros formals. La elaboración ye necesaria pa que un estándar siga suficientment operativo. En luengas subordinadas, ixe proceso ha d'equilibrar la necesidat de reforzar la identidat propia con la funcionalidat y naturalidat d'uso, evitando tanto lo calco sistematico d'a luenga dominant como las soluciones artificialment diferencialistas.

3. La codificación contemporania: d'o primer aragonés literario común a la revisión d'os criterios.

L'aragonés estió historicament una luenga codificada, a lo menos per escrito, con una scripta medieval bien definida. Manimenos, cuan en o zaguer tercio d'o siglo XX amaneixen voces que avogan per la suya revitalización, la continidat con ixe aragonés medieval yera perdida de tot: la luenga yera fragmentada, estigmatizada y castellanizada, y la consciencia lingüística y lo cautivo literario yeran mas que mas localistas. En ixe contexto surchen autors como Ánchel Conte, Francho Nagore y Eduardo Vicente de Vera y entidaz como lo *Consello d'a Fabla Aragonesa*¹, que emplegan modelos de luenga supradialectals como vehíclo d'expresión literaria. Alredol d'els s'encomienza a formar un corpus d'o que dimpués se denominará aragonés *literario común*.

Per aquellas envueltas se fan los primers pasos enta la codificación normativa de l'aragonés moderno. Dende 1974 s'emplega un conchunto de pautas graficas provisionals que quedan sistematizadas en o *I Congreso ta la normalización de l'aragonés* celebráu en Uesca en 1987: las denominadas *Normas Graficas de l'Aragonés*². Esta norma, orientada a la sencillez, teneba como criterio basico lo fonolochico, encara que admitiba excepciones per razons morfolochicas, transdialectals, semanticas u per seguir la tradición d'as luengas romanicas. Las Normas Graficas de l'Aragonés tenieron una ampla difusión en a producción escrita en aragonés supradialectal, y tamién en a producción dialectal publicada en determinadas editorials. Estió tamién adoptada per buena parte de l'asociacionismo urbano, pero no arribó a estar asumida de manera cheneral per los parladores y asociacions locals, qui seguiban fendo servir mayoritariament adaptacions espontanias d'a ortografía d'o castellano.

¹ <http://consello.org>⁸

² <https://www.consello.org/pdf/normasgraficas.pdf>

La producción en aragonés supradialectal creó un corpus incipient y heterochenio. Ferramientas como lo *Diccionario Aragonés* de Rafael Andolz y, sobretot, la *Gramática de la Lengua Aragonesa* de Francho Nagore contribuyieron notablement a la codificación. La obra de Nagore, publicada inicialment en 1977 y revisada en 1988, replegó lo conoiximiento disponible sobre las variedaz vivas y fació un primer esfuerzo de codificación normativa: ye decir, de tría, hierarquización y recomendación de formas a partir d'as que l'autor consideraba mas chenuinas y d'os usos mas ixemenaus en a incipient literatura supradialectal.

Manimenos, ixe primer *aragonés literario* común integraba modelos diversos y, en muitos casos, soluciones hiperdiferencialistas orientadas a marcar distancia respecto a la luenga dominant, mesmo basando-se en treitos minoritarios u poco representativos d'o diasistema. En a mía opinión, ixa fase contribuyó a deseparar los neoparladores urbanos d'as comunidaz locals que heban recibiu la luenga por transmisión familiar, fendo difícil la consolidación d'un estándar socialment asumible a partir d'ixe corpus.

En os primers anyos d'o siglo XXI s'intensificó lo debat sobre codificación y estandarización. Lo *Consello d'a Fabla Aragonesa* creó en 2000 lo *Consello Asesor de l'Aragonés*³ pa orientar la codificación de l'aragonés común escrito, mientras voces criticas como Chusep-Raúl Usón u Xavier Tomás cuestionaban los criterios emplegaus dica alavez, per considerar que lo modelo d'aragonés común yera basau en un conoiximiento parcial d'as parlas patrimoniales, y reclamaban una revisión mas cientifica y consensuada, que considerase la representación territorial, la coherencia interdialectal, la historia d'a luenga y la realidat sociolingüística.

Estes plantiamientos contribuyieron a reformular lo debat alredol d'a codificación de l'aragonés y influyieron en iniciativas como *Chuntos per l'Aragonés*⁴, empentada per Nogará, *Ligallo de Fablans de l'Aragonés* y lo *Consello d'a Fabla Aragonesa*, con a participación d'escri-tors y referents locals en o cautivo de l'aragonés. Lo proceso remató con o II Congreso de l'Aragonés (2006) y la creación de l'*Estudio de Filolochía Aragonesa*⁵ (tamién conoixiu como *Academia de l'Aragonés*), concebiu como una autoridat lingüística que cubrise lo vuedo institucional y afundise en a descripción, codificación y estandarización d'a luenga. En paralelo se constituyieron espacios alternativos, como la *Sociedat de Lingüística Aragonesa*⁶, mas orientada ta part d'alavez en a descripción y normalización d'as variedaz patrimoniales, que tamién proposó una grafía⁷ historicista inspirada en a scripta medieval.

Paralelamente, nuevas investigacions dialectolochicas y la publicación de monografías descriptivas aportoron una visión muito mas completa d'o diasistema aragonés que no la disponible en as decadas anteriores. Esto permitió que s'ise asolando un modelo

³ <https://www.consello.org/consello-asesor/>

⁴ <https://www.efaragonesa.org/laragones.com/>

⁵ <https://www.efaragonesa.org/>

⁶ <https://sites.google.com/site/sociedat/>

⁷ <https://sites.google.com/site/sociedat/grafia-dla>

supradialectal que iba reduciendo la brecha con las lenguas vivas, favoreciendo una codificación por cada vez más atenta a la diversidad interna de la lengua y más fundamentada en criterios explícitos y compartidos.

4. Principios y herramientas de la codificación normativa.

La creación de *l'Estudio de Filología Aragonesa* (EFA) que aplegó filólogos y escritores de los ámbitos dialectal y supradialectal, marcó un hito significativo en el debate sobre la codificación de la aragonés. La nueva entidad, bajo la dirección de Manuel Castán, filólogo y hablante de aragonés benasqués, planteó como objetivo inicial explicitar los criterios que debían orientar las decisiones normativas.

El marco metodológico adoptado por l'EFA, descrito por Juan-José Segura⁸, se inscribe en una tradición más amplia de planificación y estandarización lingüística aplicada a lenguas minorizadas, con referencias como Xavier Lamuela, Michael Metzeltin, Einar Haugen, Joshua Fishman, Uriel Weinreich, Georg Kremnitz u Abelard Saragossà, y parando cuenta en la experiencia de codificación de lenguas como el catalán, el gallego u el romanche. La principal aportación de Segura estuvo en la adaptación de la tradición a la realidad de la aragonés, formulando un conjunto de principios operativos para evaluar y comparar razonadamente alternativas de codificación normativa.

Los principios de historicidad, diastematicidad, identidad, coherencia paradigmática y funcionalidad permitían valorar las distintas soluciones en función de su grado de adecuación a los objetivos de una codificación normativa orientada a la construcción de un futuro estándar. Dada una solución codificada, la **historicidad** fa referencia a la suya existencia -sincrónica u diacrónica- en la lengua; la **diastematicidad** considera la suya capacidad para representar la diversidad interna de la lengua; el principio de **identidad** avalúa, de una manera, si la solución refuerza los rasgos que caracterizan la aragonés como sistema lingüístico diferenciado, y de otra, si los hablantes se pueden ver reconocidos; la **coherencia paradigmática** atiende a la regularidad y predictibilidad interna en el conjunto de su sistema. Finalmente, la **funcionalidad** considera la aplicabilidad práctica, incluyendo aspectos como la facilidad de aprendizaje, la eficacia comunicativa u la adecuación a las nuevas tecnologías.

La primera aplicación práctica de esta metodología estuvo en la *Propuesta Ortográfica de la Academia de la Aragonés* (PO) publicada en 2010⁹. Elaborada a partir de la ponderación de los anteriores principios, la propuesta adoptó soluciones más conformes con la etimología, con la aragonés medieval y con la mayoría de las lenguas románicas, renunciando a criterios historicistas cuando entraban en conflicto con la funcionalidad. De otra manera, decisiones como el empleo de la grafía <tz> en plurales y formas verbales respondían a la voluntad de conciliar coherencia paradigmática y diastematicidad, representando con una sola solución realizaciones fonéticas de diferentes variedades.

⁸ <https://www.euskaltzaindia.eus/dok/ikerbilduma/75258.pdf>

⁹ https://www.efaragonesa.org/biblio/EDACAR7_2.pdf

Después de la publicación de esta propuesta ortográfica, l'EFA continuó trabajando en dos líneas fundamentales: la descripción gramatical y la codificación léxica, concretadas en la *Gramática básica de la aragonés* (GBA) y el *Diccionario ortográfico de la aragonés* (DORTO).

La GBA, publicada provisionalmente en línea en 2017¹⁰ y posteriormente en 2021¹¹ por las Universidades de Zaragoza, aplicó a la descripción morfosintáctica lo mismo marco metodológico que había inspirado la propuesta ortográfica. No es la gramática de un aragonés estándar ya plenamente fijado, sino una obra de referencia que describe, ordena y prioriza los materiales de las variedades vivas en continuidad con la aragonés histórica. Su importancia radica, más que nada, en la organización de los materiales a partir de las variedades referenciales (las que tienen identidad lingüística propia, tradición escrita o literaria, uso social y buena conservación de los rasgos definidores de la lengua) y una priorización orientada por los cinco principios anteriores.

Una de las aportaciones más relevantes de esta gramática es la formulación de un modelo de codificación normativa multinivel, que distingue entre un nivel local (codificación convergente de las variedades patrimoniales), un nivel interdialectal o supradialectal, apto para la comunicación entre hablantes de diferentes zonas, y un nivel general o estándar, menos marcado geográficamente, pensado para usos formales, educativos, administrativos y comunicativos. Este modelo permite concebir la estandarización como una estructura gradual que parte de las variedades vivas y las articula en diferentes ámbitos de uso.

El DORTO (2022)¹², con más de 90.000 lemas y 130.000 variantes, completa el programa codificador de l'EFA. Dirigido por Franchó Rodés, es una obra que fija lemas, registra variantes, establece grafías y proporciona equivalencias en castellano y catalán que facilitan el uso escrito y la consulta sistemática del léxico aragonés. En 2023 estuvo en trámite con más de 40.000 ejemplos de uso y se adaptó a la norma ortográfica oficial aprobada por la Academia Aragonesa de la Lengua (*vid. infra*), tomando el nombre de *Diccionario Aragonés-Castellano-Catalán*¹³. En 2025 pasó a estar disponible junto con una versión aragonés-anglés en el portal web DicAra: diccionario multilingüe aragonés¹⁴.

Con la PO, la GBA y el DORTO, l'EFA intentó pasar de una codificación centrada sobre todo en la grafía a una planificación más completa de su corpus. Aunque el proceso no llegó a consolidar un estándar plenamente asumido socialmente, sí que va proporcionando un marco metodológico coherente y una serie de instrumentos imprescindibles en el proceso de estandarización de la aragonés.

¹⁰ https://www.efaragonesa.org/biblio/Edacar10_GBAProvisional.pdf

¹¹ <https://puz.unizar.es/2470-gramatica-basica-de-laragones.html>

¹² <https://www.efaragonesa.org/biblio/Edacar13.pdf>

¹³ <https://www.efaragonesa.org/biblio/EDACAR14DACC.pdf>

¹⁴ <https://dicara.efaragonesa.org>

5. La institucionalización oficial d'a codificación.

La situación cambió con a creación d'estructuras administrativas de politica lingüística (como la Dirección Cheneral de Politica Lingüística), l'aprebación d'as Leis de Luengas d'Aragón (la Lei 10/2009, substituyida dimpués per la Lei 3/2013) y la creación efectiva, en 2021, de l'Academia Aragonesa de la Lengua¹⁵ (AAL) prevista en a Lei 3/2013 como institución encargada d'establiir l'uso correcto d'as luengas propias d'Aragón y d'asesorar a las institucions publicas.

Antes que l'Academia no empecipiase a fer garras, la Dirección Cheneral de Politica Lingüística impulsó en 2016-2017 un proceso de mediación grafica encargau a Ramón d'Andrés, Michael Metzeltin y Patrick Sauzet, con participación d'as principals entidaz implicadas. La propuesta resultant no consiguió una aceptación cheneral, ni sisquiera per las entidaz participants, pero estió emplegada per lo Gubierno d'Aragón como grafía provisional entre que l'AAL no aprebase oficialment la ortografía definitiva. Como iniciativa relevant de codificación, lo Gubierno d'Aragón publicó l'Aragonario¹⁶, un diccionario en linia con mas de 26.000 dentradas, que encara no ha estau adaptau a la ortografía normativa de l'AAL.

La constitución de l'AAL y lo suyo Instituto de l'Aragonés¹⁷ suposó un cambio d'escenario: per primer vegada, la función normativa yera competencia d'una institución reconoixida legalment como autoridat lingüística. Esta institucionalización no eliminaba los problemas acumulaus (diversidat dialectal, tradicions graficas diferents, tensions entre modelos supra-dialectals y variedaz patrimoniales...), pero proporcionaba un marco estable pa tratar-los. Resulta ilustrativo d'ixa pluralidat de tradicions normativas que, en os primers momentos de funcionamiento de l'Instituto de l'Aragonés, los propios academicos emplegaban en os suyos escritos internos cuatro grafías diferents.

L'aprebación en 2023 de l'acuerdo normativo¹⁸ sobre la *Ortografía de l'aragonés*¹⁹ representó la primer gran decisión d'esta etapa. Lo resultau, fruito d'o treballo d'un anyo d'a Comisión de Grafía de l'Instituto de l'Aragonés presidida per Ánchel Conte, ye una ortografía de que prene características emplegadas en as grafías preexistentes, pero no corresponde punto per agulla con garra d'ellas. Esencialment fonolochica, fa atención tamién a l'orichen d'as parolas, a la tradición romanica y a la diasistematicidat, y presenta elementos de flexibilidad en a suya adaptación a las variedaz.

Tres anyos dimpués, la valoración de l'adopción d'a norma ortografica ye positiva: ha estau asumida con relativa normalidat en muitos ambitos institucionals, educativos y editorials, y ha contribuyiu a reducir la dispersión grafica anterior, encara que perviven usos previos

¹⁵ <https://academiaaragonesadelalengua.org/an/>

¹⁶ <https://aragonario.aragon.es/>

¹⁷ <https://academiaaragonesadelalengua.org/an/instituto-aragones>

¹⁸ <https://www.boa.aragon.es/cgi-bin/EBOA/BRSCGI?CMD=VEROBJ&MLKOB=1272612550808>

¹⁹ <https://academiaaragonesadelalengua.org/sites/default/files/ficheros-pdf/ortografia-aragones.pdf>

entre usuarios y entidaz disconformes con a norma. Manimenos, la ortografía oficial no remata lo proceso: ye una condición necesaria, pero no suficient.

6. D'a ortografía a l'estándard: retos pendientes

La definición d'a luenga estándar implica la construcción progresiva d'un modelo funcional apto pa usos formals amplos, con criterios compartius sobre morfolochía, sintaxi, lexico, terminolochía, rechistros y estilos discursivos. L'AAL ya ha encomenzau a treballar en beluns d'estes aspectos. En o caso de l'aragonés, lo reto ye especialment complexo: no existe una variedat territorial dominant ni una tradición contemporanea consolidada d'uso formal, sino un diasistema fragmentau, con variedaz patrimoniales preciosas pero demograficament febles y una tradición escrita supradialectal relativament recient.

Per ixo, l'estándard aragonés ha d'entender-se mas como una koiné funcional que como la elevación d'una parla concreta a modelo de referencia. Ha d'estar prou común pa servir en a escuela, l'administración, los medios y la producción cultural, pero tamién prou flexible pa no estar considerada una negación d'as variedaz vivas. En este sentiu, lo marco multinivel formulau en a GBA ofreix una orientación útil. La distinción entre los niveles local, interdialectal y cheneral fa que se supere la oposición entre *dialecto* y *estándar*. En este marco, los parladors pueden conservar y dignificar la suya variedat patrimonial en usos locals y, de vez, disponer d'un modelo de referencia pa situacions formals u supradialectals. Ixe modelo ye tamién especialment important pa los neoparlants, que representan una parte significativa d'os nuevos usuarios d'a luenga.

Un segundo reto ye la elaboración funcional. L'aragonés precisa de modelos estables pa la escritura administrativa, la docencia, la divulgación científica, la comunicación periodistica, la creación literaria contemporanea y los entornos dichitals. Esto implica fixar terminolochía, normalizar formulas textuales, desenrollar convencions estilisticas y producir corpus en rechistros diferents. Sin ixa elaboración, l'estándard corre lo riesgo de quedar reduciu a un inventario de formas correctas, pero sin plena capacidat comunicativa.

Lo tercer reto ye l'aceptación social. En luengas minorizadas, la corrección tecnica d'una solución no garantiza la suya incorporación a l'uso real. La norma ha d'estar explicada, ensenyada y emplegada en materials educativos, publicacions, medios y institucions. En comunidaz lingüísticas como l'aragonesofona, con fuerte identificación local, los usuarios no gosan perceber la necesidat d'un estándar; per ixo, la pedagogía normativa ha de fer veyer que lo modelo común no pretende substituyir las parlas vivas, sino facilitar-ne l'uso en ambitos formals en que no s'han puesto desenrollar plenament.

Finalment, la estandardización de l'aragonés ha de mantener un equilibrio entre identidat y funcionalidat. Ye menister recuperar formas propias y evitar calcos d'a luenga dominant, pero sin perder viabilidad comunicativa, naturalidat d'uso ni continidat con as variedaz vivas.

7. Comparanza con l'occitán y conclusión.

En este punto, fer comparanza con l'occitán resulta especialment útil y se podrá desenrollar a lo largo d'este coloquio. Como l'aragonés, l'occitán presenta una gran diversitat interna y una tensión historica entre variedaz territorials y modelos de referencia común; a diferencia de l'aragonés, cuenta con una tradición moderna de codificación mas larga y una grafía clasica asentada en buena cosa d'ambitos. L'occitán per la suya man, tien una situación institucional mas complexa, derivada d'a suya extensión por diferents estaus y marcos politicos.

Hemos dito que la estandardización d'una luenga minorizada no se reduz a l'apreba-ción d'una ortografía ni a la existencia d'una autoridat normativa. Cal articular criterios lingüísticos claros, instrumentos de codificación, elaboración funcional, usos institucionals y aceptación social. L'occitán, encara que en una escala territorial, sociopolitica y demolin-güística diferent, comparte con l'aragonés buena parte d'ixes retos: la relación entre grafía común y variedaz, entre estándar y parlas locals, entre autoridat normativa y lechitimidat social...

Per tanto, lo desafío actual no ye nomás fixar cómo s'escriben las nuestras luengas, sino construir las condicions pa una variedat común funcional, flexible y socialment asumible. En l'aragonés, como en l'occitán, lo reto ye que ixa referencia común faga honra pa ixamplar los usos d'a luenga, refuerce la cohesión d'a comunidat y permita que la diversitat interna siga estando una riqueza, no pas una causa de fragmentación.

Miquel Àngel Pradilla Cardona
(URV i IEC)

Estandardització de les llengües minoritzades: noves maneres d'entendre la varietat formal

1. Marc conceptual: de la mirada tradicional a la complexitat de la modernitat tardana

L'evolució de la teoria de l'estandardització des dels anys seixanta del segle passat ha transitat des d'un paradigma formulat en la modernitat primerenca, que buscava l'homogeneïtat i la uniformitat com a garants de l'eficàcia comunicativa, cap a una nova mirada, ara ja des de la modernitat tardana (tombant del mil·lenni). En aquest nou escenari, l'estàndard ja no s'entén únicament com una eina asèptica i neutral, sinó com un espai de negociació on la ideologia i el multilingüisme esdevenen eixos estratègics. La planificació del corpus ha deixat de ser, doncs, una qüestió purament tècnica per convertir-se en un procés glotopolític complex que ha de gestionar la diversitat interna i el contacte lingüístic constant.

Aquesta transformació s'explica per la crisi del model monolingüe tradicional, que ha estat arraconat per un multilingüisme social i un plurilingüisme individual creixents. En els ecosistemes comunicatius actuals, el monolingüisme es percep com una anomalia o una simplificació excessiva que no respon a la fluïdesa de les pràctiques reals. Les crítiques contemporànies a la pretesa "neutralitat" de la planificació del corpus destaquen:

- La desnaturalització de la norma: es denuncia que l'estàndard unitari amaga sovint la prelatió de determinats grups i interessos nacionals.
- L'emergència de l'autenticitat: en els nous "mercats lingüístics", la legitimitat ja no prové només de l'anonimat de la norma, sinó també de l'autenticitat mercantil i identitària de les pràctiques locals.
- El gir etnogràfic: la comunicació s'entén com una pràctica social, que abraça tota la variació del repertori més enllà de la fixació acadèmica.

Aquesta aparició d'una "agentivitat des de baix" qüestiona les jerarquies lingüístiques heretades i obliga a repensar la presa de decisions. Ja no es tracta d'imposar un codi descontextualitzat, sinó de negociar amb uns usuaris que reclamen espais de poder i reconeixement per a les seues varietats. Per a les polítiques sobre el corpus lingüístic, això implica que la viabilitat d'una llengua depèn de la seua capacitat per ser percebuda com a "autèntica" i útil en entorns digitals i globals, superant la visió de la llengua com a pur artefacte estatal. Aquesta transició exigeix una definició més precisa de les comunitats lingüístiques que no encaixen en els grans models hegemònics.

2. La taxonomia de les llengües mitjanes i el procés de minorització

En el context de la planificació tècnica, la dicotomia tradicional de llengua "majoritària/minoritària" és del tot insuficient, ja que genera espais d'opacitat que desorienten l'acció política. Cal adoptar, si és el cas, el concepte de llengua mitjana (*medium-sized language communities*) per referir-nos a comunitats que, tot i no ser "hiperllengües", tenen la massa crítica necessària per desenvolupar recursos administratius, acadèmics i polítics complets, i aspiren a ser "llengües completes".

El català n'és el referent paradigmàtic: amb una població que declara saber expressar-s'hi d'uns deu milions de parlants, se situa com la 13a llengua de la Unió Europea en nombre d'usuaris, superant llengües amb estructura d'Estat com el danès, el finès o el búlgar, per exemple. Així, per a una anàlisi rigorosa, cal diferenciar clarament:

- Llengua minoritària: Concepte estrictament demogràfic i quantitatiu.
- Llengua minoritzada: Concepte processual que descriu una situació de subordinació fruit de relacions de poder asimètriques des de la constitució dels Estats nació (segles XVII i XVIII).

D'altra banda, la teoria de la vitalitat etnolingüística demostra que el prestigi social és el motor que determina l'atracció o la substitució. A Catalunya, el posicionament dels catalanoparlants en les capes mitjanes ha permès que el català actuï com un ascensor social, afavorint la incorporació de nous parlants. En canvi, al País Valencià, el procés de minorització s'ha substanciat en un veritable conflicte de classes, on la castellanització ha descansat precisament en l'absència del valencià d'aquest ascensor de promoció social. Aquesta disparitat territorial posa de manifest que el prestigi subjectiu és tan determinant com la demografia a l'hora de definir el model d'estandardització funcional més adequat.

3. Tensions ideològiques en la construcció de l'estàndard

L'elaboració d'una varietat estàndard no és un procés purament tècnic: és un camp de batalla ideològic on es dirimeixen la identitat i la funcionalitat futura de la comunitat. La tria del model reflecteix quin és l'horitzó de "normalitat" a la qual s'aspira.

Model Tradicional (Modernitat primerenca)	Nova mirada Etnogràfica (Modernitat tardana)
Busca l'homogeneïtat i la reducció del "soroll dialectal".	Abraça la variació com un valor intrínsec i democràtic
Correcció basada en la descontextualització i la neutralitat	Valoració de l'autenticitat i la indexicalitat local
Autoritat vertical emanada de l'Estat o l'Acadèmia	Agentivitat horitzontal i empoderament "des de baix"
La unitat s'imposa mitjançant la invariància del codi	La unitat es construeix mitjançant el consens social

Aquesta tensió es fa palesa en la crítica de Susan Gal a les polítiques europees. Gal denuncia que el relat de la UE sobre la diversitat és sovint "enganyós", ja que manté una ideologia d'Estat nació on el monolingüisme es veu com el fet "natural" i la pluralitat de llengües com una barrera per a una esfera pública unificada. La "naturalització" de l'estàndard unitari com a única forma legítima pot actuar com una barrera excloent per a la participació democràtica, marginant aquells parlants el vernacle dels quals se situa lluny del canó oficial. Aquestes ideologies no són debats teòrics buits, sinó que determinen la viabilitat tècnica i l'acceptació de les gramàtiques que s'hauran d'ensenyar.

4. Models d'estandardització: Del paradigma de l'homogeneïtat a la polinomia

La tria d'un model de codificació és una decisió glotopolítica sobre el futur de la comunitat. Els principals models estratègics són:

- Model Unitarista: es fonamenta en la invariància i la uniformitat com a sí bols d'identitat grupal uniforme. Prioritza l'eficàcia comunicativa vertical i la governança.
- Model Polinòmic: aplicat al cas de la llengua corsa, substitueix la norma única pel consens. La unitat es construeix des de la legitimació de les no mes locals i la identificació de la varietat local com a meta.
- Models Pluricèntrics i Composicionals: el pluricentrisme proposa diversos centres de difusió normativa autònoms. El model composicional-polimòrfic (com el català) selecciona trets compartits i permet alternances diatòpiques segons l'àmbit d'ús.

Des d'una perspectiva estratègica, els models pluricèntric i composicional-polimòrfic són els que responen millor al repte d'atraure "nous parlants" sense generar una fractura amb la varietat autòctona tradicional. Aquesta flexibilitat evita que els usuaris actius se senten expulsats per una norma que perceben com a aliena o "incorrecta" respecte al seu vernacle i garanteixen la continuïtat de la cadena de transmissió. No obstant això, la implemenciació pràctica d'aquests models topa amb obstacles considerables.

5. Diagnosi d'obstacles: ideològics, pedagògics i pragmàtics

Abans d'iniciar qualsevol reforma, és imperatiu avaluar les resistències dels usuaris. L'estandardització sovint crea espais de deslegitimació que cal gestionar per evitar l'abandonament del codi. Segons el model de Wyatt, podem categoritzar els perfils davant l'estàndard:

Perfil (Wyatt)	Caracterització de l'actitud	Barrera principal
Resistents	No veuen utilitat al codi escrit ni sentit a la formalitat	Falta de compromís/relat atractiu
Rebutjadors	Desafecció per la bretxa entre vernacle i estàndard	Tria conscient d'una altra llengua
Exclosos	Manca de recursos d'adquisició per raons socials	Bretxa generacional o educativa
Expulsats	Veus discrepants silenciades pel sistema acadèmic	Marginació per part de l'ortodòxia

Un risc crític és el "doble estigma" definit per Gal: parlants que pateixen la subordinació a una llengua dominant i que, alhora, es veuen estigmatitzats dins la seua pròpia comunitat per no emprar les formes "correctes" d'un corpus no consolidat. L'amplificació de discursos disruptius sovint està patrocinada per ideologies contràries a la rehabilitació lingüística; per mitigar-ho, cal una política de filtratge que identifique aquestes estratègies substitutòries i un lideratge institucional que substituïska el desconcert de les disputes internes per una gestió consensuada. L'escola apareix com l'eina central per superar aquestes barreres.

6. Proposta estratègica: l'escola i el model de l'adequació sociopragmàtica

En la modernitat tardana, la missió de l'escola no és ser un camp de batalla identitari, sinó un espai de generació d'actituds igualitàries i competència diversa. L'adopció de la Gramàtica Sistemicofuncional (Halliday) permet moure el focus des de la dicotomia "llengua bona/dolenta" cap al criteri d'adequació sociopragmàtica, ordenant la variació per registres:

- Tema (*Field*): el contingut o àmbit del discurs.
- Canal (*Mode*): el mitjà de comunicació (oral, escrit, digital).
- Nivell de formalitat i Propòsit (*Tenor*): el to de la interacció i l'objectiu comunicatiu.

Per harmonitzar la continuïtat del vernacle amb la incorporació de nous col·lectius, es proposa el següent decàleg d'actuació:

1. Prioritzar l'adequació sobre la correcció: substituir els judicis de valor per criteris d'eficàcia segons el context comunicatiu.
2. Gestió consensuada de la norma: involucrar els usuaris de base en la definició dels espais de formalitat.
3. Foment del polimorfisme diatòpic: acceptar alternances geogràfiques en l'estàndard per evitar l'estranyament del parlant.
4. Filtratge estratègic: identificar i neutralitzar discursos que utilitzen la variació per promoure la substitució lingüística.
5. Reconeixement de l'autenticitat: validar el vernacle com a base necessària per a la lleialtat lingüística.
6. Formació docent en l'heterogeneïtat: capacitar el professorat per gestionar la diversitat de registres des d'una mirada no jeràrquica.
7. Lideratge institucional coral: promoure una autoritat normativa que escolte i harmonitze, no que silencie.
8. Integració de nous parlants: facilitar un accés a l'estàndard que no requirisca la renúncia a les identitats d'origen.
9. Dignificació del vernacle urbà i jove: evitar la desconexió amb les noves ecologies digitals i desterritorialitzades.
10. Generació d'autoestima lingüística: Combatre el "doble estigma" mitjançant el prestigi de totes les varietats de la llengua.

En el cas de la llengua catalana, s'observa una mena de trànsit (de vegades tensionat) d'un model composicional-polimòrfic a un de pluricèntric. Tots dos poden ser viables per a llengües mitjanes en conflicte, ja que permeten una gestió territorialitzada i participada de la norma. L'objectiu final podria adoptar la imatge d'una "coral polifònica", on les veus de base siguin escoltades i coordinades per lideratges institucionals forts i coordinats. La sostenibilitat i la plena funcionalitat de la llengua en la societat contemporània és el gran repte.

Cent parlars que ne fan qu'un eth mecanisme de «concatenacion» coma ciment dera unitat occitana

Parlar d'un occitan «generau», «referenciau» o «estandard» n'a bric de sens que s'òm admet, en prealable, qu'era lengua d'Òc, per tan arborescenta que pòsque èster sus eth terrenh, be fòrma totun un tot indissociable, solidari e d'un sol tenent. Non venguerié ara aidia d'arrés, ça'm pensi, de proposar un madeish estandard tath catalan, eth castelhan e eth portugués. Era nòsta reflexion que pòt parèisher ninòia. Dinc a non i a guaire, eth fèit que, a trauèrs ua infinitat de varietats localas — *cent parlars que ne fan qu'un*, tà reprèner era beròia expression d'Antonin Perbòsc de qui auem hicat en títol d'aqueste trebalh —, e parlèssem toti, fundamentalaments, era madeisha lengua *dis Aup i Pirenèu* apareishié com ua evidéncia que arrés, ne ena comunautat scientifica, ne tanpòc demèst eths autors de lengua d'Òc non semblaue dispausat a mèter en docte. Qu'ei atau, per exemple, que, en 1840, en sòn *Projet d'un dictionnaire français-provençal ou Dictionnaire de la langue d'Occ ancienne et Moderne*, eth Dr Simon-Jude Honnorat (1783-1852), d'Alòs (Arouas), enas Baishas Aups, e podié escriuer: «*Je n'avais d'abord eu le projet que de faire le dictionnaire de la langue des quatre départements de l'ancienne Provence, (Basses-Alpes, Var, Bouches-du-Rhône et Vaucluse); mais en y réfléchissant sérieusement et en comparant les dialectes voisins, j'eus bientôt acquis la conviction que les limites du territoire n'avaient aucun rapport avec celles de la langue, qui au fond, est la même dans tout le midi de la France...*» abans d'ahíger un shinhau mès lonh: «*Quoique je n'aie eu en vue, dans mon dictionnaire, que la langue des départements suivants: Alpes-Basses (sic), Alpes-Hautes, Ardèche, Arriège (sic), Aude, Aveyron (sic !), Bouches-du-Rhône, Cantal, Corrèze, Dordogne, Drôme, Gard, Garonne-Haute (sic !), Gers, Gironde, Hérault, Landes, Lot, Lot-et-Garonne, Pyrénées-Basses, Pyrénées-Hautes (sic !!), Pyrénées-Orientales, Tarn, Tarn-et-Garonne, Var et Vaucluse, les autres pourront également s'en servir...*».

Bernat Arrous
Membre der Institut d'Estudis Aranesi-
Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana

Portant, de dempús un quarantenat d'annadas, eth postulat aqueth ei regularaments remés en question per tot un corrent de pensada de qui, non solaments e recusa e espudeish era expression de «lengua occitana», mès s'estima mès parlar de *lenguas d'Òc*, en plurau. Eth universitari Jean-Claude Rivière que hoc eth prumèr, en 1982, a defèner era aidia de ua pluralitat deras «*lenguas d'Òc*» en un article documentat, mès pro polemic, de qui balhèc lòc, en seguint, a un escambi virulent dab eth occitanista Rogièr Teulat. De dempús, d'auti especialistas l'an imitat, coma per exemple, eth socio-lingüista, Philippe Blanchet, professor ena universitat de Nantas, de qui, enes sòns nombrosi trebalhs, e defèn de faïçon recurrenta, era aidia de ua «lengua provençala», distinta deth «occitan», o encara, eth gasconizant, Jean Lafitte (1930-2023) de qui, en octòbre de 2005, e sustenguec ua tèsi d'Estat, a on s'estacaua a desmostrar qu'eth gascon e constituíe ua lengua a part sancera¹. Era question que s'amerita doncas qu'òm s'i interèsse de nauèth, en dehòra de tot dogmatisme e, se possible, sense cap de passion partidària.

¹ Sus era nocion de *lenguas d'Òc*, en plurau, cf. RIVIÈRE (J.-C.) *Situation des langues d'Occ (en duas partidas)*, *L'information grammaticale*, 1982, N° 12 e N° 14; dab era reaccion de R. TEULAT, ena madeisha revista, N° 16, 1983; BLANCHET (Ph.) *Le provençal. Essai de description sociolinguistique et différentielle*, Louvain-la-Neuve, 1992; deth madeish, *Provençal as a distinct language, sociolinguistic patterns revealed by a recent public and political debate*, in *International journal of the sociology of language* (2004); LAFITTE (J.) *Situation sociolinguistique et écriture du gascon aujourd'hui*, Universitat de Rennes, 2005.

Compde tengut deths limits de qui mos son impartidi, qu'òm compreneirà ça'm par que çò que segueish non sia arren mès qu'un sondatge de qui a per tòca de veir c'en quina mesura e's destacan plan, sus eth terrenh, un «blòc» gascon e un «blòc» provençau, distints deths sòns vesins. Tad aquerò, qu'auem seleccionat un certen nombre de trèits de qui remandan, tot en un còp, ara fonetica istorica, ara morfo-sintaxi e ath lexic. Eths materiaus de qui auem utilizat qu'arremontan, per màger part, ara segonda meitat deth sègle XIX^{av}, ua epòca de plia vitalitat entara lengua. Que consisteishen mès que tot en ua colleccion de traduccions dera *paraula* (parabòla) dita deth *Hilh pergut*, segon sent Luc (capítol XV), de qui auem completat, eth cas escaient, dab d'autas sorsas. Per pòc que mos posquiam hidar ad aqueri documents — e que les ajam, pera nòsta part, bien lejudi e correctaments enterpretadi —, que cau doncas auer present en esperit qu'arribaten era situacion dera lengua a un moment determinat dera sua istòria. Aquerò dit, es comparasons de qui auem podut efectuar dab es dadas de qui s'a publicat de dempús, per exemple eth ALF, leugeraments posterior, e es diversis atlases per region de qui s'a realizat en darrèras, endican que, de faïçon generala, era fisionomia generala dera lengua non a guaire cambiat — en çò deths locutors «naturaus» tostemps.

Era aidia de qui defenem ei que, sus eth terrenh, eths fèits e s'encadenan entre eri de tau maniera qu'ei impossible d'isolar un complèxe dialectau de un aute, sense «amputà'u» de bona part deth son domèni, tant vau díder sense ignorar era zòna a on s'opèra precisaments, per *trepuèrs* successivi, era transicion entre eths dus complèxes. Que n'arresulta que, d'un estrem ath aute deth país d'Òc, toti eths dialèctes occitans be son solidaris entre eri. Qu'ei çò qu'entenem peth tèrmi de «concatenacion».

A) Aqueras Montanhas que tan hautas son: era zòna pirenenca.

Que començaram eth nòste periple dab eth extrèit d'un collectatge efectuat quauquas annadas-a, en Arbàs, en Comenge (Hauta-Garona), de qui compararam dab era version dera *paraula* de Shenh, enes madeishi parçans, publicada en 1926, en *Armanac dera Mountainho*².

Era confrontacion entre eths dus documents mòstra qu'eth dialècte deth Arbàs e's caracteriza:

a) Deth punt de vista dera fonetica istorica:

1° Peth pas dera F- latina a *h* (carta n° 1.1.): FĪLL(U) > *hilh*; FĚSTA > *hèsta*; FACT(U) > *hèt*; FECIT > *he(c)*; FUNDĚR(E) > *hóner*, etc.

2° Eth pas a *-th* (= č) dera -LL geminada latina en "finala romanica" (carta n° 1.2.): ĪLL(E) > *eth* (*etch hilh*); còtch (= còth) < CŎLL(U); bedèt (= vedèth) < UĪTĚLL(U); anètch (= anèth) < ANNĚLL(U).

3° Era palatalizacion en [č] (= *tch*) de -T- entervocalic latin en «finala romanica»: *oportunitat* > [upurtunitàč]; SANITAT(E) > *santach* (= *santat*); *acabatch*, *retroubatch*, *tournatch*, *mancatch*, *datch*.

²Cf. eth apendici, ara fin deth article.

4° Eth pas de -B- e -U- entervocalics latins a [w]: BĪBĚR(E) > *béuer* = [béwe]; HABEBA(T) > *auia*; HABUIT > *auéc*; LĚUĀUIT > *leuè(c)*.

5° Eth desvelopament, en d'auguns contextes sintactics, d'un ajudant articulatòri, prenent era fòrma d'un *a-* prostetic, dauant eths mots començant per R-³ (carta n° 1.3.): RĚS > *arrés*; *aqueth arregran pair*; *ua espèça d'arrestaurant*; *que-m déu arrbéngue*; *que l'arrespounéc*; *be calio arregauji-s*.

6° Eth pas deth latin PĀTR(E), FRĀTR(E) a [pay] = *pai(r)*, [fray] = *frai(r)* (carta n° 1.4.).

b) Deth punt de vista dera sintaxi:

7° Pera preséncia, enas frasas declaratiuas, d'un que dit «enonciatiu» dauant eth vèrbe dera principala (carta n° 1.5.): *eth gran pair que s'aperaua Abèl*; *qu'èra eth aïnat*; *que cerquéc un batèu*; *un òme qu'auio dus dròlles*; *qu'arrebenguéc en ètch madéch è que didéc...*

8° Eth recors as fòrmas femininas deth adjectiu possessiu dauant eth tèrmi de parentat, *pair* (carta n° 1.6.): *sa pair qu'èra joen*; *sa pai que-u bic e que-n auéc pietat*.

9° Eth recors ara preposicion *enà* o *endà*⁴ (< INDE AD ?) entà exprimir (en concurréncia dab era varianta mès coneguda *entà*? Cf. eth tèxte dera *paraula*), tot en un còp, era finalitat de ua accion e era destination: *n'auia cap cap de sòu enà pagar*; *que demandèren enà dromir*; *que partic enda un país pla lounh*; *que l'a bouièc endà 'ra sùo bòrdo enda hè-u gūara 's pòrcs...*

10° Eth recors ara madeisha preposicion en datiu: *que didéc enda sa pai*; *qu'anarè trouba 'nda papai*, mès *etch enda sa pai* (= *a sa pair*) *que l'arrespouéc coumo açò...*

11° Eth arrefortiment dera negacion per miei deth mot *cap* vuedat dera sua significacion d'origina: (*non*) *s'entenian cap*; *n'auia cap cap de sòu*; (*non*) *sai cap ce qu'èra*; *n'e cap estat mès lèu bengutch*.

c) Deth punt de vista dera morfologia:

12° Peth recors ath article dit "pirenen" *eth* (= *etch*, *ej*) < ĪLL(E), era < ĪLLA (carta n° 1.7.): *eth òme* (= *ež òme*); *eth batèu*; *eth sac*; *ei* (= *eths*) *darrèri sòuses*; *era museta*; *'ra trauersada*; *et(h) dròlle*; *etch hilh aïnat*; *era musico è 'ras dansos*.

³Eth fenomène qu'ei generalaments considerat coma era manifestacion de ua vielha tendéncia articulatòria pirenenca de qui's hica en relacion dab eth hasti bien conegut deth basco (*euskara*) peths mots començant per r- (lat. REGE(M) > *errege*). Qu'ei interessent de senhalar, per aquerò, qu'era localitat d'Elva, en aute estrem deth país d'Òc (*Valadas* occitanas d'Itàlia), e sembla manifestar eth madeish tipe de tendéncia: *qu'amérito pas pus d'èsser arconeissut* (< *reconeissut*) *per vòst filh*, e *al es arsuscit* (< *ressuscitat*) (cf. en gascon *arcuelh*, *ardalh* < *ar(re)dalh*, *ardon* < *ar(re)don*, etc.)

⁴Qu'ei guaireben era sola diferéncia sensibla, a cent ans de distància, de qui posquiam trobar entre era lengua tau com èra parlada en 1926 e era de qui's parla ué: era reduccion, en vertut de ua tendéncia gascona bien coneguda, de *endà* a *enà*.

13° Eth recors aths pronòms conjunts, le, les, tot en un còp, en regim dirèct (tath masculin) e en regim indirèct (= *li*) (cartas n° 1.8, n° 1.9 e n° 1.10): *que lei (< les) balhèc a béuer; que lei (< les) deishèc dromir; è 't pai ja les partadjèc et bèn; mès arrés que nou le'n dáuo; abilháts-le-n; aucidéts-le*.

14° Era existéncia d'un masculin plurau en *-i* entaths pronòms e eths adjectius⁵ (carta n° 1.11.): *eths darrèri sòuses; un des bòsti journalès*.

15° Eth manten d'un imperfèit deth indicatiu de tipe «oman» en *-ia* (de qui, per un efèit de sinerèsi, e pòt passar pontualaments a *-iá*) taths verbs dera 2^{au} e 3^{au} conjugasons (carta n° 12): *auia ~ auia; partia; honian...*

16° Era preséncia d'un *-c* adventici, aïretat de d'auguns perfèits latins en *-U* (UOLUIT > *volc*) ara tèrça persona deth preterit⁶ (cartas n° 13 e n° 14): *que se n'anèc; que cerquèc; que s'embauchèc; que demorèc; que prenguec; que didec; qu'auèc; que hec; que partic; que benguéc; que l'ambouïèc; que-u bic; que courréc; que s'ahuèc; que-u poutounejèc; qu'antenéc; qu'assouèc; que-u demandèc; nou bouléc; que l'arrespounéc*.

Era mesa en perspectiva d'aqueras dadas dab eras informacions tiradas deras autas versions dera *paraula* de qui auem tara region pirenenca endica⁷:

a) qu'eth trèit n° 12 e caracteriza tota era Montanha gascona, en dehòra, totun, deras duas localitats aussalesas de Vièla e Aas, expandint-se entà capvath dinc ath Manhoac (Galan).

b) qu'eth trèit n° 8 ei despartit de nauèth, tot eth long dera cadena, per de nombrosas localitats montanhadas, deth Haut Biarn dinc ath Coserans (Areta, Aas, Aranhoet, Maulion, Santenh).

c) qu'eth trèit n° 11 ei circonscrit a un petit airau, d'acauaths sus eth Haut Comenge e eth Coserans vesin (Aspèth, Santenh, Ost).

⁵Eth trèit que s'arretrobà dera auta part deth país d'Òc, enas *Valadas*, zòna franco-provençala tòca-tocanta compresa: Caralh, Limon, Oncin un *di vòstri servitors*, Usselh un *de vòsti servitors*, Jalhon un *de vòstri lavoirs*, Val Soana un *di vòstri famauts*, La Tore un *de teui manuals*, Limon *denans ai vòstri uelhs*, Vaudier *quanti servitors ent la casa de mèn pèrre*, Acelh *quanti servitors a la meison de mon paire*, Viu *quanti sarvitors ent la cas de men pare*, Oncin e d'ací a dui o tres jorns tuchi ansemps, Viu e di que a quarqui jorns, e qu'istem tuiti allegres ansemblo, etc. Ja èra eth cas en valdès classic: e en apres non moti dia (= molti dias), *quanti mercenar, per tanti an* (Nauèth Testament en lengua valdesa, manuscrit de Grainòvol).

⁶Atheu tanben eth trèit que repareish enas Aups, concretaments, enas parçans de Gap, en Devolui e en Ambrunés: *Gap lou pu jouvè dissec à soun pèrre, se mettec en route e s'en anec dinc un país éloigna ounte mangec tout ce qu'aie, et coumenseq a aver famp, et se bettec a mestre, se jettec à soun couel et l'embrassec, quant fouguec vengu et que se fouguec approucha de la meisou, Ambrun lou pèrre partagec lou ben, partec per un país eslouinia ounte dissipec soun ben, l'y aguec uno grosso famino, s'en anec se mettre à mestre, lou mandec din soun doumène, quan fouguec veingu et qu'approuchec la meison eintendec la symphounié, Devoloi lou pus jove deis dous priéq sou paire, sen aneq (= se n'anec) dinsse un païs bien luen vounte counsueq tout son ben, eou courreq aveou (= eu correc a vèu) et l'embrassec, et veou ni en feq quauques reprochès (= e vèu n'i en fec quauques repròches), li respondeq, etc*

⁷Sus eras nòstas cartas, eths parçans deth Arbàs que son figuradi per un triangle.

d) qu'eth trèit n° 10 no's manisfèsta que sus un airau encara mès arredusit pus que, en dehòra deth Arbàs, non l'arretrobam ací qu'a Santenh, en Castilhonés.

e) qu'eths trèits n°s 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 e 9 e s'arretrobàn non solaments enas vals de hauta montanha, mès, de faïçon generala, a pus prètz pertot en Hauta Gasconha (ad aqueth detalh près, totun, que, tan en dialècte d'Ost, en Coserans, coma enes dialèctes biarnesi e lavedanesi, *-B-* e *-U-* entervocalics latins aboteishen a un [β] fricatiu, que non pas a [w]. Qu'òm sap qu'ei era madeisha causa en Naut Aran.)

f) qu'eths trèits n°s 14, 15, 16 e (en ua mendre mesura) eth trèit n° 13 non s'arretrobàn, per contra, sonque excepcion (Arrens *agé < auie*), ne en Biarn, ne en Baish Ador, ne en Bigòrra (tant vau díder en gascon *estrem*, tà reprèner era terminologia de Robèrt Lafont), mès *cap auant*, dera auta part dera Garona, sus un ample airau de qui va de Tolosa e Montalban dinc ath Fenolhedés (Pireneas Orientalas), en passant per Carcassona e era Hauta Arieja (Foish, Vic de Sòs, Tarascon) dab era quau eth ligam ei particularaments estret.

Arribadi ath cap d'aqueste prompte examen, que vedem qu'un dialècte coma eth gascon d'Arbàs — e dab eth, toti eths dialèctes comengesi e coseranesi de qui l'au se tanhen, *eth aranés comprés* — aufreish ua personalitat complèxa. Se leisham de costat quauqui «endemismes», d'aulhòrs pòc nombrosi (eth recors ath article dit «pirenenc», era palatalizacion de T- entervocalic latin en finala romanica, era foncion "atributiva" de *endà*), que ten, tot en un còp ath gran Oèst aquitan (Biarn, Bigòrra, Lavedan, Baish Ador), dab eth quau e partatja eths trèits eths mès salhents deth sòn consonantisme e dera sua sintaxi, e ath *Mieidia tolosenc*, ath quau e s'arrestaca, sense cap de discussion possibla, pera sua morfologia. Qui, portant, e gosarié ahramir qu'eth parlar d'Arbàs n'ei pas gascon o qu'ei mens gascon que non pas eth biarnés de Lescar o de Sauvathèrra de qui ignòran, per exemple, aqueri trèits de màger gasconitat que son eth recors ath article «pirenenc» *eth*, era o eth manten deth *que* enonciatiu enas frapas negativas (cf. *mès arrés que non le'n daua*)? E quin ei, de un aute costat, que non l'au poderiem considerar com occitan, quan comparteish dab eths parçans de Foish o de Tolosa eth essenciau deth sòn bagatge gramaticau?.

B) Entre mar e montanha: eth Gran Èst occitan.

Que leisharam estar ara era zòna pirenenca entà anar veir un shinhau ce quau ei era situacion deth aute costat deth nòste domèni, en Provença e enas Aups. Eth Lheuant deth país d'Òc de qui's desparteish, en gròs, entre ua zòna marítima de qui cor d'Aigas Mòrtas dinc a Menton e un *rèire-païs* montanhós compartimentat en ua corderinga de terradors bien distints (Cevenas, *Oisans*, Devolui, Ambrunés, Champsaur, Briançonés, *Valadas*, etc.), qu'aufreish, de hèit, un terrenh d'autan mès complèxe qu'eths escambis d'òmes e de marchandisas eth long dera antica via de circulacion qu'ei era ribèra deth Ròse, eras migracions sasoèras deths montanhards anant dalhar o vrenhar en *païs baish* e eth moviment d'*itas e vitas* deth bestiar capvath eras dralhas (*draio*) de qui miavan dera Crau o dera

Camarga dinc aras Aups an afavorit ua interaccion constanta entre eth provençau parlat enas vilas (Marselha, Tolon, Avinhon, Ais), tradicionalaments tengut per mès prestigiós, e eths parlars gavòts, tot en un còp, mès arcaizants e soent mès bien conservadi: *lo Gavòt n'a de grossièr que la rauba!* De tau faïçon qu'eth estudi dera dinamica intèrna deth provençau a balhat lòc istoricaments a mantuns assais de classificacion successivi de qui n'an cessat de renovar era terminologia e de proposar de nauèras configuracions (*provençau rodanenc, provençau marselhés, provençau maritime, provençau alpenc, daufinenc, vivaro-alpenc, cevenòl-alpenc, etc.*)⁸ Era region de qui vic a espelir, coma se sap, era figura tutelària de Frederic Mistral e a on s'avièc, dab era fondacion deth *Felibritge*, eth moviment de restauracion literària (*Respelido*) deth sègle XIX^{au}, qu'ei tanben, ja i auem hèit allusion en començar, eth teatre d'un desbat passionat entre provençalizants e occitanistas entorn dera nocion de «lengua provençala» e dera question dera independéncia deth dit provençau fàcia un "occitan" viscut coma ua construccion egemonica e artificiala. Ahigem entà acabar, que s'era occitanitat deth país *nissart* (niçard), cap auant, non sembla mès hèr desbat — sonque dilhèu per Menton? —, entà capvath, per còtra, era emergéncia dera nocion de *franco-provenzale*, entecada de consideracions ideologicas, a auut per efèit de «privar» era zòna d'influéncia dera lengua d'Òc d'un hèish de parçans (N. deth Daufinat, Lionés, Savòia, etc.) de qui, denquia alavetz, l'au se solien generalaments atribuir⁹. A on comença eth provençau? Ena Marca nimesenca? Dera auta part deth Ròse? Denquia on s'espandeish? Era Droma provençala? Eth Ambrunés? Es *Valadas* occitanas d'Itàlia? Mès encara que dab eth gascon, ça'm par, era question dera unitat dera lengua e deths sòns limits e's pausa atheu de faïçon cruciala.

De nauèth, que treiram eras nòstas informacions deras cartas de qui auem establìt a partir deth garbet de traduccions dera *paraula* de qui auem amassat.

1. — Inflexion de A tonica en [ye] > en preséncia de ua palatala: MANDŪCĀR(E) > *mengier*; PECCĀRE > *pechier* (cartas n° 2.1. e n° 2.2.). Ja's sap qu'ei aqueth trèit qu'eths romanistas, de dempús era publicacion deths *Schizzi franco-provenzali* d'Ascoli (1873), e botan en dauant entà destriar eths dialèctes dits *franco-provençaus* (*arpitans*) deth provençau propiament dit, estent que, en occitan, eth procès de palatalizacion aqueth n'a bric d'efèit sus eth A accentuat, que demora intact: *manjar*; *pechar*. Era situacion sus eth terrenh qu'ei neaumens autraments mès complèxa. Eth latin CĀMP(U), per exemple,

⁸Sus eths divèrsi assais de classificacion dialectala, cf. MISTRAL (F.), Lou Tresor dóu Felibrige, en article *dialèite*; LAMOU-CHE (L.) *Note sur la classification des dialectes de langue d'oc*, *Revue des langues romanes*, T. XLIII, Montpelhièr, 1900; RONJAT (J.) *Grammaire istorique (sic) des parlers provençaux modernes*, Tome IV, Appendice: les dialectes. Index, Montpelhièr, 1941; BEC (P.) *La langue occitane*, París, 1961; deth madeish, *Manuel pratique d'occitan moderne*, collection *Connaissance des langues*, volume VII, París, 1983; BOUVIER (J.-C.), *L'occitan en Provence: le dialecte provençal, ses limites et ses variétés*, *Revue de linguistique romane*, tome 43, 1979; BLANCHET (Ph.), *op. cit.*, 1992.

⁹Qu'ei atau, per exemple, qu'eths gramatics francesi, Auguste Brachet (1845-1895) e Jean Dussouchet (1843-1910) e podien encara escriúer, en 1899, en sòn *Cours de grammaire française fondé sur l'histoire de la langue*, vertat qu'ei, en emplegar eth passat (!): «La langue du sud, la langue d'oc comprenait: le gascon, le catalan, le languedocien, le limousin, l'auvergnat, le rouergat, le provençal, le dauphinois et le savoyard.» Ja's sap que, deth sòn costat, ena tresau edicion revista e ampliada dera sua *Grammatik der romanischen Sprachen* (París, 1874, pera traduccion francesa), Friedrich DIEZ madeish e consideraua tanben eth parlar daufinenc de Grainòvol, coma un dialècte de lengua d'Òc: «Le dialecte dauphinois (il s'agit surtout de Grenoble) a un tout autre cachet. L'a atone persiste à la fin des mots excepté après un i étymologique (roba, pucella; glaci, esperanci, egleysi). E à la même place devient o (agio = fr. âge, damageo, miraclo, chano = chêne, et même vicio = it. vizio). Les diphtongues sont très-altérées (cf. jamey, voey, ney, bet, fio, avec le prov. jamai, vau, neu, beu, fuec; mais aiga, rey, mieu, ont conservé l'ancienne forme), etc.»

qu'aboteish a pus prètz pertot a *champ*, quan serié ena zòna franco-provençala (sonque a Madona, en S. dera Savòia: *chemp*). Que vedem tanben qu'eth N. deth despartament dera lsera e era Val Soana, en Itàlia, aufreishen, deth sòn costat, en lòc dera fòrma *arpitana* demorada *mengier*, un produït essencialaments occitan (tà non díder «gasconizant» !): *minjar*. Anfin, qu'òm s'estona, ath contrari, de trobar a Niòms, en plia Droma provençala, un fonestisme de tipe «pre-arpitan» o «proto-arpitan», caracterizat peth desenvolopament d'un iòd dauant [a]: *mangiavoun, péchia, chians* (= *champs*).

2. — Diftongason de [ò] larc (daurit) en dehòra de tota preséncia d'un iòd: PÖRC(U) > [pwèrk] ~ [pwark] ~ [pwòrk] (carta n° 2. 3.). Aqueth fenomène qu'era nòrma alibertina omet curiosaments d'arregistrar per escriut e qu'eth aranés, contrariaments aths dialèctes vesins, e coneish de faïçon pontuala (HÖRTU > *uart*; *ÖSSU > *uàs*), qu'ei generau ena zòna circonscrita, per ben qu'eths produïts e's desparteishen de faïçon capriciosa d'un cap ath aute deth domèni: *puòrc* de qui s'estaca mès que tot aths prumèri contrafòrts deth Massís centrau (Roèrgue, Losera, Velai) que repareish dera auta part dera zòna, en país *nissart*; *puèrc* de qui prevau ena hauta montanha alpenca, quan serié en *franco-provençau* (*Valadas*, Ambrunés, Gapencés, Savòia), que s'arretroba ena Vau Clusa (Cadenet), com a Marselha, a on coexista dab *puarc* de qui ei tanben era fòrma en usatge a Tolon (Var) e ena Droma provençala. Localaments, era reduccion deth diftong que da lòc a quauqui produïts segondaris bien caracterizadi: [pœrk] (= *i peurc*) a La Tore (*Torre Pelice*); [purk] (= *lei pourcs*) a Castelana. Eth [ò] *larc* d'origina, de hèit, no's mantén intact qu'en *rodanenc* (Avinhon: cf. era lengua de Mistral) e ena *Marca nimesenca*, en continuitat dab eth Baish Lengadòc vesin. Qu'ei interessant de confrontar aqueras dadas dab eras observacions deth erudit marselhés, Cl.-Fr. Achard (1751-1809), de qui, enas *instructions préliminaires deth sòn Vocabulaire François-Provençal* (1785) e remarca que "en général la prononciation du peuple d'Arles, d'Avignon, &c. est plus douce», abans d'ahíger: «ils disent la porto, fieou, morto. Celle de Marseille l'est moins, nous prononçons, la pouerto, fieou, mouerto. À Toulon et sur les côtes voisines on a une prononciation rude & l'on dit, la pouarto, fieou, mouarto...» Mistral, en *Tresor*, que balha, deth sòn costat, ath ras de *porc*, de qui ten naturalaments pera fòrma de basa, *pouorc* peth Roèrgue e Nissa, *pouerc* per Marselha e *pouarc, puerc, purc*, peths dialèctes daufinencs.

3. — Vocalizacion (> w) dera -L dita segondària, provenent dera reduccion d'ua -LL geminada latina: UĬ(T)ĚLL(U) > [veðèw] ~ [vèw] (carta N° 2. 4.). Eth trèit de qui ei considerat coma constitutiu deth provençau que's manifestà a partir d'Usès entà abraçar tot eth provençau maritime dinc a Nissa (*vedèu, vudèu*). Compde tengut deth amudiment deth -D- intervocalic (*ve[d]èu > vèu*) de qui caracteriza tota era zòna alpenca (cf. mès lonh), que s'espandeish tà cap ath N. dinc a Privàs (Ardescha), Valença, Dia, eth Champsaur e eth Ambrunés, leishant de costat era hauta montanha deth Briançonés e deth Cairàs, a on era -L finala que mantén solidaments, dera auta part deth domèni, era *Marca nimesenca* (= *vedèl*), e repareish (= *vèl*).

4. — Manten dera labio-dentala [v] gessida de U o B entervocalics latins: UASSĚLLĬTT(U) > [varlé]; MANDUCABANT > [manžavun], etc. (carta n° 2. 5.) De toti eths trèits de qui auem escuelhut qu'ei un deths soli de qui abracen tota era nòsta zòna, *franco-provençau* e franjas dera Auvèrnha compresi. Ja's sap que, istoricaments, era confucion de tipe «iberic» entre B e V ei un gasconisme de qui, ath long deths tempses, a fenit per acomanar-se ara mès

gran partida deth Lengadòc e dera Guiana (Carcin, Roèrgue, Agenés, Peirigòrd): cf. ací Rodés *bedel, bido, monchabou, dounabo* (= *vedèl, vida, manjavon, donava*). S'ath s. XIV^{au}, per exemple, eth purista tolosenc Guilhem Molinier, en famós tractat deras *Leys d'amors* (1356), e ten per un trèit — tà non díder un vici! — de prononciacion propiament gascon (*d'aquest mudamen uzo fort li Gasco...*) eth fèit de díder «*b per v consonan coma ba per va, bertat per vertat, bengutz per vengutz*», quauqui dus cents cinquanta ans mès tard, tot le món ena Ciutat mondina que parla d'aquera mòda, coma e'n temuenha era ortografia deth poèta Pierre Goudouli (*Pèire Godolin*): *bido, bertat, bedél, beni, bengut, beze* (= *véser*), *biben* (= *vivent*), etc. Ara, ne eth Massís centrau, ne eth Daufinat, ne era Provença marítima non son james estats afectadi peth fenomèn. Com ac vedem sus era carta, era confusion entre V e B non va guaire mès lonh que Montpelhièr a on, se'n creiem eth tèxte dera nòsta traduccion, e s'abarreja d'aulhors es duas prononciacion: *barlés, budel* (= *varlets, vudèl*), mès *révéni, vouyagea, mangeavou, dounava, vostre, vida*, etc. Un cas interessant ei eth de La Sala, en Gard, a on *bedel* (*lou bedel gras*) ei era sola fòrma en [b]. Qu'èm, de tota evidéncia, en preséncia d'un mot «viatjador» de qui deu seguraments era sua prononciacion ath dinamisme e ara preponderança deths maquinhons lengadocians (o roergassi?) enes marcats e eras hèiras.

5. — Manten dera -n dita «caduca» o «instabla», gessida de ua -N- entervocalica latina, en «finala romanica»: PĀN(E) > [pā] (= *pan*) (carta n° 2.6.). Era tendéncia qu'ei generala ena nòsta zòna, en dehòra d'un tot petit airau en Devolui e entorn de Gap (Autas Aups), a on arretrobam es condicions de qui auem, dera auta part deth domèni, en Occitània centrala e en Bigòrra (= [pa], per amudiment dera -n). Tot ath long dera linha de partatge entre occitan e franco-provençau, mantuns parçans de montanha (Puei de Doma, Velai, Ardescha, Dia, Monestier) que hèn passar eth antic a *semissonan* (*estreit*) a [o], dab manten o non dera nasalitat (= [po] ~ [pō]), segon ua tendéncia de qui s'arretrobà en Peirigòrd (Nontronh *doou po*, Sarlat *de po* = *dau pan, de pan*), en Lemosin (Sent Iriès *dau pô*), mès tanben enas Hautas Pireneas (Julhan *bayletz qui an [po] tan qu'en bon*¹⁰, Aranhoet *bayletz qu'on po en abondansō*). En Avinhon (*Avignoun*), era preséncia dera fòrma isolada [pèn] que s'explica naturalaments per ua interferéncia dab eth francés (*pain*) que J. Ronjat¹¹ atribueish ara lengua deths cavistas e deths *garçons* de cafè acostumadi a francimandèjar en sòn trebalh.

6. — Palatalizacion de C en ch dauant A: PECCĀRE > *pechar, pechier*; CAMP(U) > *champ* (= [sā] ~ [tsā] ~ [tsō] ~ [stā]), etc (cartas n° 2. 2., n° n° 2.7. e n° 2.8.). En prefaci deth sòn *Nouveau dictionnaire provençal-français*, publicat a Marsiho, en 1823, Étienne Garcin que hè observar que «*dans les montagnes, [lagueus] tous les mots qui en français prennent un h après le c, cet h est prononcé (...) Ainsi, capeou, camie (= camisa), cabro, sont exprimés chapel, chamie, chabro...*» Qu'òm sap qu'eth procès de palatalizacion dera sequéncia latina CA en *ch* ei un trèit evolutiu qu'eths dialèctes dromencs, alpengs e daufinencs e partatjan, de hèit, non solaments dab eth *franco-provençau* vesin (e, ath delà, dab eths dialèctes ladins e romanshes: *pechia, pecchiá, pchió, pitgió, pitgiá, peggíá, piggié; tgiamp, tschiamp*), mès

¹⁰ En tèxte dera paraula de qui auem per Julhan, be's leg: *qui an pa tan qu'en bon*, mès A. Luchaire que precisa, tot viste après, que «*dans le patois de Juillan*», eth a qu'a tendéncia a prononciar-se «*comme un o (...) par exemple po (panis) pour pa, comō, jambe, pour camō...*»

¹¹ *Grammaire istorique des parlers provençaux modernes*, tòme 1, p. 60.

tanben dab gran part deth Massís centrau, balhant lòc a ua biparticion deth país d'Òc entre «nòrd-occitan», entà capvath, e «occitan meridionau» (lengadocian, gascon, provençau «maritime»), entà capsús. Sus era preséncia dera fòrma de tipe alpeng *champ* en Baisha Provença, e, ath d'envèrs, era fòrma de tipe «meridionau» *pecar*, enes *Valli valdesi*, cf. ça-jos.

7. — Amudiment deth [δ] dit «segondari», gessit d'un T entervocalic latin: Uĭ(T)ĒLL(U) > [vè] ~ [vèw] ~ [vyó] (carta n° 2.4.). Aqueth fenomèn de qui caracteriza netaments eths parlars alpengs (*vèl, vèu*), dialèctes franco-provençaus compres (*vè(l), viau*), que s'espandeish tà cap ath S. dinc a ua linha passant aproximativaments peth S. deth departament dera Ardescha, Valença, Dia, eth S. de Gap, Sèina e Limon (*Limone Piemonte*). Que repareish en dialècte *figoun* alavetz en usatge enes vilatges ath dia de ué provençalizadi de Mons e Escranhòla (= *velo*). Eth provençau *maritime*, Droma provençala compresa, que mantén solidaments era consonanta (vedèu) coma eth lengadocian vesin (*vudèl, vedèl*).

8. — *CAPRĪTT(U); *CAPRĪL(E); *CAPRŌTT(U), etc. (carta n° 2.8.) Totas eras nòstas fòrmas que derivan naturalaments deth latin CĀPRA. Era palatalizacion deth latin CA en [tsa] (> *chabra*) (cf. mès ensús) que caracteriza eths parlars dera montanha (Ardescha, Droma, Autas Aups, *Valadas*); era inflexion subsequenta deth A en [ye] (> *chievra*), eths dialèctes propiament franco-provençaus; eth mantén intact deth C latin dauant A (> *cabra*), eth lengadocian e eth provençau «maritime», *nissart* compres. Sus eth terrenh, era fòrma montanharda *chabrit* que's destria donc netaments dera fòrma mès «urbana» (e cevenòla) *cabrit*. Ua evolucion interessant qu'ei arrepresentada peths parlars dera marca *arpitana* enes quaus, en vertut de ua evolucion de qui's coneish aulhors en lengua d'Òc, en gascon en particular (cf. FĀBR(U) > *haure*; FĒBR(Ū)ĀRĪŪ > *heurèr*, etc.), eth B s'ei vocalizat (> w), dab inflexion en [i] o non deth A primitiu, après palatalizacion deth C: *chaura, chiura* → *chauròt, chiuròt; chaurat, chiurat*. Anfin, eths parlars estrem-orientaus qu'aufreishen, per influéncia deths dialèctes gallo-italics vesins (ligurian, piemontés) ua solucion tot a fèit originala dab era espirantizacion deth B en [v] (coma en *franco-provençau*) e ua metatèsi de qui arrebremba furiosaments, dera auta part deth país d'Òc, era solucion gascona: *crava* → *cravòt*.

9. — PĀTR(E) (carta n°2.9.). Eth produit propiament occitan qu'ei [pàyre] (= *paire*). Era fòrma de tipe *franco-provençau* *pare* (= [pøre] en Lionés e en bressan) que s'arretrobà tanben en piemontés (e en catalan !) Eths parlars de transicion tà cap ath ligur (*figoun*) qu'an par (= [pa]).

10. — CĀEL(U) (carta n° 2. 10). Mistral, en Tresor, que balha, tad aqueste etimon, ua gran varietat de fòrmas diferentas: *cèu*, en provençau literari, *cèl* e *cièl* en lengadocian, *cèe* e *cèr* en alpeng, *ciè* en daufinenc, *cièr* en dialècte «deth cant deth Ròse», *cièu* en vivarés, *ciò* en Forés e ciau en Velai. Concretaments, là on era fòrma d'obediéncia francesa *ciel* non s'ei impausada (cf. mès baishet), tres tipes de produits distints e's partatjan eth nòste domèni. Era fòrma [sèw] (= *cèu*), dab vocalizacion dera -L en fin de diccion (suvants ua tendéncia de qui s'arretrobà en gascon) qu'ei circonscrita a un tot petit airau eth long dera Còsta: ja's sap qu'ei era solucion qu'era lengua literària (*rodanenc*) a retengut (cf. era traduccion proposada peth Abat Xavier de Fourvières¹²). Era fòrma de tipe «lengadocian», dab manten dera -L finala, *cèl* (o *cel*) — localaments: [sé], [çèl, [čer]] o [sér] — de qui's manifèsta tan

¹² Cf. D. Savié de Fourviero, *Lis Evangèli segui di pichòtis ouro dóu crestian*, Avignoun 1903.

pè Castelana, enas Aups de Hauta Provença (*lou cel*), qu'abraça de hèit tot eth arc alpenç, *Valadas* occitanas d'Itàlia (Limon, Caralh, Acelh, Elva, Sant Peire) e Savòia (Chambèri *le chér*, Aigabèla *le chér*, Arbevela *le chér*) compresas. Eths prumèri contrafòrts deth Massís centrau qu'aufreishen diverss produïts caracterizadi pera diftongason dera vocala latina: Privàs lou cieou (= *lo cieou*); Lo Puèi lou chiaou (= *lo ciau*); Sent Amanç le tchaou (= *le ciau*); Chinargues lou ciah (= *lo cial*).

11. — Desinència dera prumèra persona deth singular en present deth indicatiu (carta n° 2. 11.). Era desinència en -i (*mòri*, *morissi*, etc.) de qui a prevalut en gascon coma ena magèr part deth lengadocian, que s'arretrobà ací eth long dera Còsta, de Marselha (*yeou eyci moueri de fam*) dinc a Nissa (*ieu aissi muori dau fam*). Era desinència en -e (*mòre*, *muere*, *morisse*) de qui s'estièn, cap avant, deth Baish Lengadòc (Montpelhièr *é you aci mourissé de fan*) dinc ath Puei de Doma (Sent Amanç *é diou ëissi mórè de fón*), que s'espandeish a trauèrs eth departament deth Gard dinc ara Ardescha (Privàs *é ieou mouoré aici de fon*) e era Droma provençala (Niòms *é ieou mouré dé fan eici*). Que repareish, de faïçon pontuala, en Savòia (Samoens *é më d' mourêc'he intie de fan*; Contamina *è më jhe mwère che dë fan*). Anfin, tot eth arc alpenç, deras *Valadas* occitanas d'Itàlia (Limon e mi issi (...) muru d' fam) dinc ara Bressa (*é ma ze meouro itie de fan*), qu'aufreish ua desinència característica en -o.

12.— Eth article definit en masculin plurau (carta n° 2. 12). En 1785, Cl.-Fr. Achard, que hè observar que «*les articles, le, la, les, que l'on rend communément par lou, la, leis, se prononçoient différemment au pluriel dans l'ancien Provençal*» e que «*les paysans disent encore lous & las, au lieu de leis.*» De hèit, era descripcion d'Achard que correspón pro exactaments ath imatge que mos arremandan eths nòsti materiaus. Era fòrma panoccitana e literària, *los* (*lous* en grafia mistralenca, localaments [lós]) que dauneja d'un cap ath aute deth domeni, eras vals de hauta montanha mantenguent solidaments, deth sòn costat, era antica fòrma de cas subjèct *li*, *lhi* de qui altèrna, en vertut de ua suberviuença tot a fèit excepcionala d'un vestigi de declinason, dab era fòrma *les*, en cas regim, en Valés (Evolena *po allâ vouardâ lé caion, de raschine que mingevon li pouassi*). Era omogoneïtat deth ensemp n'ei interrompuda que pera fòrma *les* de qui ocupa duas «nishas» distintas, era prumèra d'acauaths sus era Ardescha e eras Autas Aups, era auta, ena Val d'Aosta, e era fòrma de tipe «marselhés» *lei(s)* de qui, istoricaments, n'ei qu'eth perlongament de *les*, dab vocalizacion dera finala: [léz] > [léy]. *Nissa* que s'està a despart dab [lÿ] (*lu puorc*) de qui arretrobam, tanben de manièra isolada, en aute estrem dera nòsta zòna, en Hauta Tarentesa (*lu pover*).

13. — «pair» (carta n° 2.9.). Es fòrmas d'origina — *paire* en occitan, *pare* en arpitan, cf. mès ensús — que son en concurrència, tot en un còp, dab eras fòrmas manlheuadas ath francés, *pèra*, *père*, de qui an literalaments envadit eth Baish Lengadòc (marca nimesenca compresa) e eth Daufinat, e, en ua mendre mesura, dab era fòrma piemontesa, *pare*, de qui punteja bèth shinhau en l'heuant deras *Valadas* (Caralh, Oncin, La Tore). A Marselha (*Marsiho*), per exemple, qu'ei significatiu, ce mos sembla, qu'eth còr de vila aufreishe era fòrma francizada *pèra* (*lou pèro faguet lou partagi*), quan eth antic quartièr de Sent Joan, mès populari, e conserva solidaments era fòrma vertaderaments provençala (*lou païre partisset soun ben*). Ena *nouvelle édition* deth sòn *Dictionnaire Languedocien-François* (1785), eth Abat Pierre-Augustin Boissier de Sauvages ja senhale, en article PÀIRE, que «*les noms, pàirè, màirè, sôrè, & fràirè, ne sont plus connus que par les pauvres gens de la campagne du*

bas Languedoc & des Cevennes», estent que «*les artisans du plus bas étage qui habitent les villes & les paysans de la campagne qui ont un peu de fortune, ou qui en ont eu, dédaignent ces noms comme avilissants, et disent, en parlant languedocien, moun pèro, ma mèro, moun frèro, ma sur; au lieu de, moun pàire, moun fràire, &c.*» Eth madeish an, Achard que hè observar, deth sòn costat, que «*malgré la corruption du Langage introduite dans les Villes de la Provence, les gens de la campagne croiroient manquer essentiellement s'ils changeoient de prononciation*», ahigent, a títol d'exemple, «*j'ai vu des paysans gronder sévèrement leurs enfans qui disoient moun pèro, comme on le dit dans les Villes, au lieu de dire moun paire.*» Eth fenomèn de substitucion de qui s'arretrobà de faïçon interessenta, dera auta part deth país d'Òc, en Aran, a on eras fòrmas, *pare*, *mare*, *german*, manlheuadas ath catalan, e's son subtituidas aras fòrmas gasconas primitivas, *pair*, *mair*, *frair*, encara en usatge deth aute costat deth Portilhon de Burbe, a Luishon, qu'ei donc ancian e, ath delà, de tota consideracion socio-lingüística o diglossica, temuenha seguraments deth besonh dera lengua de destriar non solaments mantuns arregistres de paraula, mès tanben diverss usatges semantics¹³.

14. — «cèu» (carta n° 2. 10.). Eth Lheuant deth país d'Òc e era zòna alpenca que son eth teatre de un aute fèit de substitucion lexicala espectacular e pregondaments enradigat: era adopcion, en lòc deras fòrmas propiament indigènas, *cèu* e *cèl* (cf. mès ensús), dera fòrma *ciel* o *cièl* (localaments [sièle], [siér], etc.) manlheuada ath francés. Eth fèit que mès d'un traductor deras *Valadas* o de Savòia, per exemple, aja espontaneaments causit de traduïser era expression francesa (o italiana) corresponenta («*j'ai péché contre le ciel*», «*ho peccato contro il cielo*») per *ai pecat contra Nòst Senhor*, *ai ofendut Diu*, *èi pechiat contra'l bon Diu*, non lèisha cap de dobte sus era origina d'aqueth gallicisme de qui pren de tota evidéncia neishença ena practica religiosa. Per mès, qu'era fòrma *cèl* aja mièlhor arresistit, coma mos i podiem atènder, en aqueth bastion montanhenc que son es Aups (*Valadas*, Savòia), eth fèit qu'eths *Valli valdesi* e eth Valés romand, per exemple, aufreishen totun un gran nombre d'ocurréncias de *ciel* ei en si significatiu: ja sabem que, en despieit dera laudabla temptativa de Pierre Bert de *rénder* eths Evangèlis en *lengua valdésa*¹⁴, eths *barbas*, eths menistres deth culte protestant, de qui èran, pera màger part, formadi a Geneva, auficiuan generalaments en francés.

15. — «pecar» (carta n° 2.2.). Qu'ei seguraments per ua rason semblanta que s'explica, tostemps enas *Valli valdesi*, mès aqueste còp per influéncia sabenta, era preséncia dera

¹³ Qu'ei interessant de confrontar eras dadas d'aquesta carta dab era de qui auem realizat tala region pirenenca (n° 1.6.) Per mès qu'eras fòrmas d'obediéncia francesa, *pèra*, *père*, non s'i sian james solidaments arraitzadas, d'auguns usatges totun mos pòden mèter sus era via deth procès de qui a conduit, cap avant eth domèni, a generalizar-las. Atau, a Vic de Sòs (Hauta Arieja), era fòrma de tipe lengadocian *paire* que cèda era plaça, en vocatiu, ara fòrma gasconizanta *pair* de qui ei dilhèu un arcaïsme: *le payre lhous fec le partatge; anec trouba soun payre; le payre diguec as sibus bayletz*, mès: *Pay, donatz me leis bes que debi abe; Pay, yèu e pecat countre le cel...* Dera madeisha faïçon, a Montalban, en Carcin, era locucion *moun pèro* n'ei emplegada que tà adreçar-se directaments a sa pair, era fòrma propiament occitana *paire* prevalent en toti eths auti casses: *moun pèro dounas me la pourciou de be que me reben; moun pèro, é peccat countro lou cel; mès: lou paire lour partagèc lou be; lou paire diguec à sous baylets, etc.* Anfin, a Florença, en Gers, qu'ei eth vailet de qui, per deferéncia, emplega era fòrma francizada *boste pèro* entà parlar de sa pair ath hilh ainat, mentre qu'era fòrma gascona *pai* (= *pair*) e prevau pertot aulhors: *ça digouc lou joén à soun pai; que de journaliès enta moun pai* (= en çò deth mèn pair) *an pan de resto; pai, qu'èi pecat countro lou cèu, mès: boste pèro qu'a tuat un betèt gras.*

¹⁴ *Li Sént Evangilé de Notre Seigneur* (sic) *Gésu-Christ counfourma sént Luc et sént Giann: rendù en lengua valdésa par Pierre Bert ancien modérateur des Églises vaudoises, et pasteur de La Tour, Londres, 1830.*

fòrma latinizanta (o italianizanta?) *pecar*, dab manten deth C latin dauant A (La Tore *pare, hai pecà countro lou ciel*), en lòc dera fòrma alpenca atendida, *pechar* (Oulx *paire, ai pecha countre le cé*). (Qu'òm notarà, enes dus exemples citadi, era diferéncia sensibla entre eth parlar mès bien conservat deth vilatge d'Oulx, mès estremat e per tant, mens accessible, e era lengua dejà mès alterada dera localitat de la Tore, mès expausada aras influéncias exteriors).

16. — «cabrit» e «champ» (cartas n° 2.7. e n° 2.8.). Era antica civilizacion judaica presentant eth madeish caractari agro-pastorau qu'era civilizacion occitana tradicionala, n'ei pas eth mendre meriti deth tèxte dera *Paraula* que d'aufrir un estalh de mots arre-mandant ath trebalh deths camps o ath eslheuatge. Eras «anomalias» o distorsions de qui constatan ena nòsta zòna en matèria d'areologia dialectala, per exemple, que son ricas d'ensenhament. Atau, per aquestas pòsas a on era «traçabilitat» deths aliments de qui consumim ei devenguda ua hònt de preocupacion deras màgers, qu'ei amusant de dider-se qu'eth recors a ua fòrma essencialaments meridionala coma *cabrit*, en N. deth Daufinat, en Hauta Savòia o enes parçans de Geneva, ei seguraments deuut ara influéncia deths *pastres* dera Crau o de Camarga de qui venguién, cada estieu, amontanhar dab eths sòns tropèths enas Aups. Ath d'envèrs, qu'ei hòrt possible qu'era preséncia detonanta e insistenta dera fòrma de tipe alpenc, *champ* (en lòc de *camp*), en Baisha Provença, e sia ua conseqüéncia dera migracion sasoèra deths tribalhadors *gavòts* de qui's logauan cada an per d'avath coma bracers, eth monde dera vila associant, seguraments dab un shinhau de desdenh, eth trebalh deths camps aths Montanhards e ath parlar *gavach*.

17. — «vedèth» (carta n° 2.4.). Cinc grani airaus de qui corresponen asseguradaments, cada còp, a ua zòna d'escambis (hèiras) e d'eslheuatge bien definida, e's destacan neta-ments: eth Massís centrau e eras Cevenas dab *vedèl* (localaments: [vedér], [vedé]); era Còsta, d'Usès dinc a Nissa, e era baisha ribèra deth Ròse, dab *vedèu*; ua larja *correja* mie-jancèra de qui cor dera Ardescha dinc ath Ambrunés, dab *vèu*; ua zòna essencialaments *franco-provençala*, d'acauaths sus eth Lionés, era Isera e era Savòia, dab era fòrma d'obe-diéncia *arpitana*, *viau*; e, fin finala, ua gran corona abraçant tot eth arc alpenc, deras *Valadas* occitanas d'Itàlia, dinc ath Valés e era Hauta Savòia, en passant pera Val Soana e era Val d'Aosta, dab *vèl* o *vel* (localaments [vé], per amudiment dera finala).

18. — «pòrc»~ «porcèth»~ «tesson» (carta n° 2.3.). Era situacion qu'ei un shinhau mès confusa, es diversas fòrmas en preséncia cobrint generalaments zònas mès circonscritas que non pas tath mot «vedèth», seguraments permor qu'era venta deths pòrcs e's debanaua en un circueit mès restrent (Se m'ei permetut d'aportar ací un temuenhatge personau, que'm brembi que, nosati, a Luishon, per exemple, les hèuam vénguer tradicionalaments deths parçans vesins de Montrejau, a un quarantenat de quilomèstres mès enjós.) Senhalem, totun, qu'en un gran quart N.-E., era fòrma *puerc* de qui dauneja enes *Valadas*, a Gap, en Ambrunés e en Hauta Savòia, ei en concurréncia, en Savòia e en Valés, dab era fòrma *caion* de qui abraça tot eth centre dera nòsta zòna, de cada part deth ter-miari entre occitan e *arpitan* (Lionés, Isera, N. dera Droma, Ardescha). Çà e là, mès que tot en Massís centrau (Sent Amanç *garda laou coussou*, Chinargues *për garda lous coutzous*), mès tanben en ua tota petita zòna a chivau sus eth Briançonés (Lo Monestier *per l'y garda lou couchou*) e era Savòia vesia (Modana *qe mëjhiévön lo cochon*), quauquas ocurrencias dera fòrma coschon (de qui arretrobam tanben, en polimorfisme dab porcèls, a La Sala,

en Gard: *garda lous pocels, mès las couroubios que si trajieu as quèchous*) que mirgalhan un shinhau eth tablèu generau de qui auem esquissat mès ensús.

Conclusion

Contrariaments a ce que s'espassa ena region pirenenca, a on, se mès non, eths princi-paus trèits de consonantisme e s'amassan entà formar un hèish d'*isoglòssas* eth long dera Garona (cf. era celèbra carta establida per G. Rohlfs), en Provença, eths divers trèits en preséncia que *s'encadenan* de tau faïçon sus eth terrenh qu'ei practicaments impossible de hèr ressortir un imatge dera «provençalitat» de qui's destrie claraments deth arres-tant deras tèrras d'Òc. Se prenem, per exemple, eth cas deth *rodanenc* de qui, per dret de cap d'òbra, a servit — e serveish encara — de varietat de referéncia, que vedem que, se partatja plan d'auguns trèits dab era region de Tolon e Marselha (vocalizacion dera -L en fin de diccion, abséncia de betacisme, article *leis*), que'n comparteish d'auti dab eth Baish Lengadòc (abséncia de diftongason tà ò *larc*, desinéncia en -e tara prumèra persona, etc.), eras tres zònas aufrint, per aulhors, de nombrosi trèits en comun (manten intact de C latin dauant A, manten intact de [δ] entervocalic, manten de -n «caduca», etc.) Paradoxalaments, qu'ei era zòna alpenca, esbricalhada politicaments e geograficaments e despartida entre eth occitan e eth *arpitan*, de qui s'individualiza eth mès claraments e aufrish de lonh era personalitat era mès acusada. Se, coma ac escriu Philippe Blanchet, en un obratge recent¹⁵, «*de l'autre côté du Rhône* [i.e. en Lengadòc], *depuis le Moyen Âge, c'est un autre pays* [que non pas era Provença]», qu'ei per d'autas arrasons (istoricas, poli-ticas, ideologicas) que non pas per arrasons propiaments lingüisticas.

Qu'ac tornam a díder: aqueste estudi n'a cap d'auta valor qu'era de sondatge. Quin se volha que sia, arren sus eth terrenh non sembla totun acreditar era existéncia de mantuas «lengas d'Òc» distintas eras uas deras autas. Ena practica, arren non mos empacha de parlar de «lengua biarnesa», de «lengua provençala» o encara de «engua aranesa». Arren n'ei mès hastiau — ne mès contraproductiu — qu'era insisténcia dab era quau d'auguns militants occitanistas e vòn convéncer a tot de bon eths locutors de tostemps que non parlan cap *biarnés* (o *aranés* o *provençau*), mès «occitan». Ara, enes fèits, eths diferenti trèits dialectaus s'encadenan e s'entremesclan de faïçon talaments inextricable que préner ath pè dera letra aqueras expressions, d'un punt de vista estrictaments lingüistic, serié completaments illusòri. Ironicaments, qu'ei era volentat de qui an auut eths teori-cians occitanistas¹⁶ de méter en dauant, tà cada gran complèxe dialectau, d'auguns trèits tengudi per characteristics de qui a alimentat era aidia segon era quau e i auié atau de grani «blòcs» distint eths uns deths auti: eth «gascon», eth «lemosin», eth «lengadocian», eth «provençau», eth «vivaro-alpenc» (!), etc. Quan, en realitat, non i a que *dialèctes istoricaments gascons, dialèctes istoricaments biarnesi, dialèctes istoricaments lengadocians, dialèctes istoricaments provençaus, dialèctes istoricaments daufinencs*, toti connectadi entre eri per un mès o mens gran nombre de characteristics comunas. E toti, naturalaments, de lengua d'Òc.

¹⁵ *Guide de conversation. Le provençal pour les nuls*, 2au edicion, març 2025.

¹⁶ Qu'arremandam, per exemple, ath trebalh bien conegut de P. Bec de qui parla de «divergéncias» qu'era nòrma e reconeish coma «signes de ua dialectalitat de basa», *Manuel pratique d'occitan moderne*, París, 1983.

Que leisharam eth mot dera fin ath bon abat P.-A. Boissier de Sauvages de qui, en discours préliminaire (abans-díder) dera dusau edicion deth sòn *Dictionnaire Languedocien-François* (1785), escriuiè: «a Langue-d'oc est l'ancien langage qui s'est perpétué en grande partie dans le Languedocien moderne (...) langage divisé comme autrefois, comme il continue de l'être aujourd'hui en différens dialectes; qui depuis Antibes jusqu'à Bordeaux, se rapprochent, se mêlent, se fondent, pour ainsi dire, par des nuances insensibles l'un dans l'autre: en sorte qu'on ne sauroit assigner les limites qui les séparent, ni marquer où l'un finit où l'autre commence; que le Rhône même ne tranche point les dialectes de la droite d'avec ceux de sa gauche; ils portent chacun des empreintes l'un de l'autre tout ce qui peut établir entre eux une forte consanguinité... » Non saberiem díder miéllhor.

Apèndicis

1. De cap ara Argentina (extrèit de ua entrevista de Denis Cucuron peth Ostau comengés, parçans deth Arbàs, Hauta-Garona, 2012).

«Alavetz, eth gran pair que s'aperaua Abèl de Cobe. Qu'èra eth ainat d'ua família de cinc dròlles. E sa pair qu'èra joen. Qu'auia quaranta ans, ar'epòca, quan eth gran pair auia dètz-a-ueit ans. E aqueth arregran pair, qu'èra un pecic dificile de caractèr. S'entenian cap. E, un dia, eth gran pair que prenguec era museta, prenguec quate sòuses, de sa mair, e que se n'anèc a Bordèus. A Bordèus, que cerquèc un batèu. Cap de batèu. Quauqu'un que'u didec: "Vè-te'n veir a Nantas o Sent Nasèras.» Que i anèc: cap de batèu. Alavetz, que se n'anèc mès amont. Ath Havre. E ath Havre, cap de batèu tanpòc ! Que demorèc e ei (/e 'ths) sòuses, que honian ! E, ath cap d'un moment, qu'auèc ua oportunitat (/oportunitat). Un batèu que partia de cap ara Argentina. Buenos Aires. Que'u prenguec. Mès coma n'auia cap cap de sòu enà pagar era plaça, que s'embauchèc coma bolangèr. E que hec pan tota era trauersada: vint-a-ueit dias. Qu'arribèren aqui, dab un copain que s'èra hèit dessus eth batèu. Que deuarèren era passerèla. Que posèren eth sac. Que s'auetèren atau, que dideren: «E ara, qué hèm?» Que viren ua espèça de cafè, d'arrestaurant, sai cap ce qu'èra, ua tavèrna bilhèu. Qu'anèren veir eth tipe, que lei (/les) balhèc a béuer, a minjar amb ei (/eths) darrèri sòuses qu'aueren. E après, que demandèren enà dromir. E 'th òme èra un pecic mens-hidós. Totun, que lei (/les) deishèc dromir ena granja, sus un pecic de palha. Que dromiren aqui. E après, sabi cap gran causa de mès...»

2. Eth mainatge prodiga (transcription en grafia alibertina).

Un òme qu'auia dus dròlles.

Eth mès joen que didec endà sa pair: «Papai, balhatz-me 'ra (/era) part deth ben que'm deu arrevénguer.»

E 'th pair ja les partatgèc eth ben.

E, pòc de dias après, quan s'auèc amassat tot eth cò qu'auia, eth mès joen deths dròlles que partic endà un país plan lonh, e aqui que gaspillèc tot eth sòn auer en hèr ua vitassa de gorrin.

E, quan s'auèc tot acabath (/acabat), que venguec ua grana hame en aqueth país, e que comencèc de trobà's (trobar-se) en besonh.

E atau que s'anèc logar a cò d'un abitant d'aqueth país. Aqueste que l'anvoicèc (/envoicèc) endara sua bòrda endà hèu guarar 'ths (/eths) pòrcs.

E aqui qu'anvejaua (/envejaua) d'amplià's (/empliar-se) eth vente dab eras tecas qu'eths pòrcs minjauan, mès arrés que non le'n daua.

Alavetz qu'arrevenguec en eth madeish e que didec: «Quant de jornalèrs ena maison de papai an eth pan en abonde e jo que'm mòri aci de hame ! Que'm leuarè, qu'anarè trobar endà papai e que'u diderè: Papai, qu'è pecat contra Diu e contra vos; ara non m'ameriti cap mès que m'apèren eth vòste hilh; tractatz-me coma un deths vòsti jornalèrs.»

Que's leuèc e qu'anèc de cap a sa pair.

Ja èra encara lonh e sa pair que'u vic e que n'auèc pietat: que correc de cap ath sòn hilh; en sòn còth que s'ahoèc e que'u potonegèc.

— «Papai, ce'u didec eth dròlle, qu'è pecat contra Diu e contra vos; ara non m'ameriti cap mès que m'apèren eth vòste hilh.»

Mès eth pair que didec endaths sòns serviciaus: «Vite, sortitz era mès bèra pelha e abilhatz-le'n; botatz un anèth ena sua man e cauçura enes sòns pès; après, amiatz eth vedèth gras e aucidetz-le; mingem e regalem-mos, premor qu'eth mèn hilh aquete, qu'èra mòrt e qu'è encara en vita; qu'èra perduth (/perdut) e qu'è retrobath (/retrobat).»

E que comencèren de hestejar.

E d'aqueth temps eth hilh ainat qu'èra enes camps. Coma se'n tornaua e s'aproishaua de casa, qu'antenec (/entenec) era musica e 'ras danças.

Alavetz qu'assoèc un deths serviciaus e que'u demandèc cò que's passaua.

— «Eth vòste frair qu'è tornath (/tornat), ce'u didec aquete, e 'th vòste pair qu'a aucit eth vedèth gras, premor qu'a retrobath (/retrobat) eth sòn hilh en santath (/santat).

Que n'auèc malícia eth ainat e que non volec antrar (/entrar).

Sa pair alavetz que sortic e que's botèc a pregà'u.

Mès eth endà sa pair que l'arresponec coma açò: «Ueratz bèth pialèr d'annadas que vos servishi e james non è mancath (/mancat) eths vòstis òrdes, e totun james non m'auetz dath (/dat) un crabòt entà (sic) hestejar dab eths mèns amics; mès eth vòste dròlle, aqueth que s'a minjath (/minjat) eth sòn auer dab eras gorrinas, n'è cap estat mès lèu venguth (/vengut) qu'auetz per eth aucit eth vedèth gras.»

— «Hilhon, ce'u didec eth pair, tu tostemps qu'ès dab jo e ja é tòn tot eth cò qu'è; mès be calia hestejar e arregaugí's (/arregaugir-se) premor qu'eth tòn frair, aquete, qu'èra mòrt e qu'è encara en vita, qu'èra perduth (/perdut) e qu'è retrobath (/retrobat).»

Gascon de Shenh (Hauta-Garona), D'après L. BATAILLE, *Armanac dera Mountainho*, 1926

Bibliografia

ACHARD (Cl.-Fr.), *Dictionnaire de la Provence et du Comté-Venaissin, tome second contenant le Vocabulaire provençal-françois*, Marselha, 1785

ALLIÈRES (J.), *Langues et parlers, en Les Pyrénées. De la montagne à l'homme*, obratge collectiu, Tolosa, 1974.

AMIELL SOLÉ (Mn. J.), *Nau Testament*, Avescat d'Urgelh, 2010.

ASCOLI (G. I.), *Schizzi franco-provenzali*, *Archivio glottologico italiano*, Roma, Turin, Florença, 1878.

BARTHÉLÉMY-VIGOUROUX (A.) & MARTIN (G.), *Manuel pratique de provençal contemporain, Parler, lire et écrire le provençal d'aujourd'hui*, Ais, 2000.

BEC (P.), *La langue occitane*, París, 1963 (prumèra edicion).

BEC (P.), *Manuel pratique d'occitan moderne*, París, 1983.

BERT (P.), *Li sént Evangilé de Notre Seigneur Gésu-Christ, counfourma sént Luc et sént Giann: rendù en lengua valdésa*, Londres, 1832.

BLANCHET (Ph.), *Le provençal. Essai de description sociolinguistique et différentielle*, Louvain, 1992.

BOISSIER DE SAUVAGES (P.-A.), *Dictionnaire languedocien-François*, Nismes, 1785.

BRIDEL (Doyen), *Glossaire du Patois de la Suisse romande*, Losena (Lausanne), 1866.

CHABRAND (J.-A.) & ROCHAS D'AIGLUN (A. de), *Patois des Alpes Cottiennes*, Grainòvol/París, 1877.

FAVRE (L.), *Parabole de l'Enfant prodigue en divers dialectes, patois de la France, avec une introduction sur la formation des dialectes et patois de la France*, Niort/París, 1879.

FLEISCHER (Fr.), *Studien zur Sprachgeographie der Gascogne*, Halle, 1913.

FOURVIERO (D. S. de), *Lis Evangèli segui di pichòtis ouro dóu Crestian*, Avignoun, 1903.

LAFITTE (J.) & PÉPIN (G.), *La «Langue d'oc» ou leS (sic) langueS d'oc? Idées reçues, mythes et fantasmes face à l'Histoire*, Roubaix, 2009.

LAFITTE (J.), *Situation sociolinguistique et écriture du gascon aujourd'hui*, tèsi en 2. vol., Rennes, 2005.

LUCHAIRE (A.), *Études sur les idiomes pyrénéens de la région française*, París, 1879.

MARTEL (Ph.), *Paraboles, fables et fariboles: a découverte de l'occitan alpin au XIXe siècle*, Lapurdum, N° 20, 2017.

MISTRAL (Fr.), *Lou Tresor dóu Felibrige ou Dictionnaire provençal-français embrassant les divers dialectes de la langue d'Oc moderne*, Barcelona, 1979 (tresau edicion).

PUYAU (J.-M.), *Comprendre, parler, lire, écrire le béarnais*, 2017.

ROHLFS (G.), *Le Gascon. Études de philologie pyrénéenne*, 3au edicion ampliada, Tübingen/Pau, 1977.

RONJAT (J.), *Grammaire istorique (sic) des parlers provençaux modernes*, 4 vol., Montpelhièr, 1930-1941.

SAUZET (P.), *Langues et parlers. Connexions et fragmentations des domaines linguistiques, en Pyrénées. État des lieux*, obratge collectiu, Morlans/Morlaàs, 2021.

STICH (D.), *Francoprovençal. Proposition d'une orthographe supra-dialectal standardisée*, tèsi, París, 2001.

STICH (D.), *Parlons francoprovençal. Une langue méconnue*, París, 1998.

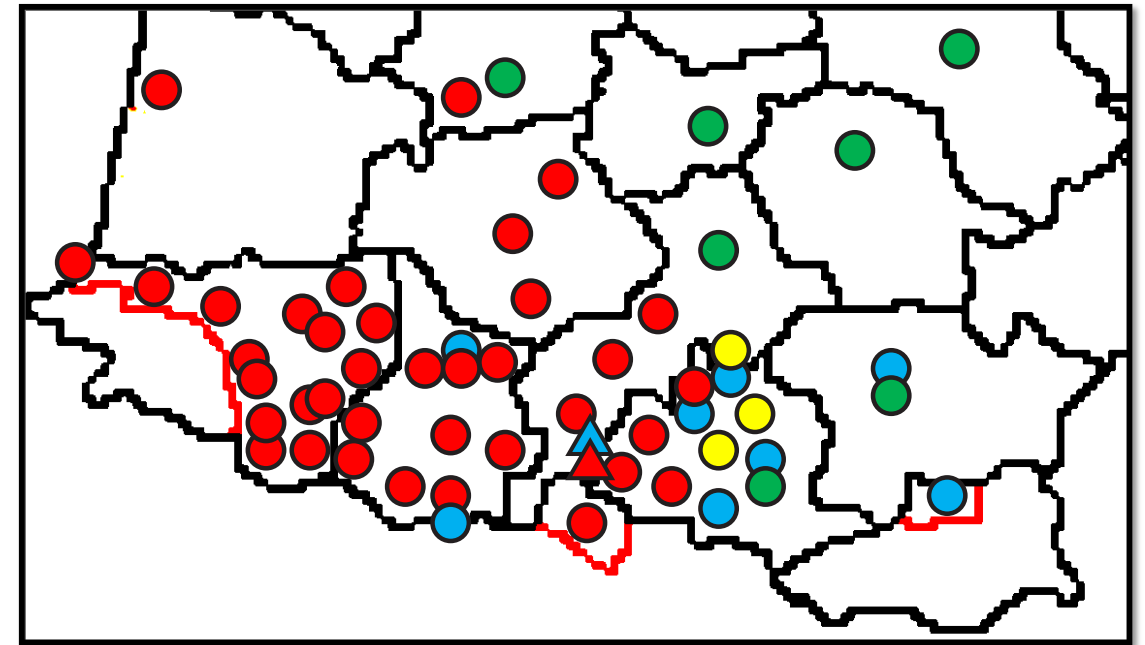
SUCHIER (H.), *Le français et le provençal*, París, 1891.

TEULAT (R.), *Uèi l'occitan*, IEO, Bedós, 1985.

WALTER (H.), *Aventures et mésaventures des langues de France*, París, 2012 (edicion de pòcha).

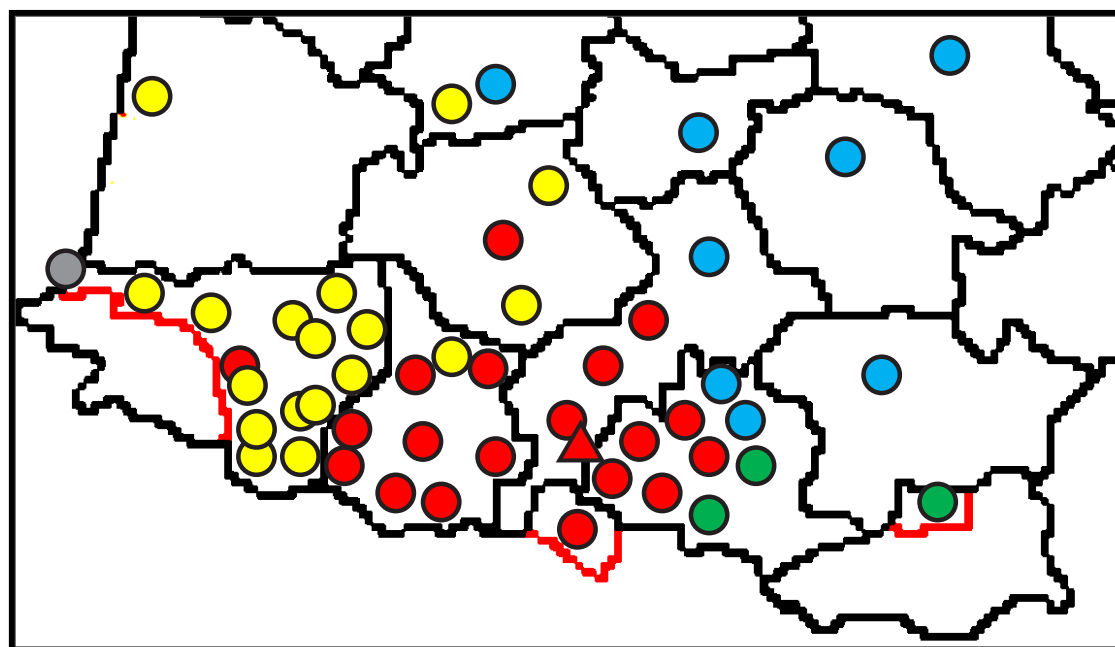
CARTES

1.1. Continuators romans de FĪĽ(U)

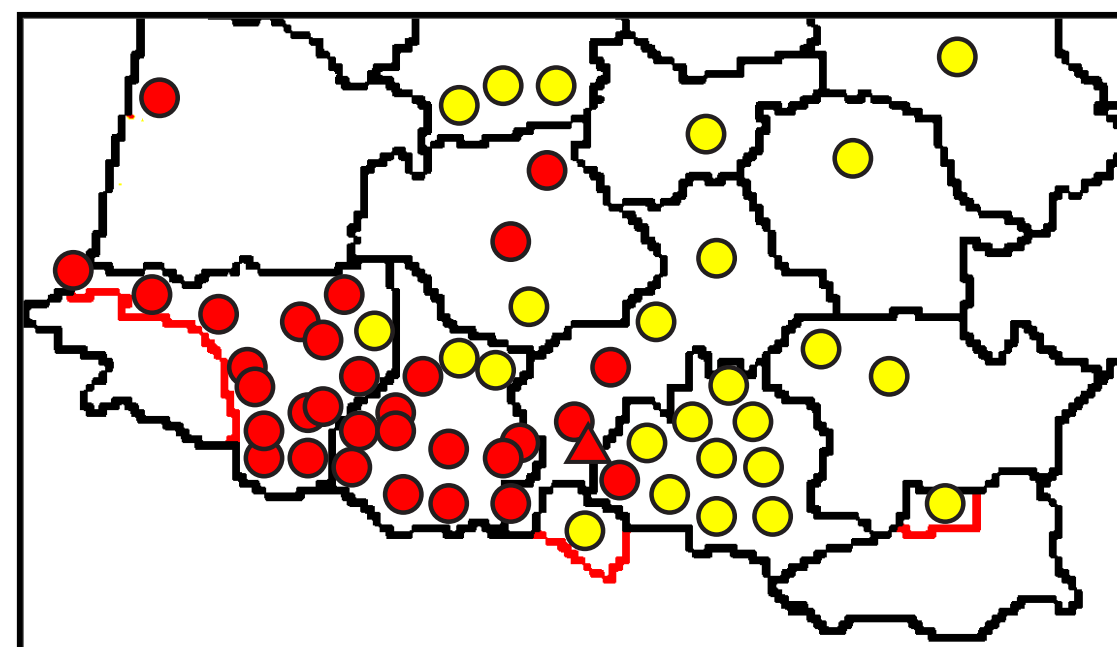
- *hilh*
- *filh*
- *fil(h)*
- *sinonime (dròlle, mainat, mainatge, gojat, etc.)*

1.2. Continuators romans de UĬTĚLL(U)

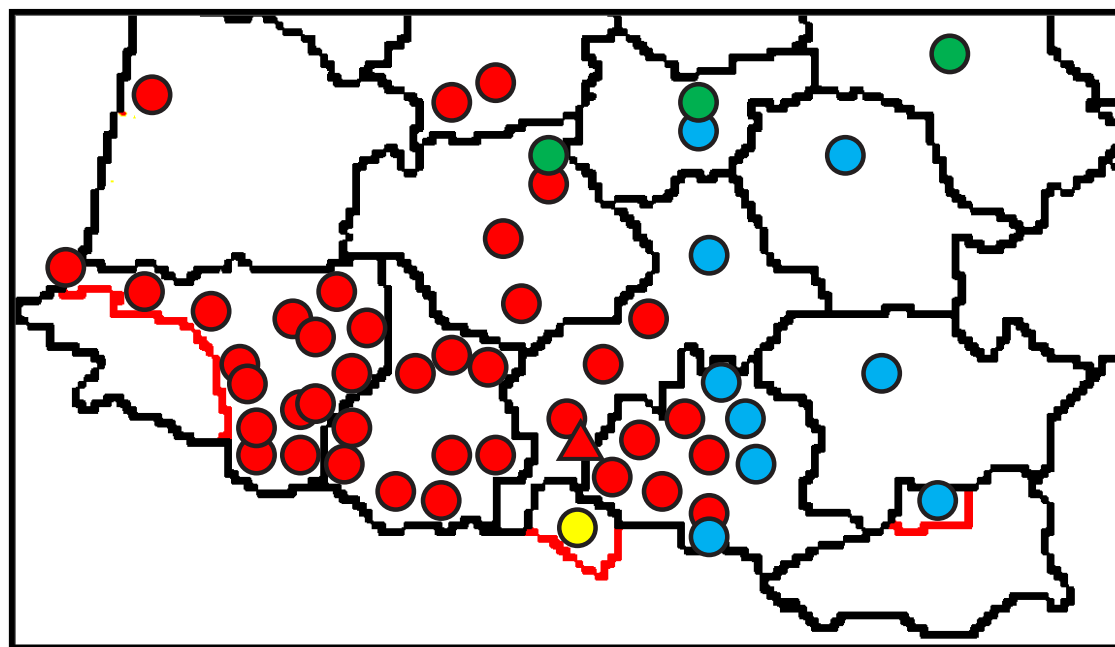
- *vedèth*
- *vetèth*
- *vedelh*
- *vedèl* (Carcassona: *vudèl*)
- *vèu* (Anglet)

1.3. R- en debut de diccion

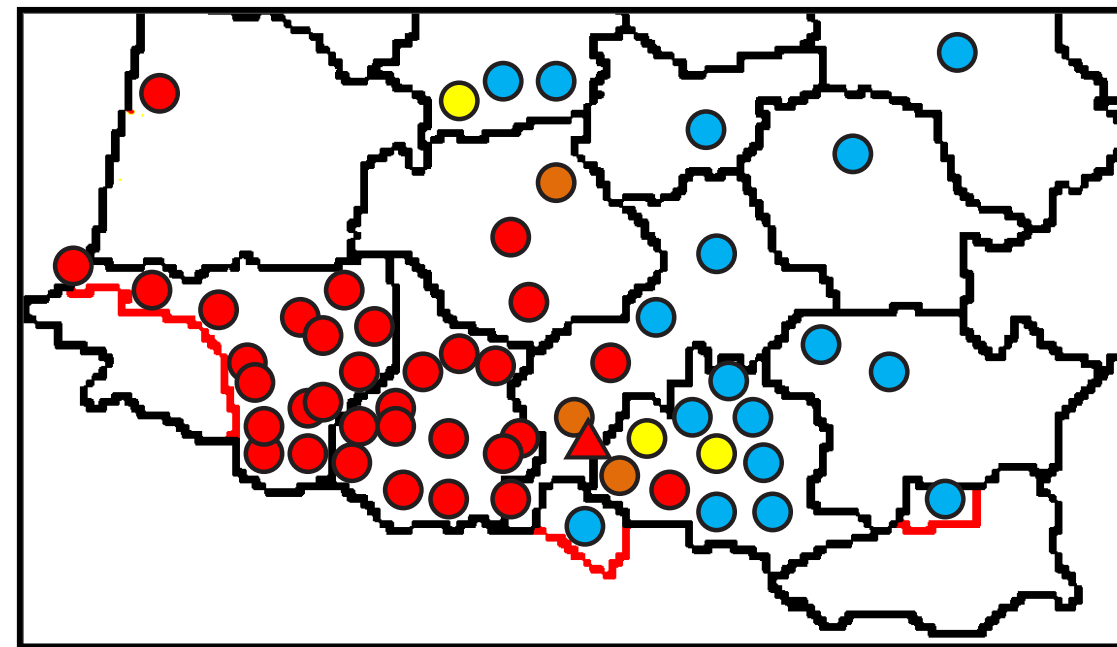
- exemples de protèsis (*arrés, arren, arrevitat, arregolar-se*, etc.)
- cap de protèsi enlòc (*laguens eth nòste tèxte tostemps*).

1.4. Continuators romans de PATR(E)

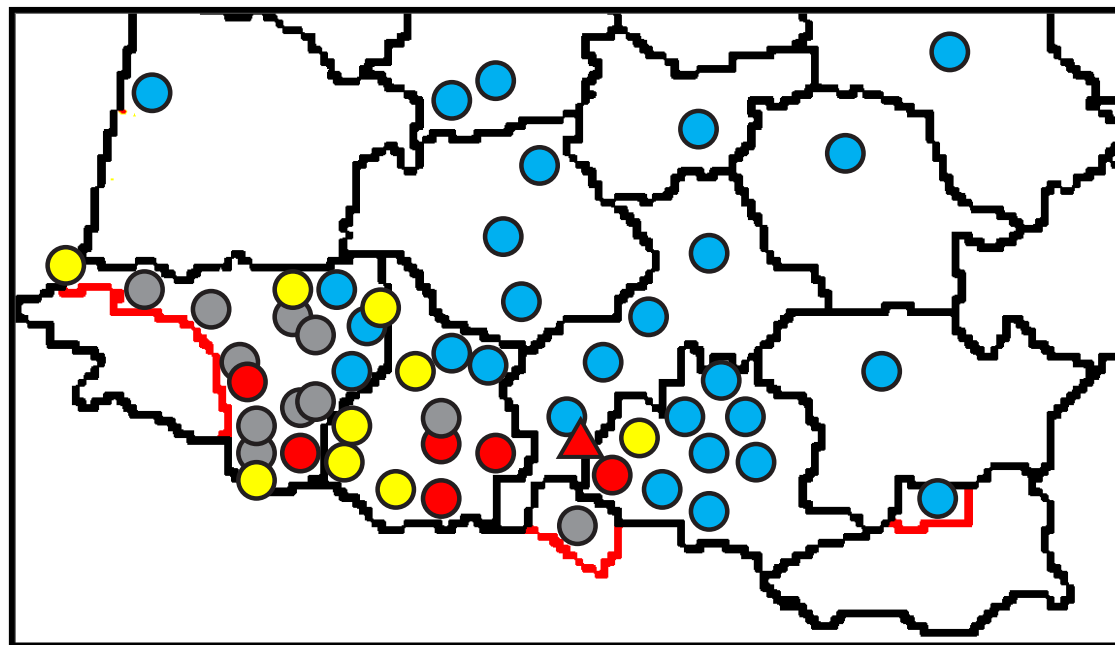
- *pair* (Vic de Sòs, arren mès qu'en vocatiu = «papà»).
- *paire*
- *pare*
- *pèra* (Montalban, arren mès qu'en vocatiu : «mon pèra»).

1.5. QUE enonciatiu enas frsas declarativas

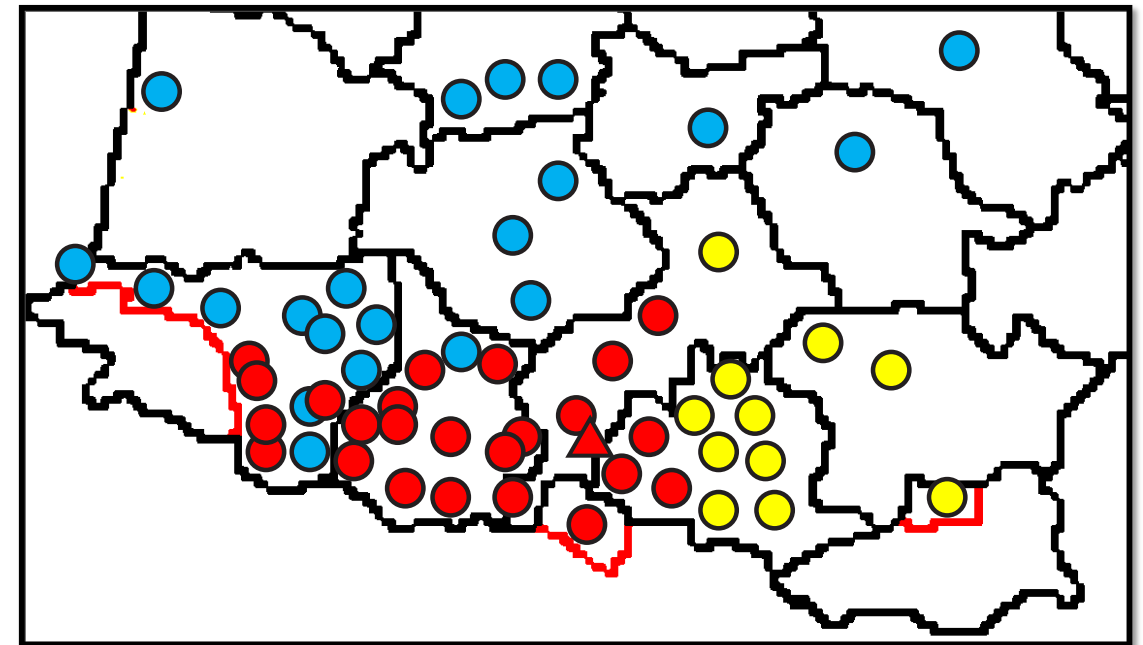
- majoritariaments
- present preséncia
- esporadica preséncia
- facultativa abséncia

1.6. Traduccion de « son pair »

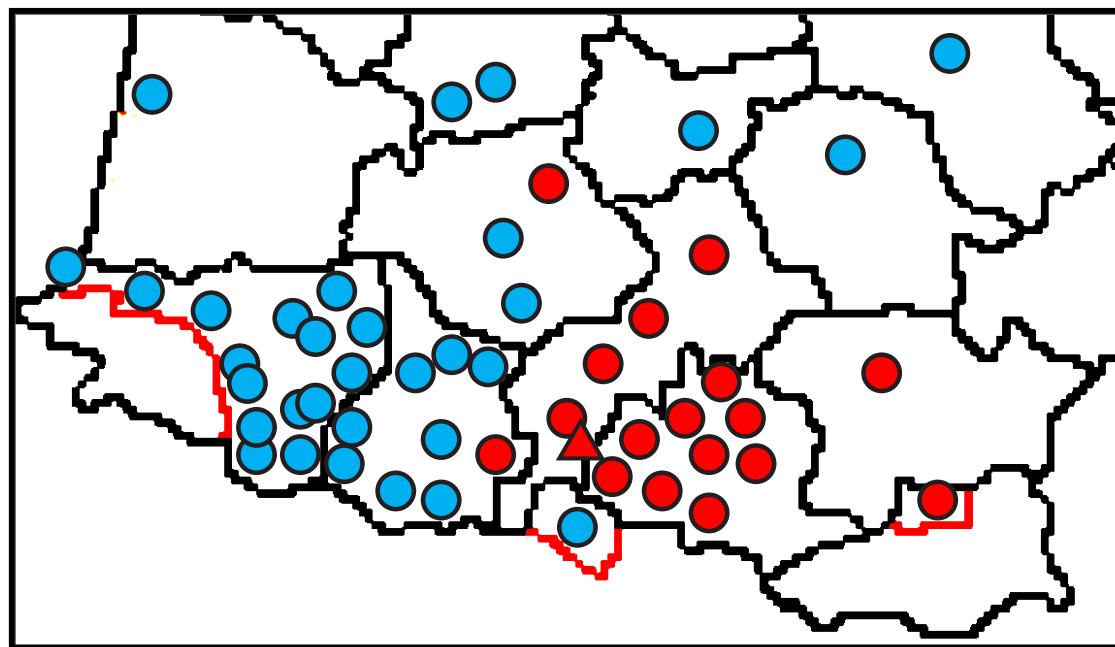
- *sa pair*
- *so(n) pair* (= *sou pay*); *sò(n) pair* (= *so pay*).
- *son pair, son paire, son pèra* (= *soun pay, soun payre, soun pèro*).
- *fòrma articulada* (*eth sué pair, eth sò(n) pair, lo son pair, etc.*)

1.7. Article definit en masculin singular

- *eth* (= *et, etch*)
- *lo(u)*
- *le*

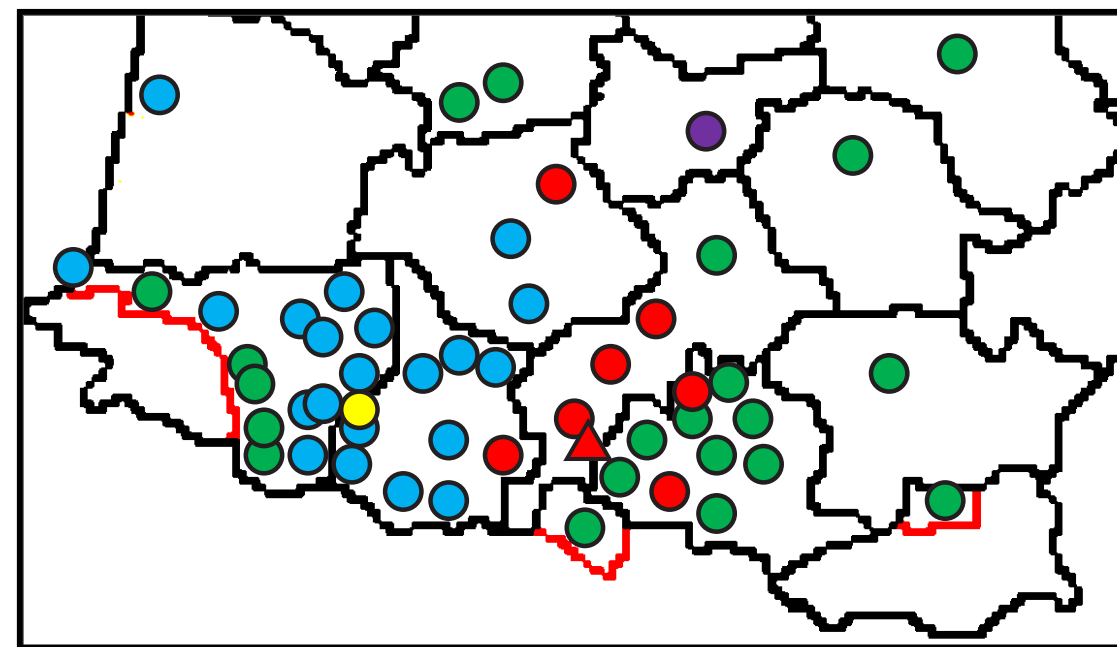
1.8. Pronòm conjunt en regime dirèct (masculin singular)

« aucidetz-**le** ! (eth vedèth) »

● *le*
● *lo*

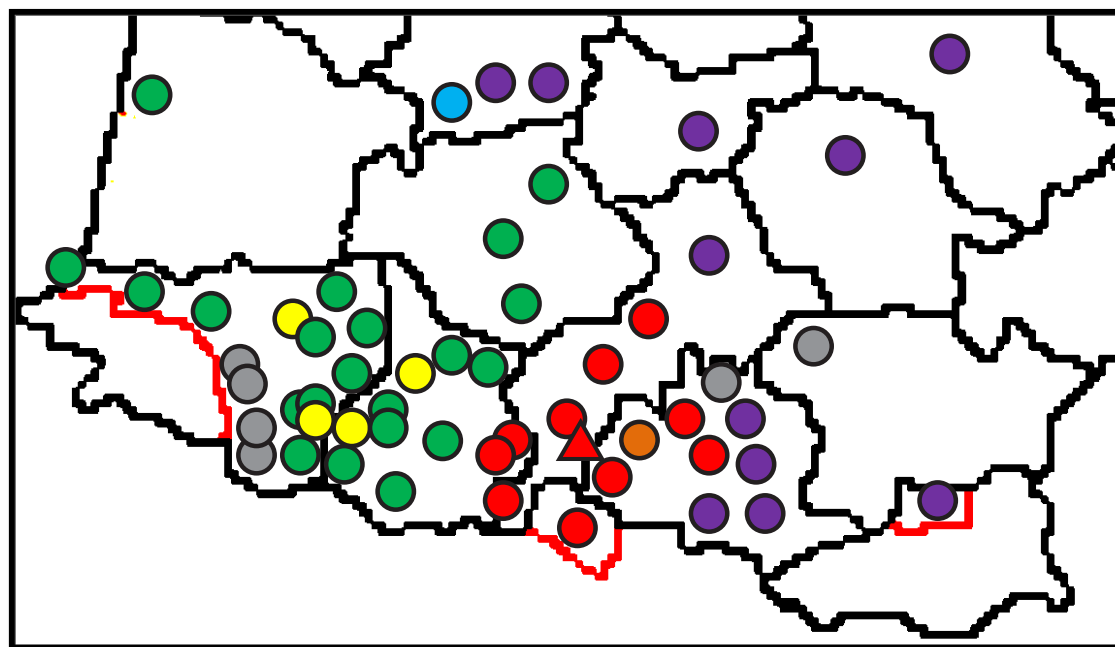
1.9. Pronòm conjunt en regime indirèct (masculin singular)

« Portatz-**le** era permèra rauba... Metetz-**le** un anèth en dit... »

● *le*
● *lo*
● *li, lhi, i* (Acós, Bedós : *hiczatz-i* ; La Bastida de Seron : *botatz-i*)
● *l'au*
● *ie*

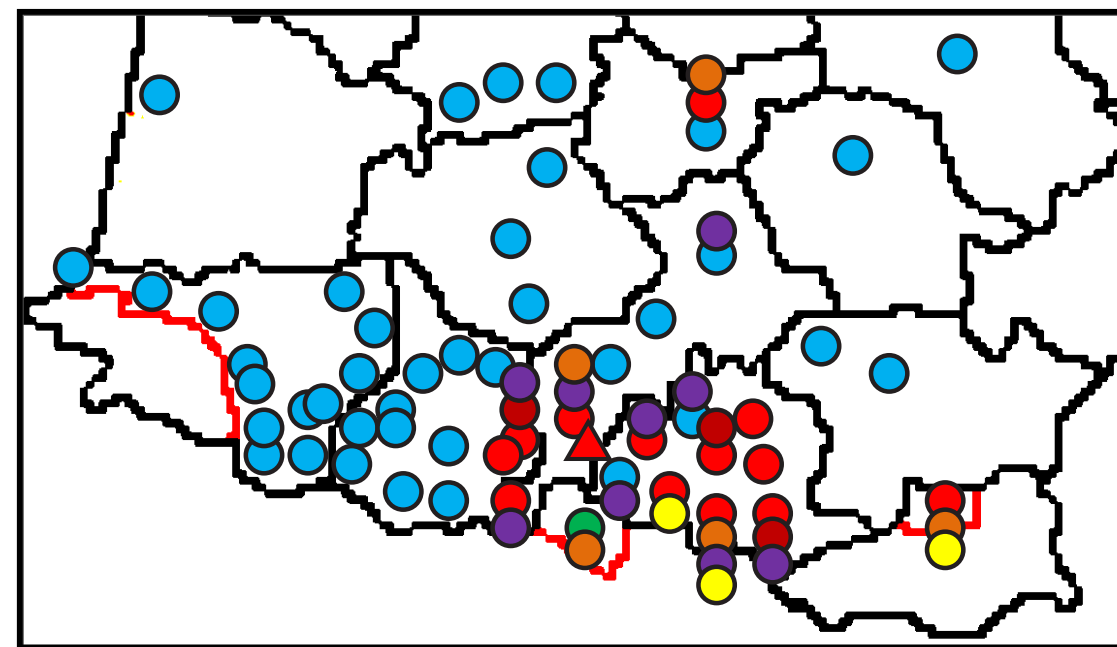
1.10. Pronòm conjunt en regime indirèct (masculin plurau)

« Que **les** hec eth partatge... »

- *les, les i*
- *los i*
- *los (> que'us)*
- *aus, l'aus*
- *lor, lor i (Agen), lhors, lhors i*
- *i(s)*
- *li ac*

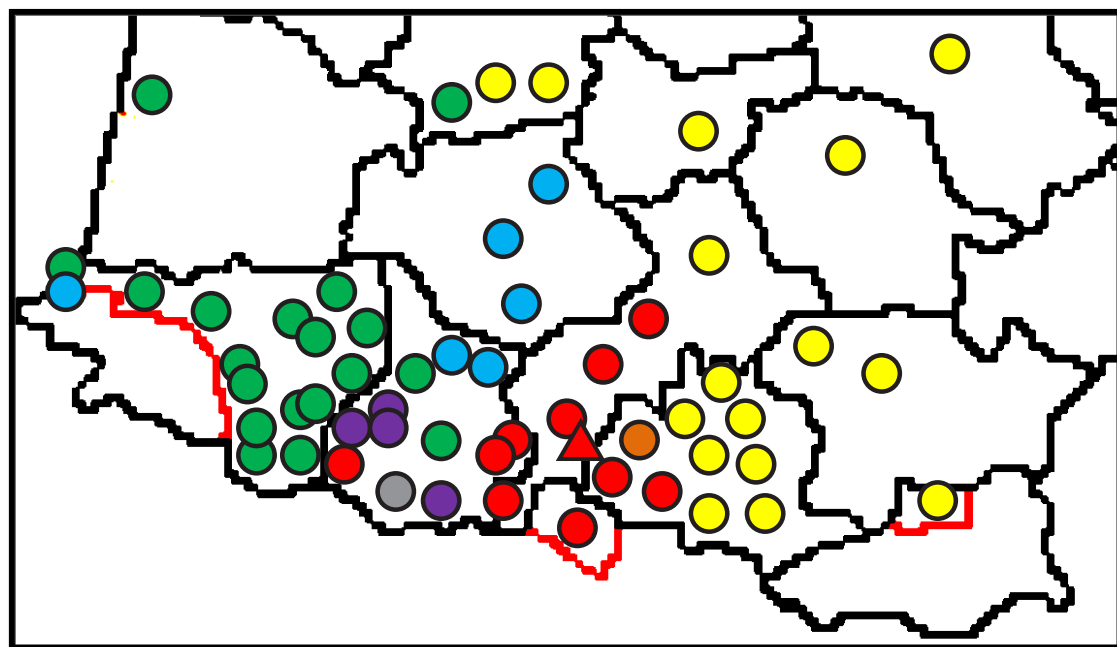
1.11. Masculins pluraus en -i(s)

« Tractatz-me coma un deths **vòsti** vaillets... »

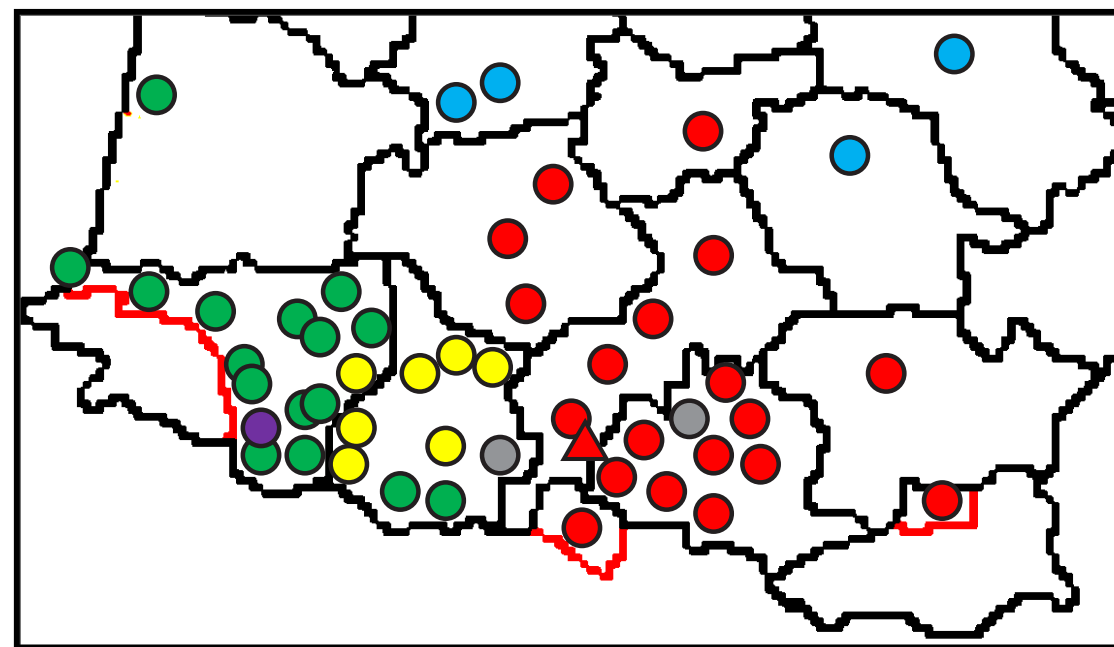
- *vòsti(s), vòstri(s)*
- *vòstes, vòstres ; vuòstres (Rodés).*
- *tutejament (« un des tòns servents »).*
- *eris, elhis, elis, aquelis, aqueris*
- *quauquis, qualquis, quanti(s), guairi*
- *sieu(s), sivi(s) (sibis)*
- *auti(s), autri(s)*

1.12. Continuators romans de HABĒBAT (Imperfèit)

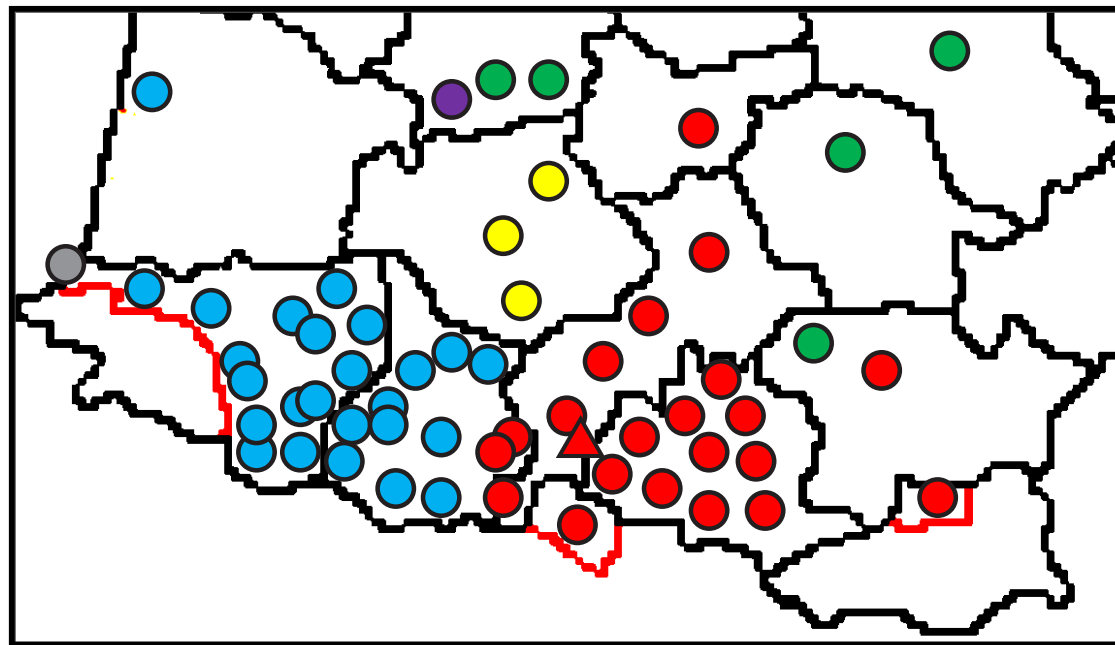
- *auia, auie, auiá, auié, agé* (= *aié*)
- *aviá; aiá* (Castèl Nau d'Arri)
- *avè* (= *abé*) ; *auè*
- *auèua ; avèva* (Anglet).
- *ageva* (= *ayébo*), *ageue* (= *ayéue*)
- *èi* (Gèdra)
- *avec* (preterit)

1.13. Continuators romans de *INUIĀUIT (Preterit)

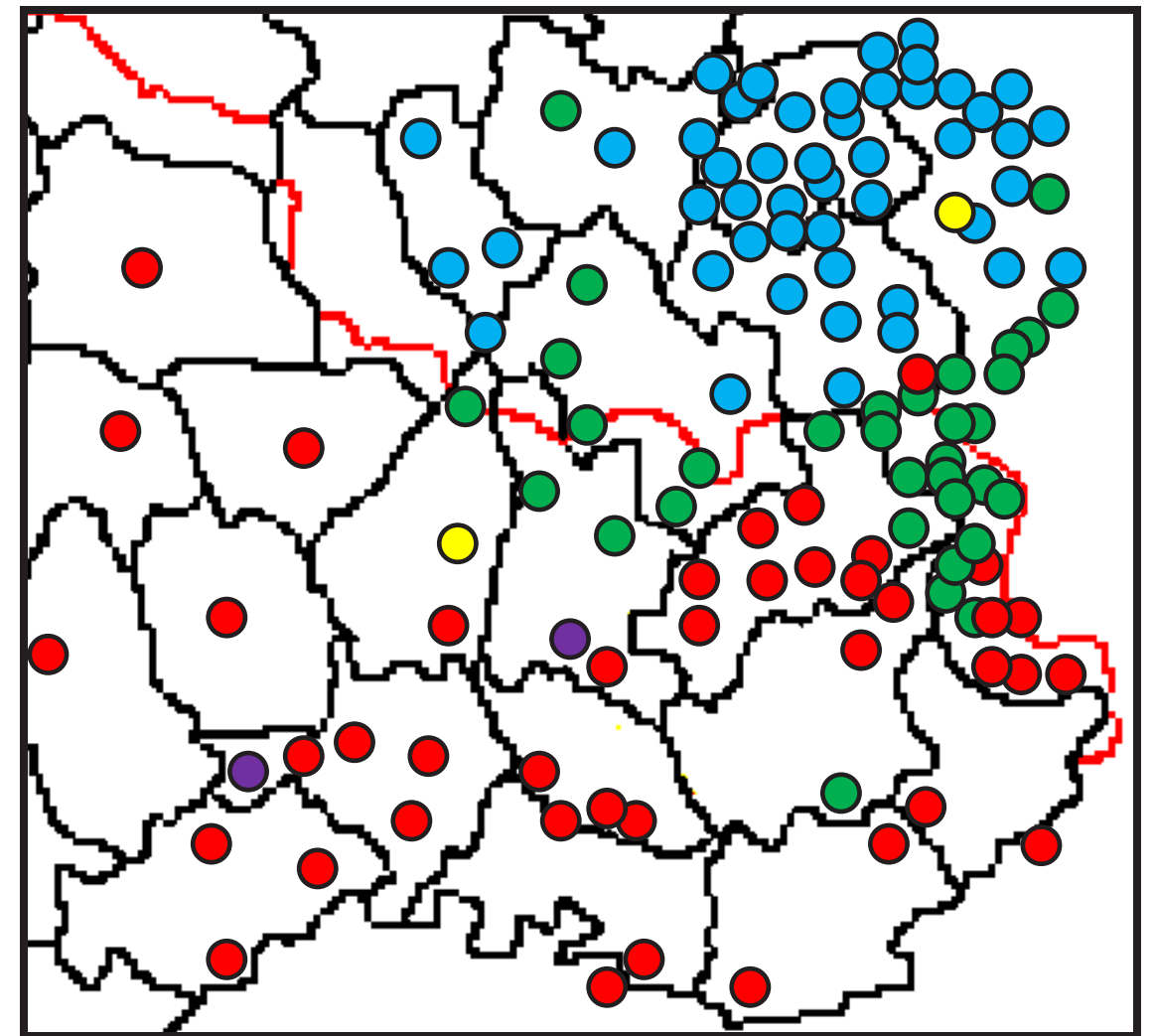
- *envièc, envoièc*
- *enviè*
- *envià*
- *envièt, envoièt*
- *sinonime* (*hec anar*, etc.)
- *enviava* (imperfèit)

1.14. Continuators romans de DĪXIT (Preterit)

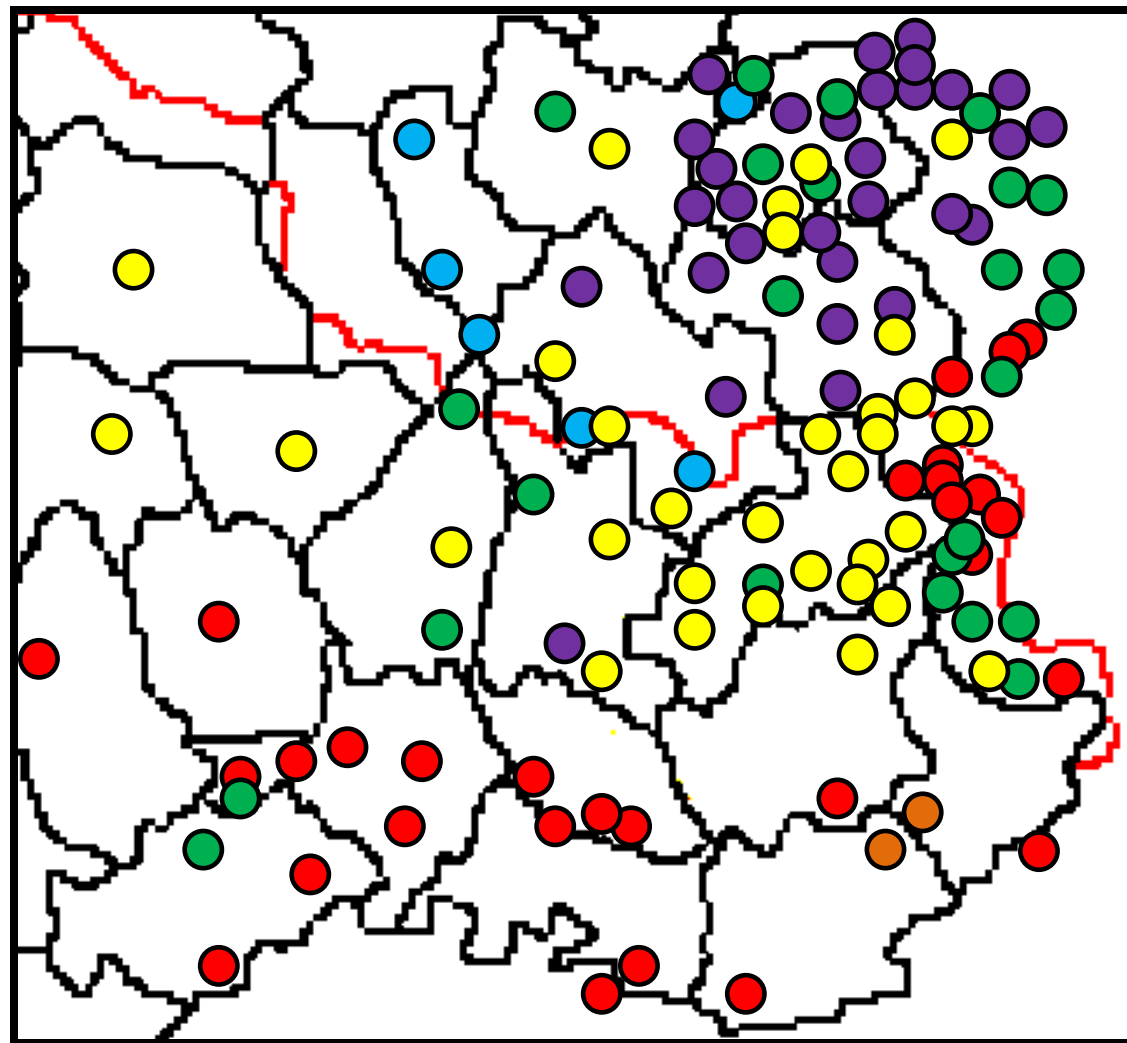
- *diguec, diguèc, didec, disec*
- *diguèt, diguet*
- *digó, dishó, disó*
- *digoc*
- *digot*
- *ditz (present de narracion)*

2.1. Continuators romans de MANDUCAR(E)

- *manjar*
- *minjar, aminjar, menjar*
- *me(n)gier, mi(n)gier (arpitan)*
- *mangiar*
- *sinonime (aumplir son vrente, etc.)*

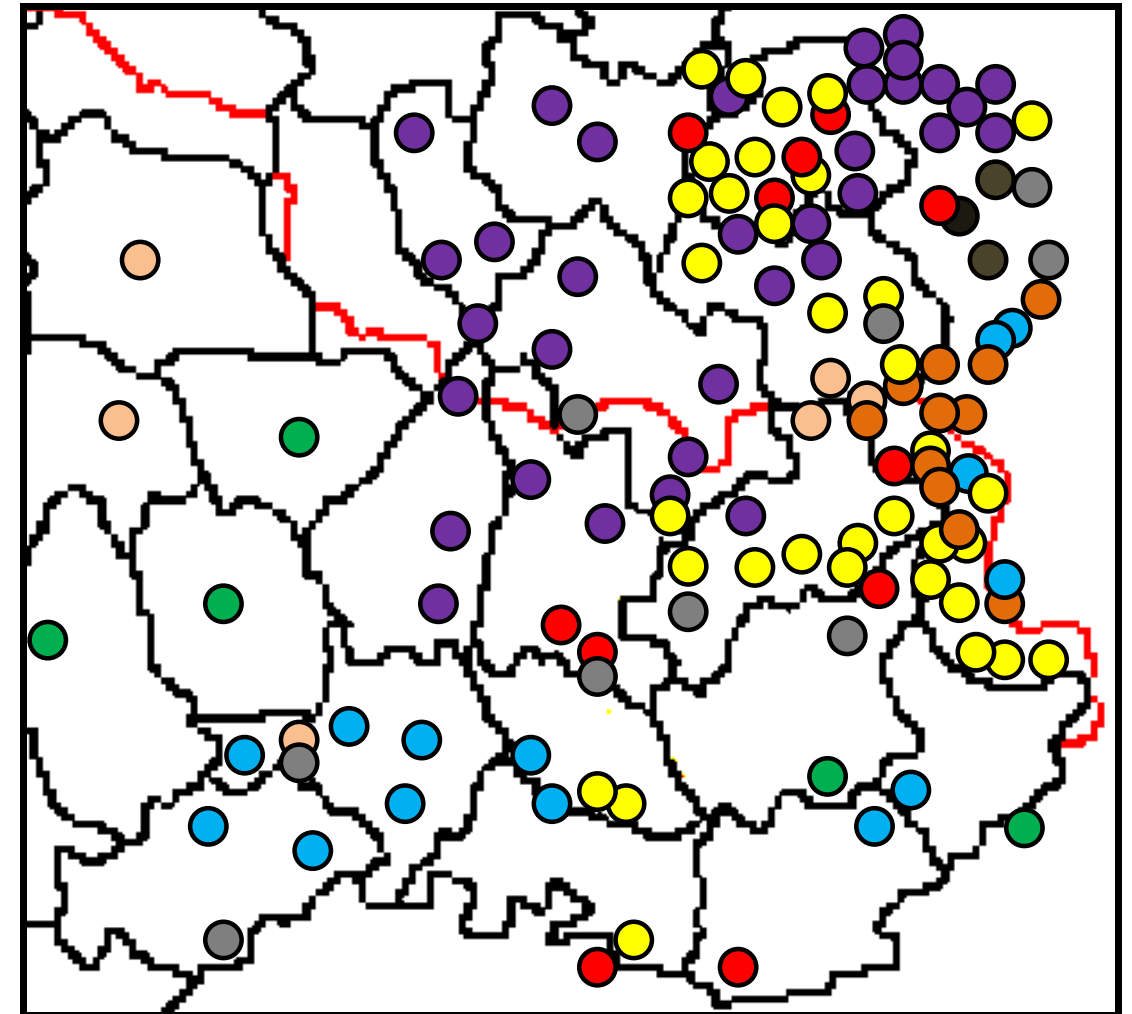
2.2. Continuators romans de PECCĀT(U)

« Qu'è **pecat** còtra 'th Cèu e còtra vos... »

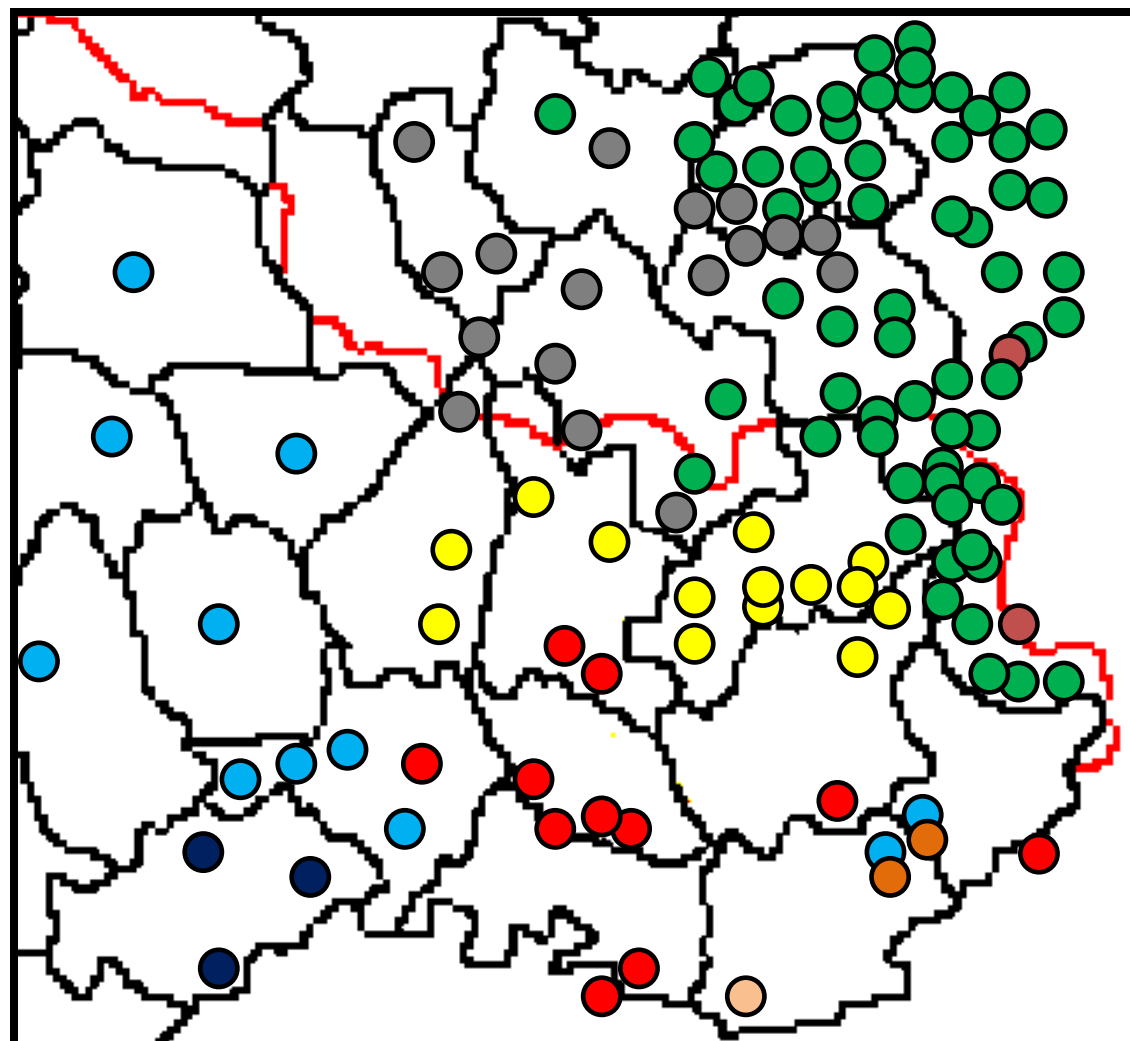
- *pecat*
- *pechat*
- *pechiat* (arpitan)
- *pechié* (arpitan)
- *pecau* (figoun)
- *sinonime* (aufensat, ofés Diu, mancat contra, fait/fach mal, etc.)

2.3. Continuators romans de PÖRC(U)

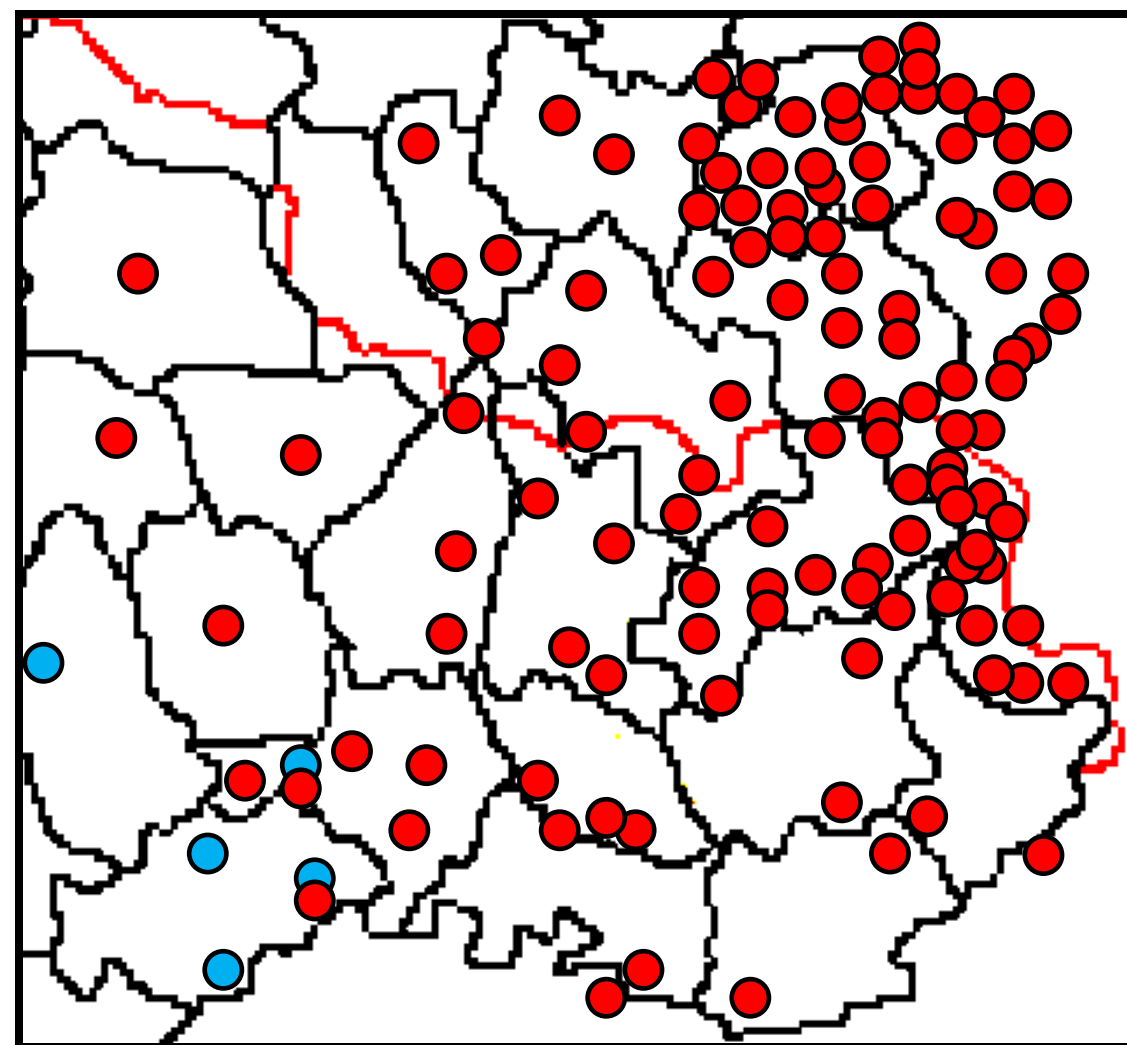
- *pòr, pòrco* (figoun)
- *puarc*
- *p(u)erc, pue(i)rc*
- *puòrc, puorc*
- *derivat : porcèl, porcèu, porcet*
- *caion*
- *corrin, crin, carrin, crüina*
- *coschon, cosson, queschon* (La Sala, 30)
- *gadin*

2.4. Continuators romans de UĬTĚLL(U)

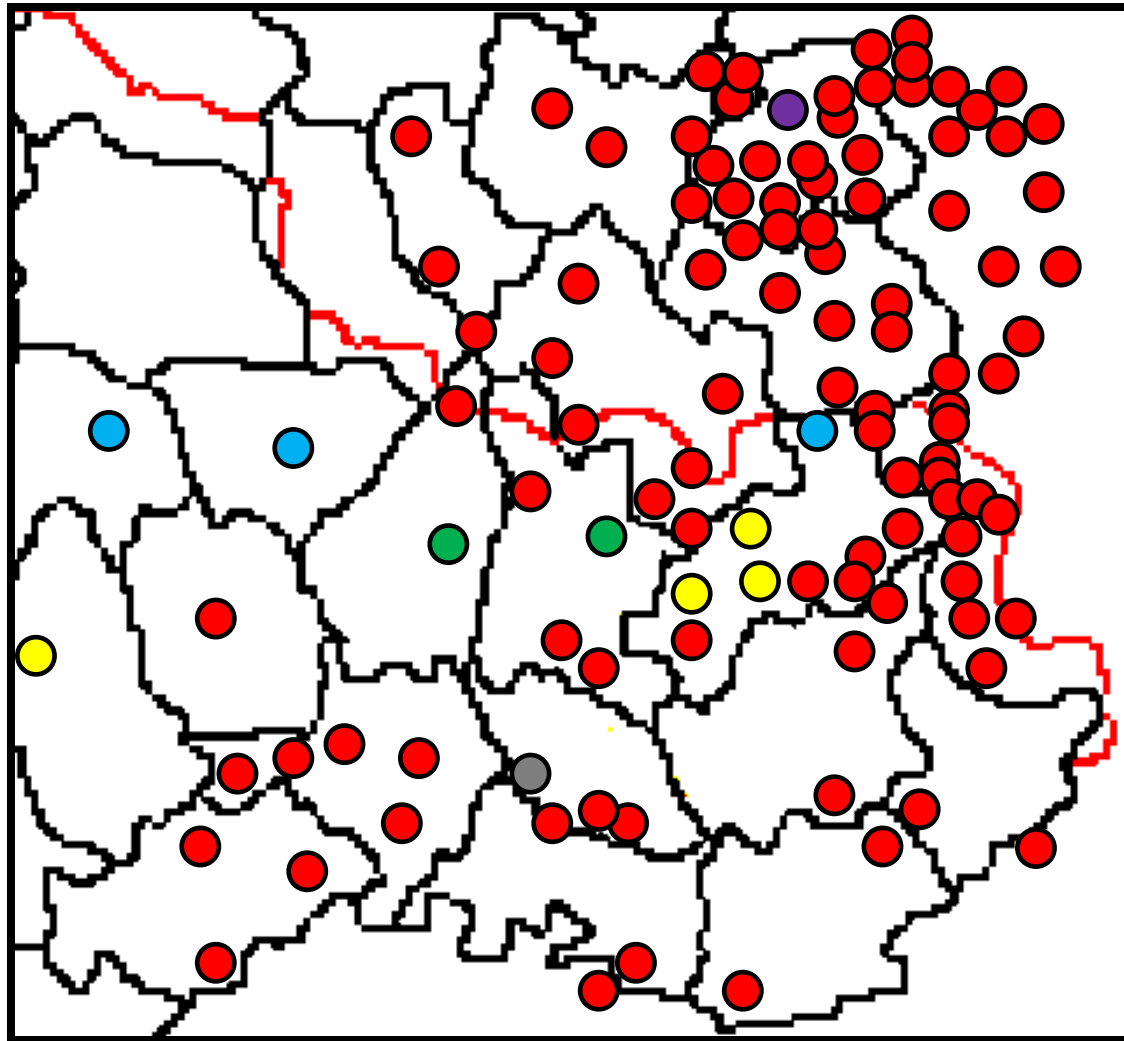
- *vedèl*
- *vudèl*
- *vedèu*
- *vudèu*
- *vè(l)*
- *velo (figoun)*
- *vèu*
- *viau (daufinenc, lionés, etc.)*
- *derivat (velet, veilat, vilet...)*

2.5. Manten dera labio-dentala : : V ≠ B

- *baylet, bòstre, bedèl, etc. varlet,*
- *vòst(r)e, vedèu (vè), etc.*

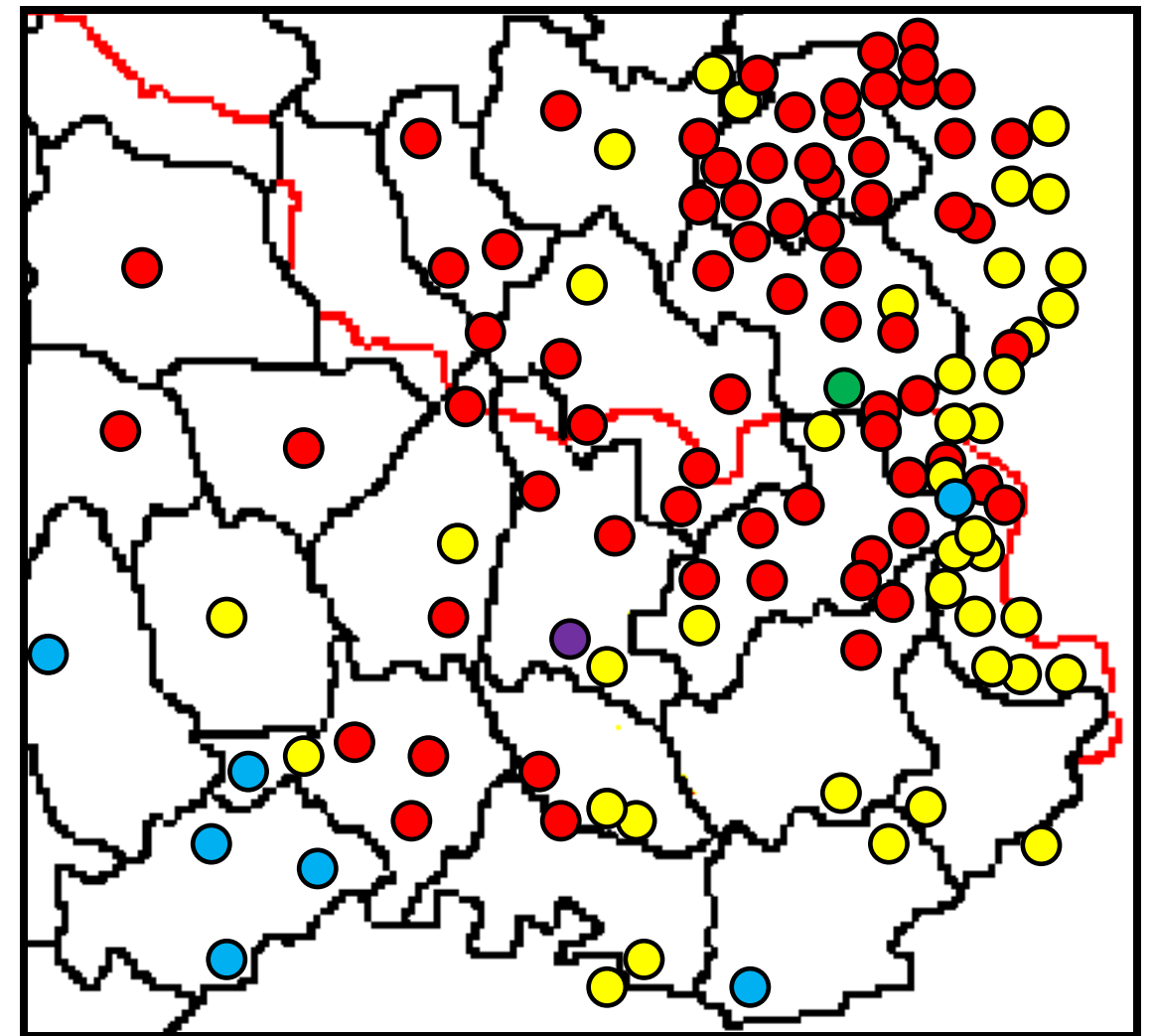
2.6. Continuators romans de PĀN(E)

« ...vailets de qui an **pan** tant que'n vòn... »

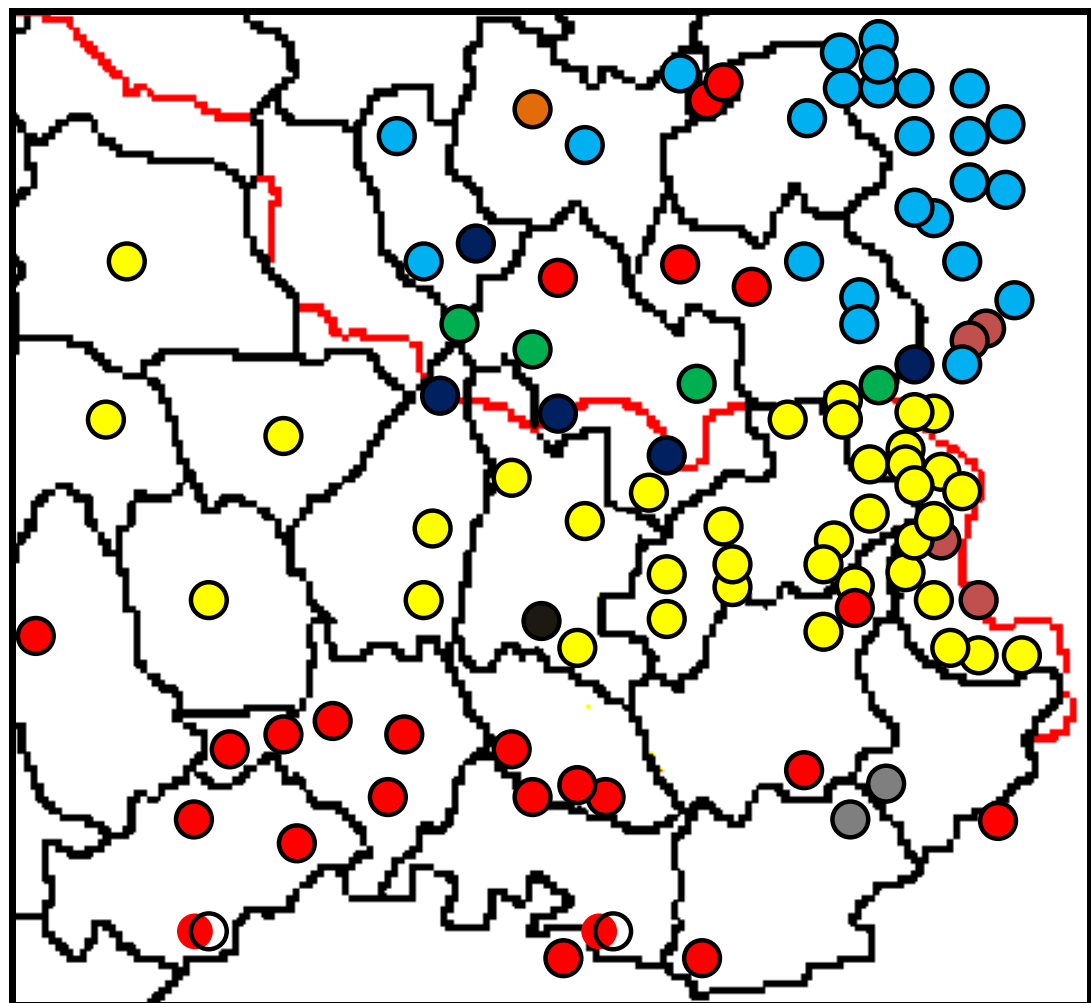
- $pan = [pã] \sim [paŋ]$
- $pa(n) = [pa]$
- $pa(n) = [po]$
- $pan = [pã] \sim [poŋ]$
- $pain = [pɛŋ]$
- $pan = [paʷŋ]$ (Viu, en Hauta Savòia).

2.7. Continuators romans de CAMP(U)

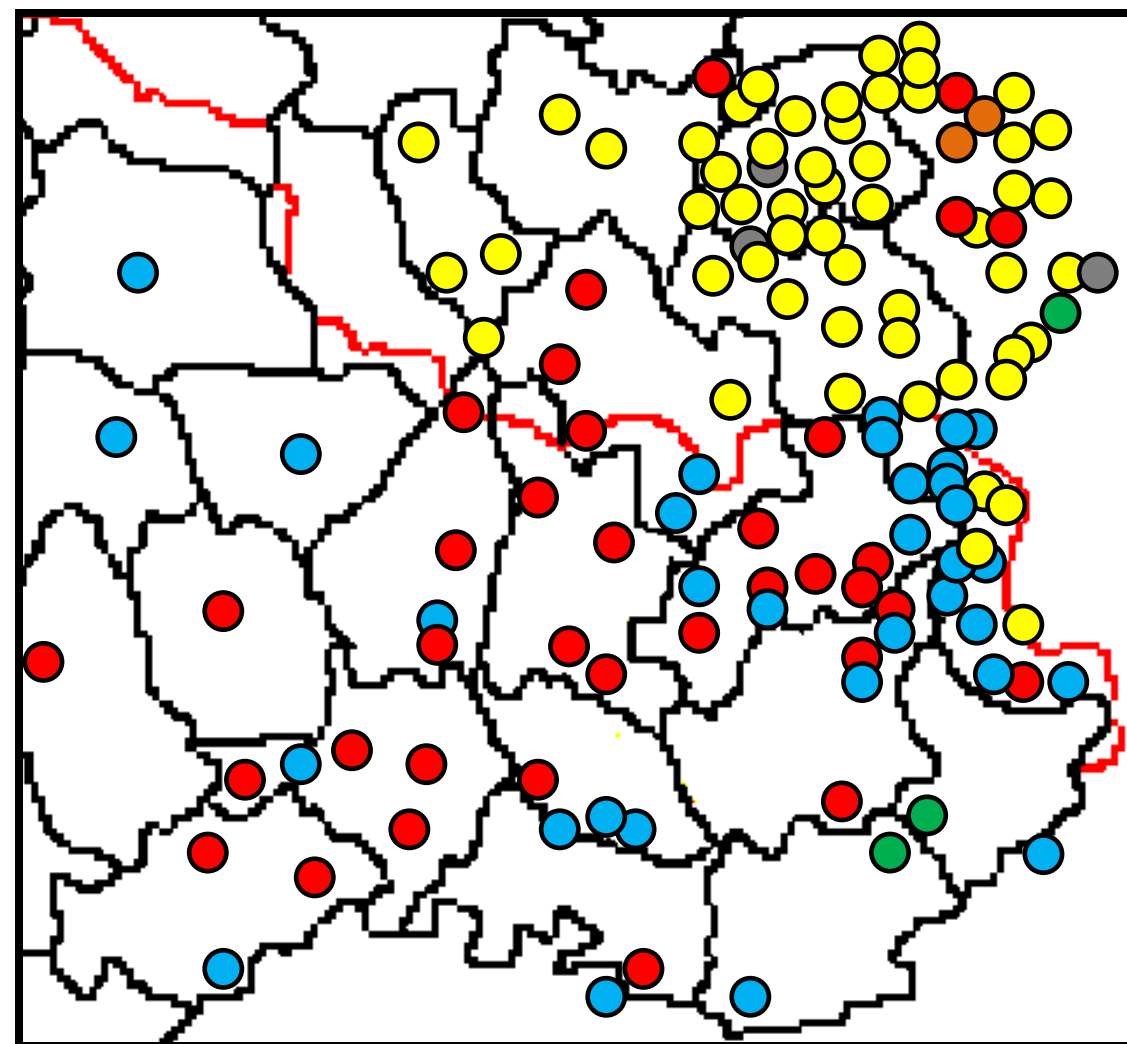
- camp
- champ
- chiamp
- chem(p)
- sinonime (campanha, tèrras, prats, bens, etc.)

2.8. Traduccion de « crabòt »

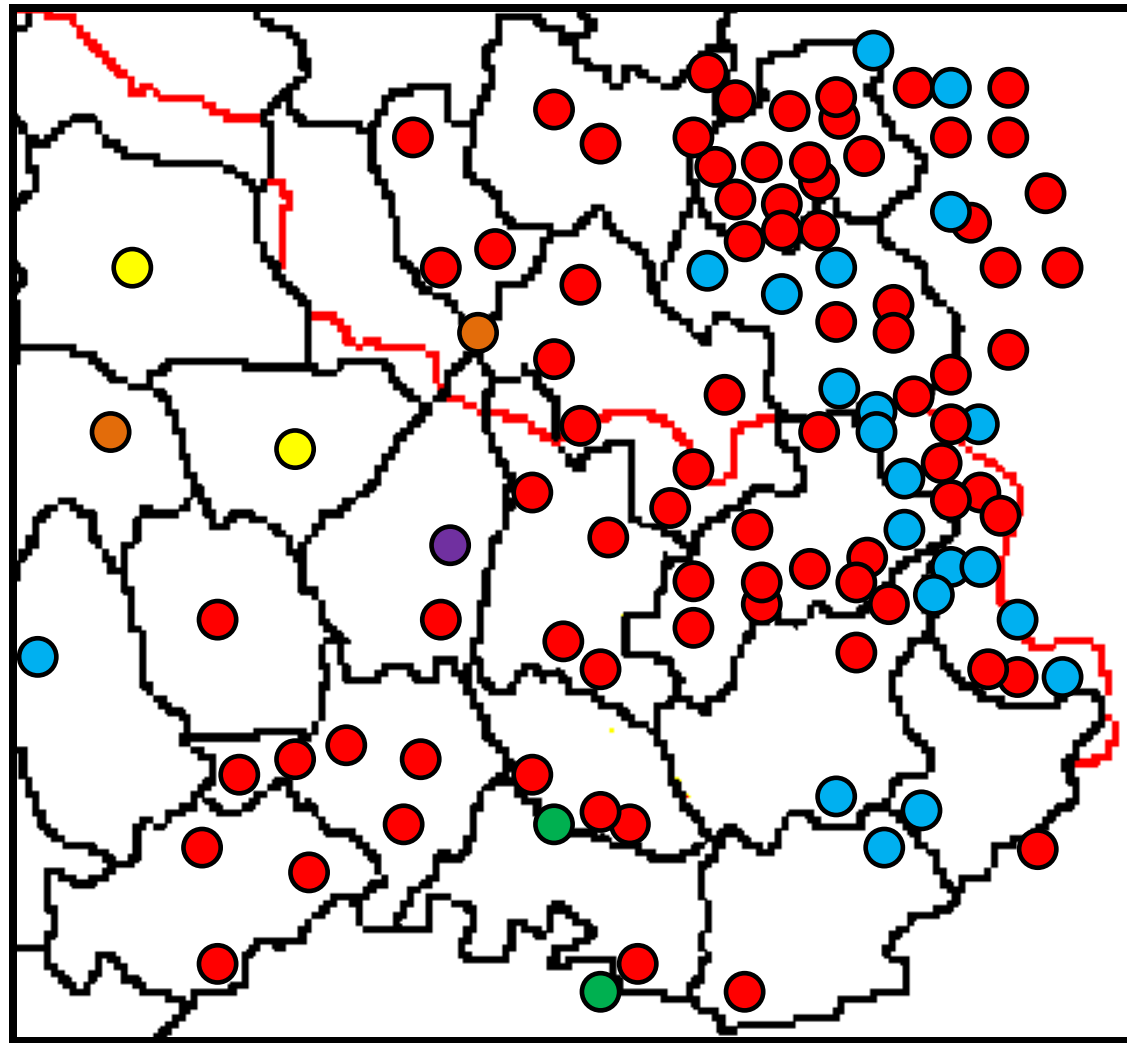
- *cabri(t), cabrin*
- *chabri(t), chabrin, chabròt, chabret, etc.*
- *chauri(t), chauròt, chaurat, etc.*
- *chiabri(t)*
- *chiuron, chiuròt, chiurat, chiurin, cheiròt, churòt, etc.*
- *chevril, chevrec, chievrel, ch(i)evròt (arpitan) cravèu*
- *(figoun)*
- *cravòt*
- *sinonime (chabra, belin, etc.)*

2.9. Continuaturs romans de PATR(E)

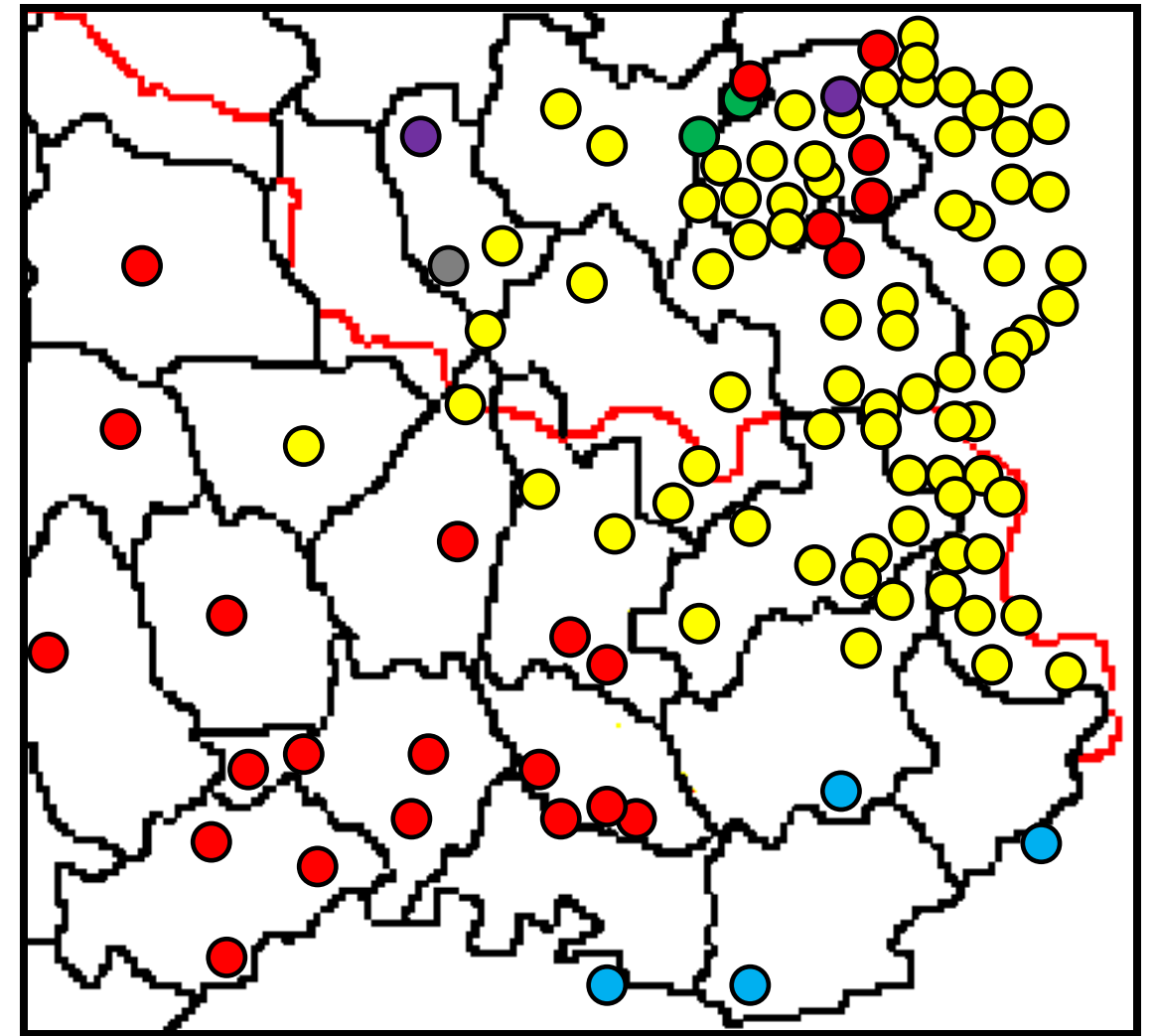
- *paire*
- *pare*
- *pèra, pè(r)e*
- *pa(r)*
- *pire*
- *papa*

2.10. Continuators romans de CÆL(U)

- cèl, cèle
- cèu
- ciau
- cial
- ciel, ciele, cièl
- cièu

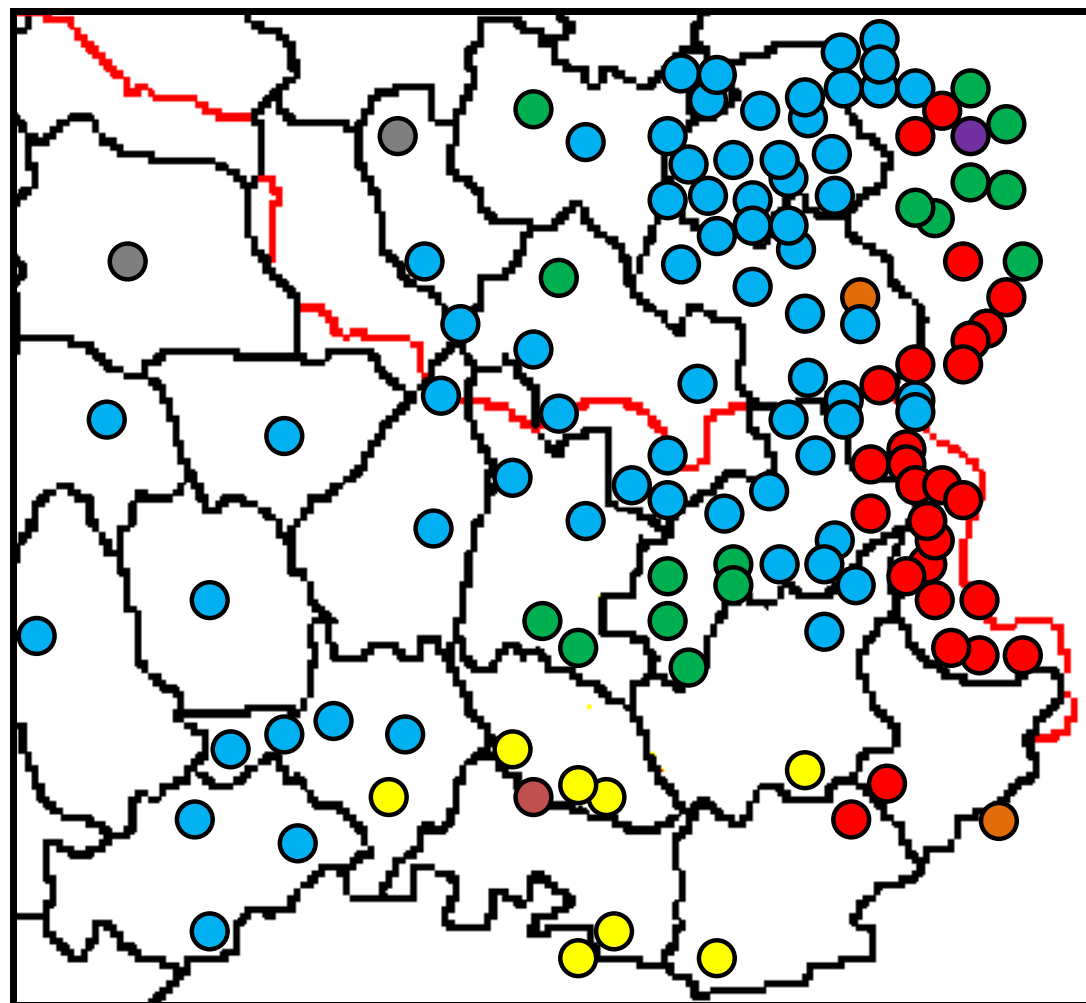
2.11. Continuators romans de MÖRĬOR

« Que'm **mòri** de hame... »

- mòri, mueri, muòri, etc.
- mòre, more, muere, morisse, moreishe, crèbe, crève, agonisse, etc.
- moro, mue(i)ro, mueresso, crèbo, crèpo, crèvo, patisso de fam, etc.
- muerie (Geneva)
- mu(e)r
- mu(e)ressons (arpitan)

2.12. Article masculin plurau

« que's minjauan **eths** pòrcs... »

● <i>li, lhi</i> (> [λi] ~ [ži] ~ [ij]) ; <i>ri</i> (figoun)	● <i>l'au(s)</i>
● <i>li(s)</i> (< <i>lei(s)</i> ?)	● <i>li</i> (en cas subjèct); <i>le(s)</i> (en cas regim)
● <i>lei(s)</i>	● <i>lu</i> (nissart, Hauta Tarentesa)
● <i>lo(s)</i> (= <i>lou[s]</i> ; <i>lo[s]</i>)	
● <i>le(s)</i> (= [lés] ~ [lé] ~ [lè] ~ [lœ])	

Andreu Pujol
Mètge

L'occita standard i la variant aranesa

En el transcurs del temps, els usos socials de la llengua occitana han passat per èpoques de extensa difusió i prestigi cultural, i per èpoques de regressió. En el present treball es vol considerar publicacions del S XX i XXI que han incidit en l'ús social de la llengua occitana. Amb la intenció de deduir-ne propostes per a l'actualitat.

La Revista *"La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitania Medica"*, iniciada en 1933, va introduir la presentació de conceptes i intencions. I en 2022, la Revista *"Gimbernat. Revista d'Història de la Medicina i de les Ciències de la Salut"* continua alguns dels conceptes de l'anterior. I el llibre *"Laporte, una política sanitària per a Catalunya 1980-1988"* resumeix la política sanitària aranesa.

Estudiem aquestes publicacions, sota el punt de vista de l'ús de la llengua occitana;

1- *"La Medicina Catalana. Portantveu de l'Occitania Medica"*. Publicació mensual apareguda en Octubre de 1933. Consell de Redacció format per 36 metges de Montpeller, Perpinyà, Girona, Clermont-Ferrand, Tolosa, Barcelona, Marsella, Castelló de la Plana, Palma de Mallorca, Tarragona, Lleida, i Llemotges. Entre d'ells, metges prestigiosos com els Professors Camille Soulà, o Agustí Pedro i Pons, i August Pi i Sunyer.; Redactor en cap Leandre Cervera. Redacció a Llibreria Catalonia, a Barcelona.

En el nº 1, el Dr Ismael Girard, de Tolosa i Ax-Les Termes, hi publica la presentació de la Revista. Transcripció extractada d'aquesta presentació, escrita en 1933, tres o quatre anys després de que el Dr. Girard col·laborés en dreçar el mapa de les terres occitanes.

"...Hi ha una família occitana que abasta "dis Aup a Pirineu," (Mistral), dels confins de l'Albèrnia a l'extrem de les terres de València. Vàrem traçar-ne el mapa i reportarem els títols geogràfics, històrics, literaris i econòmics en aquell magnífic número de L'Amic de les Arts, fruit de l'activitat occitanista d'en Josep Carbonell. La sang ben raçada que xarbotava en aquesta Occitània té una noblesa que és digna d'enveja. A l'Edat Mitjana era el cap de la intel·lectualitat amb la seva llengua i la seva literatura, de ressò universal. Es aleshores que d'Albèrnia, de Gasconya, del Lemosí, del Llenguadoc, de Catalunya i de Provença, poetes, escriptors, savis i metges escrivien obres ben rellevants. Després, esdeveniments polítics anaren seguits del seu silenci. Passaren segles, el pes dels quals no ha pogut esclafar la vida d'aquesta Occitània silenciosa.

A començos del romàntic segle dinovè, ha volgut el destí que la brasa que covava sota la cendra prengués un esclat novell. Catalunya i Provença, l'una amb Aribau i Verdaguer, l'altra amb Mistral, seran les primeres redivives. De mica en mica, el Llenguadoc, el Lemosí, la Gasconya i l'Albèrnia van fent llur aportació al redreçament d'Occitània. En l'hora present, hom constata una renaixença intel·lectual de tota l'Occitània, però és a Catalunya, únicament, on ha pres una forta embranzida i avança per totes les vies de l'activitat humana i li assegura per a ben tost, un avenir resplendent.

Tots aquells que de cap a cap de les terres d'Oc frisen en llur espera, cal que es girin de cara a Catalunya i l'esguardin com a pol atractiu de l'Occitània que reneix. Si alberniens, gascons, llenguadocians, provençals i lemosins volen revivir llur personalitat històrica...cal que sia prè per model l'exemple català.

La Catalunya-nació que avança pel camí dels pobles, té un primer deure com a norma: establir l'imperi entre els seus. Després caldrà que serveixi de suport a la resurrecció panoccitana. Catalunya ha de fer l'imperi del cor i de l'esperit, i fent aquesta obra se superarà ella mateixa. Tots els occitans del Migjorn francès son una clientela natural i consaguínia d'ella. D'ací la necessitat de procedir en tots els dominis a estrènyer el lligam panoccità. Cal fer occitanisme concret. Es en el domeni intel·lectual on aquests lligams han estat verament usats: filologia, poesia, lletres.

Avui el català ha conquerit una altra branca de l'esperit: la branca científica mèdica; ha estat creada, doncs, una literatura mèdica catalana, es a dir, occitana. I es necessari donar a l'Occitània Mèdica una realitat dins la família mèdica universal.

El Dr Jaume Aiguader començà aquesta obra d'intercanvi mèdic interoccità amb la Revista Monografies Mèdiques.

Els metges de les terres d'Oc francesos son prou occitans per a entendre el català mèdic, sense altra preparació que el sentit innat que tenen de llur llengua latent en els replecs de llur

memòria. Els metges catalans trobaran en els germans la millor predisposició per a comprendre'ls com ningú més. Del bescanvi que resultarà d'aquests lligams renovellats, en naixerà una amistat que farà que Occitània Mèdica no sigui un mot banal.

Mensualment aportaré informacions pertinents a la vida dels centres mèdics occitans i reportatges de les reunions mèdiques. Volem realitzar per primera vegada una crònica viva de l'Occitània Mèdica viva"...

...Servirem així, dins la nostra àrea modesta, aquesta família d'Oc; que per les seves terres, la seva llengua, la seva mentalitat, representa la comuna mesura dels pobles llatins, aquesta família occitana de la qual avui Catalunya és, com diu Perbosc, la "rosa e l'estela".

Dr. Ismael Girard (de Tolosa i Ax-les-Thermes). " Octubre de 1933.

La Revista va incorporar bons articles clínics, amb fotos i imatges d'exploracions radiològiques, poc freqüents a les revistes anteriors a 1933. Amb llibertat d'idioma, assumint que els occitans poden entendre el català, i vice versa, ateses les similituds. Va ser una revista mèdica de nivell alt, on hi publicaven metges professors de les Facultats de Medicina de Tolosa i Barcelona. En 1938 va deixar de publicar-se. I molts dels metges del Consell de Redacció van exiliar-se en 1939. L'amistat, idealitzada pel Dr Girard, va persistir, i ell i el Dr Soulà van acollir a Tolosa a exiliats catalans, com el Dr Cervera.

2- La llibertat raonable d'idioma és també un concepte present a **Gimbernat. Revista d'Història de la Medicina i Ciències de la Salut**. Publicació actual semestral editada per la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya i la Universitat de Barcelona, amb suport de la Societat Catalana d'Història de la Medicina de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i Balears. Així, en la seva 2a època, al **volum 76** s'hi pot llegir aquest text:

*"Era Sanitat ena Val d'Aran en temps der guèrra civiu " article de Joan Carles Riera Socasau, Acadèmic de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. A les **pàgs. 129-159**, majoritàriament en llengua aranesa, pero catalana o castellana quan reproduïx citacions oficials de les respectives administracions. S'hi recull com la Sanitat a la Vall d'Aran es va veure afectada durant la Guerra Civil, amb exili del personal i canvis en la nòmina. I un fet vital per als aranesos, la inauguració de l'Hospital de Vielha.*

Transcripció del article del Dr. Riera:

"Eth dia 26 de seteme de 1937 se procedís a inaugurar er Espitau de Vielha; era lista enquia aqueth moment deth personau mètge d'Aran era constituïda pes doctors Campà en Bossost, Navarro en Les, Soler Daniel en Naut Aran, e Buch en Vielha. Enes croniques dera epòca que se nomena era presència deth Dr Buch ena inauguracion, no se nomenen es auti mètges de Aran, més ei de justícia pensar que tanben i assistiren. S'inaugure er Espitau, més encara non s'ha publicat eth nom deth son director."

En 5 d'agost de 1937 en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya s'havia convocat concurs-oposició per a la plaça de Metge-Cirurgià, Director de l'Hospital Comarcal de Vielha, signada per Antoni Ma Sbert, Conseller de Governació i Assistència Social. En 8 de setembre s'anomena membres del Tribunal del Concurs als Drs. Joaquim Trias i Pujol, President, i Vocals als Dr Solà Súria, i Dr Trueta Raspall. El 6 d'Octubre, el Conseller Sbert publica al DOG la proposta del Tribunal de nomenar al Dr Josep Cava Comabella Director del Hospital de Vielha.

En 1 desembre de 1937 el DOG publica el decret signat pel Conseller Sbert i el President Lluís Companys "*peth quau, damb motiu dera inauguración der Espitau de Vielha, se cree eth Centre Sanitari Intercomarcal de Vielha, depenent del Centre Sanitari Intercomarcal de Lleida, en tot èster son director eth director der espitau comarcau de Vielha.*"

Informació que facilita el Dr Riera, que agraeixo. El pensament del Dr Riera el comparteixo, en la probable suposició que els altres metges de l'Aran assistiren a la inauguració de l'Hospital de Vielha en 1937. Els cronistes de l'època devien estar més pendents de la Guerra Civil.

També en el capítol de suposicions no documentades, com fa el Dr Riera, penso en la influència del Conseller de la Generalitat Josep Ma España Sirat, aranès, advocat i membre del Govern Companys. España Sirat i el Coronel Escofet van ajudar transcendentment a que Barcelona restés republicana en juliol de 1936. Es de justícia pensar que España Sirat presionés el seu amic, el President Lluís Companys per a la decisió de construir l'Hospital de Vielha, en plena guerra.

Aquesta suposició no pot ser documentada, ni rebatuda, ja que els arxius d'Espanya Sirat a Barcelona i Vielha van ser cremats, com d'altres. Es només una opinió personal, sense base documental ni peu de pàgina.

El format de l'article actual del Dr Riera, que comento, segueix amb rigor la Política Editorial i el Manual de Procediments de **Gimbernat**. En 2022, el criteri idiomàtic del Manual és: *L'idioma oficial de la revista és el català, amb l'occità com a llengua cooficial, i el seu àmbit de recerca son els territoris que representen aquestes llengües, tot i que també s'admetran treballs en castellà, anglès, francès, portuguès i italià que facin referència a aquesta àrea geogràfica.*

A Gimbernat, doncs, a més de català i aranès, s'hi pot llegir justificadament altres idiomes, com he transcrit. Es un model de **raonabilitat** en la comunicació, a valorar. A Revistes Científiques de l'àmbit català, avui que l'aranès es idioma oficial a Catalunya, fòra oportú assimilar aquest model de raonabilitat, o aplicar-ne un de semblant.

Les Revistes dels àmbits professionals de ciències, però també de lletres o humanitats, veurien incrementat el seu pès específic amb presència de textos en aranès. A Catalunya, la primera forma oficial de l'occità ha d'ésser l'aranès en tots els textos de consum de l'àmbit de la Generalitat. Però amb flexibilitat quan el vehicle del text va destinat a altre lloc, i el contingut del text es refereix a un àmbit geogràfic forà o molt general. Llavors l'occità standard és l'oportú. En forma semblant al criteri de **Gimbernat**.

En la decisió d'oportunitat, si de vegades és poc clara, de la variant standard o de l'aranesa, haurien de posar-se d'acord l'Acadèmia Aranese de la Lengua occitana i l'administració corresponent de la Generalitat.

Per al futur, l'incentiu a publicar en aranès hauria de motivar a Coll.légis Professionals, Acadèmies, i Societats Culturals amb ajuts que aprofitin la cooficialitat de l'Aranès a Catalunya. En els ajuts o incentius per a parlar o publicar en Aranès, seria adient que Conselh d'Aran, Diputació de Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, Empreses locals i Generalitat de Catalunya, hi participessin.

La variant aranese hauria d'ésser la llengua primera a usar en cada conversa a tota finestra oficial la Val d'Aran. Tots els treballadors, funcionaris o eventuais, haurien de començar per adreçar el bon dia i la primera frase en aranès a la totalitat de públic que hi va a fer gestions administratives. I, si cal, la segona frase haurà d'ésser ja en català o castellà, després que el visitant hagi manifestat la seva comoditat idiomàtica o no amb l'aranès. Aquest criteri de raonabilitat idiomàtica pot afavorir el crèdit i la motivació per a emprar l'aranès. El Conselh d'Aran hauria de seguir reflexionant sobre enquestes d'us social de l'aranès a les administracions a l'Aran.

Les relacions occitanocatalanes i la responsabilitat de la Generalitat també podrien fer millorar la nomenclatura, en aranès/ occità o en bilingüe, a les retolacions públiques de tot ordre.

Per a la Generalitat va la feina de mantenir o afavorir beques, bosses de treball i intercanvis culturals i de personal amb l'Occitània francesa, a l'estil de les beques Midi-Pyrenees, d'intercanvi de facultatius entre els Hospitals Occitans i els Catalans, (Hopitaux de Toulouse-ICS.).

Tota millora de relacions entre Catalunya i Occitània francesa seria continuar la tradició i la història secular en comú. Continuar-la al S XX, i al S XXI, seria pedigree occità d'europaisme.

Es rellevant i molt profitosa la actual relació entre l'Hospital de Vielha i Hopitaux de Toulouse. Determinades patologies d'aranesos son ateses als Hospitals Universitaris Tolosans, Rangueil, La Grave, Pourpan..., amb trasllats urgents del pacients aranesos. I la corresponent atenció a pacients francesos a l'Hospital de Vielha, en general accidentats de muntanya o esquí. Amb Vielha i la Cerdanya, la Generalitat disposa de dues bones experiències transfrontereres. Que podrien créixer, en interès de l'Aran.

Seria adient considerar l'oportunitat o no d'ampliar les patologies d'aranesos que puguin ser ateses a Tolosa o a l'Hospital de Comminges, a Saint Gaudens, i coordinar-les amb els plans de futur de l'Hospital de Vielha i de Lleida. Avui, l'Hospital de Vielha segueix depenent del Centre Sanitari Intercomarcal de Lleida, com en 1937, amb el nom actualitzat, i uns pacients aranesos d'especialitats son derivats a l'Hospital Arnau de Vilanova, de Lleida, a 170 Km. Una derivació útil i necessària, però costosa en temps i molèsties per als aranesos i araneses. En els Plans de Futur de l'Hospital de Vielha i de Lleida es podria considerar l'opció d'una Unitat d'Oncologia, (no sé si n'hi ha avui a Vielha), i/o Urologia,

(segons criteri dels tècnic) dimensionada coordinament amb les de l'Arnau de Vilanova i/o Hopitaux de Toulouse. Aranesos, araneses i residents s'en podrien beneficiar.

En 1982 es publicava al DOG un decret que establia un programa sanitari per a Vall d'Aran. DOGC num. 202 de 24.2.1982. El Pla que s'hi va elaborar volia construir un centre que fós també unitat d'hospitalització moderna. L'antic Hospital de Vielha inaugurat en 1937 i sense recursos, gestionat per la Quinta de Salut l'Aliança, era propietat de l'Ajuntament; el Programa de 1982 el va convertir en residència per a la Gent Gran.

Amb el principi de que tots els ciutadans de Catalunya tenen el mateix dret a la Salut, el Programa per a la Vall d'Aran va ser prioritzat políticament. Es va construir una Unitat d'Hospitalització, que també va allotjar un Centre d'Assistència Primària, en veïnatge amb la Residència per a la Gent Gran. Amb els serveis generals unificats per als tres centres s'assolien uns mínims volums que justificaven el nou centre. Que es va denominar Espitau dera Val d'Aran, i va ser inaugurat en 1985, dirigit pel Dr Enric Mayolas, i gestió encarregada a la Quinta l'Aliança.

La decisió i el risc de prioritzar políticament el Programa de la Vall d'Aran amb el nou Hospital va ser del Conseller Josep Laporte i Salas. El Conseller Laporte va ser molt sensible a la problemàtica de la Val d'Aran. Després van dissenyar el programa per al conjunt pirinenc.

Informació de les pàgines 52 a 54 del llibre ***"Conseller Laporte. Una política sanitària per a Catalunya."*** Lluís Bohigas. Generalitat de Catalunya, Dept. De Salut.

A l'any 2001 es van transferir les competències de Sanitat i Serveis Socials al Conselh Generau d'Aran. A continuació es va constituir el Servei Aranès dera Salut, que gestiona l'Espitau. El Servei té conveni amb l'Hospital del Mar de Barcelona per a atenció especialitzada. I amb Hopitaux de Tolulouse per a patologies urgents d'especialitat.

Tant en 1937 com en 1982, la nomenclatura ha estat aranesa, Espitau dera Val d'Aran o de Vielha, i les actituds de la Generalitat Republicana i de l'actual Generalitat han sigut de respecte i promoció de l'ús de l'aranès. Per a minvar els inconvenients de la distància a Lleida, Barcelona o Tolosa, el Servei Aranès dera Salut podria promoure una nova especialitat mèdica o quirúrgica presencial a Espitau i CAP, aplicant els criteris d'us raonable de l'aranès per al seu personal i les instal·lacions.

Thomas Field
Professor emerit de lingüística e de francés
ena University of Maryland, Baltimore County
Membre der Institut d'Estudis Aranesi-
Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana

Reflexions sus la normalizacion de l'occitan a la Val d'Aran

1. Introduccion

Dins los païses occidentals sèm abituats a concebre nòstras lengas coma de fenomèns plan definits, lor existéncia considerada primièr jos la forma concrèta e visuala de l'escrich. Una lenga es atal, per d'unes, un «monument» que deu èsser protegit per l'escòla e per las acadèmias de tota corrupcion. Pasmens, la lingüística nos ensenja qu'una lenga viva existís primièr dins los caps e dins los comportaments de sos locutors. De ponch de vista scientifica donc, «las lengas» talas coma los imaginam existisson pas. Tot domeni cultural es caracterizat per una proliferacion de parlars mai o mens aparentats, totas aquelas formas essent en movement constant. Las marcas de diferéncias de classa sociala, d'origina geografica, de genre, etc., e las formas cambiadissas dins lo temps son l'esséncia meteissa del fenomèn lingüistic.

Pasmens, una reduccion d'aquela variacion pels besonhs de la vida en comun pòt semblar non solament utila, mas tanben desirabla en ela meteissa, e dins una societat modèrna, ont lo prestigi de l'escrich es plan fòrt, aquela diminucion de la variacion, aquela unificacion, ven una necessitat. S'agís de çò que se crida la normalizacion lingüistica. Çò que sèm acostumada a apelar «una lenga» dins l'Occident es donc un fenomèn segondari, lo resultat d'un procediment de normalizacion qu'a capitat, mas qu'auriá pogut procedir diferentament. Aquò significa que la nocion de «lenga catalana» o «lenga aranesa» es una abstraccion, una construccion ideologica, lo resultat de debats sul plan non solament de lingüística mas tanben dins lo context de las ideologias socialas e politicas que govèrnan las mentalitats dels locutors.

2. Nòta personala

Lo procediment de normalizacion que s'es tengut a la Val d'Aran a procedit d'una faïçon pro originala, guidat per una compreson rara dels principis de la lingüística mas tanben amb una consciéncia aguda dels enjòcs socials e politics que caracterizan la societat aranesa. Curiosament, l'aranés fa partida de mon trajecte intellectual dempuèi mas annadas

d'estudis a Tolosa cap a 1975. L'una de las primièras personas amb qu'ai pogut escambiar d'idèas sus l'occitan èra una aranesa jove. Dins nòstras conversacions, m'a fach part de sa determinacion de mantenir la lenga de son enfança, e m'a fach descobrir las òbras de Condò Sambeat. A aquel moment, èra convencuda que sa lenga mairala, l'aranés, èra unic e isolada sul plan lingüistica. Quand li ai demandat s'aviá pas jamai ensajat de parlar aquela lenga amb de gents de la region pirenenca vesina en França, èra primièr perplèxa, mas qualques meses mai tard m'a contat una conversacion estonanta qu'aviá pogut aver amb un comengés, cadun parlant sa lenga mairala.

A la retirada ara après una carrièra de 40 ans dins l'ensenhament de la lingüistica, del francés e de la comunicacion interculturala e de las recèrcas en granda partida consacradas a l'occitan, me retròbi actualament, per de rasons familialas, domiciliat en França a un pauc mai de 100 quilomètres de Vielha, a Tarba mai precisament. Mon estatut d'estrangièr es cèrtas un desavantatge per la compreson prigonda de çò que se passa a la val d'Aran e de çò que s'es passat pendent las discussions normativas sus l'aranés, mas me permet a l'encòp una perspectiva exteriora que pòt èsser utila.

3. Los dangièrs de la normalizacion

La normalizacion es un camp de minas, primièr perque interven sus una constellation de formas parladas, sovent plan diferentas las unas dels autres, amb la tòca de bastir un esplech susceptible de facilitar los escambis al sens larg. Aquel procediment de construcció lingüistica exigís la seleccion d'una nòrma, çò que torna a promòure una varietat parlada, o d'unas formas tiradas de la massa dels parlars existents, a un estatut que los va far aparéisser coma la realizacion de la lenga ela meteissa. Qué venon las formas parladas que son pas estadas causidas? Se cita de còps lo fach que d'unas zònas indigènas dels Estats Units an completament abandonat lor lenga perque correspondiá pas a la forma qu'èran estada causida coma basa d'una novèla lenga normalizada.

A l'encòp, cal reconéisser que la normalizacion s'apièja sus d'ideologias que se dison pas, de las ideologias lingüisticas sovent manlevadas a las lengas ja normalizadas. La temptacion es fòrta de lausar, per exemple, un purisme academic coma lo que regna en França, ont l'Acadèmia francesa se pronóncia regularament sus «las fautas, los tesics de lengatge e los ridiculs lo mai sovent observats dins lo francés contemporanèu». Per una lenga coma l'aranés, caliá evitar la construcció d'una nòrma fondada sul desir de gerir la lenga, de la transformar en monument sacrat. Mas d'autras causidas politics e culturalas pòdon jogar un ròtle tanben. Se Preferirà las formas qu'aluènhan nòstra lenga mai possibla de las lengas vesinas? Calrà concebre la nòrma coma la sola version «legitima» de la lenga? La tòca serà de participar a la construcció d'un sens nacional, d'una consciéncia culturala alargada?

Los lingüistas an la costuma dempuèi Haugen de decelar quatre etapas dins la normalizacion: seleccion, codificacion, elaboracion, e recepcion. Mas n'es una que los deu precedir totas: la de l'apellacion, l'identitat d'aquela «lenga» que va èsser bastida. Quand los antropòls e los missionaris an volgut prepausar de lengas normalizadas dins de regions ruralas de las Americas o d'Africa al 19e e al 20e sègles, avián primièr la tasca de determinar

quals parlars anavan èsser gropats jos la rubrica de la nòrma novèla e los quals devián demorar en defòra d'aquela lenga en construcció. E caliá trobar una etiqueta que corresponda a las intuicions lingüisticas dels locutors e que riscava d'èsser recebuda.

A l'epòca granda de l'occitanisme dins las annadas 1960 e 70, la màger part dels militants reclamavan una lenga estandarda unica per tota la zòna de la lenga d'òc de l'Atlantic fins als Alps. Los mai militants dels Occitanistas se disián qu'amb lo temps, aquel occitan estandard se deviá expandir pertot, sustot en çò dels joves, al detriment dels diferents parlars caracteristics de las generacions mai annadidas, qu'èran destinats a desaparéisser. Èra adoptar l'ideologia que caracteriza lo francés estandard, un apròchi que riscava d'assegurar la mòrt de la màger part de las formas parladas de la lenga d'òc. La resisténcia a aquela nocion maximalista es estada plan fòrta en Provença e, un pauc mai tard, en Gasconha, en partida a causa de diferéncias importantas dins la forma de parlars tradicionals dins aquelas regions, mas tanben a causa de l'existéncia de consciéncias lingüisticas ja ne plaça, lo provençal e lo bearnés avent agut d'experiéncias remarcablas de reconeissença culturala o oficiala a d'unes moments de l'istòria.

Mai recentament, una partida dels Occitanistas a evolut cap a una concepcion de la lenga que se pòt apelar «pluricentrique», un apròchi vengut corrent dins las recèrcas sus la planificacion lingüistica dempuèi qualque temps. Aquò significava que dins lo cas de l'occitan s'abandonarà pas la lenga comuna desenvolopada dempuèi mantuna decennia, mas se l'impasarà pas aquí ont serà pas recebuda coma autentica o confora a las tradicions. L'Academia Occitana descriu aquel apròchi atal: «Çò que prepausam: publicar per tot lo territòri de gramaticas regionalas (gascona, lemosina etc.) obèrtas sauputs lasses variants intèrnas e qu'inicien al vocabulari modèrne comun e a la lenga comuna. Lo nòstre prètzfait mai urgent a l'ora d'ara: gerir la realitat concrèta (donar a cada parlar la possibilitat d'una expression complèta dins lo mond d'uèi) en tot afortir un ligam entre totes.» (Prepaus de Joan Penent sul sit de l'Academia).

4. Las Solucions aranesas

En aquel qui concernís la val d'Aran, cal constatar primièr a qual ponch los qu'an obrat a la construcció d'un aranés normé dins sa forma actuala (perque existissiá de per abans una altra nòrma) avián consciéncia de las realitats lingüisticas inerentas al procediment e dels dangièrs que gachavan los qu'auriá abordat la tasca amb simpleza. S'agissiá, bèl primièr, de nommar la lenga, e s'a volgut soslinhar l'apertenéncia de l'aranés al domeni occitan. Puèi, s'a adoptat los principis de l'ortografia desenvolopats dins lo linhatge de la *Gramatica Occitana* d'Alibert. Atal, l'aranés normé èra pas isolat, mas fasiá partida d'una granda zòna lingüistica al passat prestigiós. Pasmens, s'a trabalhat dins una perspectiva pluricentrique, en decidissent de bastir una nòrma aranesa que pegava a las realitats dels parlars actuals, sens ensajar de sometre completament la lenga de la val d'Aran a un occitan normé endacòm mai. Lo sit de l'Institut d'Estudis Aranesi nos assabenta «qu'er aranés, ei part integranta der espaci lingüistic occitan». Es una constatacion que semblava evident a los lingüistas mas benlèu pas a la majoritat dels locutors. Pel public grand, la formula seguenta, que se retròba sus mantun sit internet, es luminosa: «Aranés ei eth nòm que se da ara lengua occitana ena Val d'Aran» Ai escrich endacòm mai: «Atal, per

un compromés astució, l'aranés manten sa qualitat de lenga, tot en essent classat jos la rubrica «occitan». La Val d'Aran representa donc un compromés interessant dins lo domeni de la denominacion lingüistica, una temptativa de plaçar la lenga dins un contèxte mai larg, tot en respectant las representacions tradicionals dels locutors.»

Pertocant lo desvolopament ulterior de la nòrma e de son aplicacion, l'Acadèmia Aranesa fa pròva de realisme e d'intelligéncia lingüistica. Jusèp Loís Sans, dins un discors de presentacion d'aquela institucion met en garda los puristas tradicionals: «era Lengua non la hè era Acadèmia, era lengua la hè eth pòble», formula que soslinha lo fach que l'Acadèmia regèta la temptacion de s'erigir en sola autoritat per çò que concernís l'evolució de la lenga.

5. La Lenga normalizada coma esplech de defensa

Dins un estat modèrn, una lenga minoritària es una lenga dominada e, d'aquel fach, es una lenga en dangièr de desaparicion, perque las pressions imperiosas de l'escòla e de l'administracion, aital coma totas las fòrças de la promocion sociala, possan los locutors cap a una utilizacion totjorn mai espandida de la lenga dominanta. Los esfòrces de planificacion lingüistica que s'exercisson amb la tòca d'aforçar la preséncia de la lenga minoritària dins la vida vidanta e d'assegurar sa perennitat son donc confrontats a una configuracion de fòrças socialas e ideologicas fòrça poderosas. Pierre Bourdieu a rampelat que s'agís d'una «lucha totala», aquela «d'impausar una vision novèla e una division novèla del mond social.» La capitada dels esfòrces en favor d'una lenga minoritària passa abans tot per un cambiament dins las actituds e las ideologias de la societat que l'emplega.

Pel public grand, l'existéncia d'una forma «estandarda» de la lenga sembla benlèu senhalar ja la victòria. S'aquela lenga normée recep en mai una certana reconeissença oficiala, coma es lo cas de l'aranés, s'aurà tendéncia a pensar que la batalha es ganhada. La preséncia de la lenga a l'escòla, en particular, rassegura e sembla un garant de son avenir. Soi estat confrontat a un exemple-caracteriza d'aquelas actituds fa qualques annadas sus una resèrva dins Dakota del Sud ont ai agut l'escasença de parlar amb un jove d'un vintènat d'annadas. Li ai demandat se los de sa generacion parlavan lo lakota. M'a assegurad que non, mas qu'èra pas grèu, perque los pichons aprenián la lenga a l'escòla d'ara enlà. Semblava pas trebolat pel fach que la transmission intergeneracionala del lakota aviá pres fin, e se breçava de l'illusion que l'ensenhament escolar anava garantir son novelum. A la diferéncia d'aquel jove, los defensors de l'aranés semblan aver comprés que la tasca essenciala dins los esfòrces per salvagardar una lenga es la promocion de la transmission d'aquela lenga dins la familha e dins la vida sociala en general, que tota la rèsta – la construcció d'una nòrma, la preséncia de la lenga a l'escòla, etc. – son d'etapas dins la lucha cap a aquela tòca ultima.

En considerant lo ròtle de la lenga normée dins la transformacion de las mentalitats d'una cultura minoritària, ai de còps distinguit tres mesuras, tres aisses de promocion d'aquela lenga. La primièra apèli «la prigondor»: s'agís de l'espandida e de la natura dels grops socials partejant d'ideologias positivas de cap a la lenga. Es important que quitament los que la parlen pas adòpten d'actituds favorablas a son existéncia, que vejan plan clarament que s'agís d'un mejan de comunicacion entièr e eficaça.

Lo segond ais apèli «l'extension» e o definissi coma la gamma dels emplecs de la lenga que son percebuts coma normals e acceptables. Se pòt fòrça plan aver un imatge positiu de l'aranés sens èsser convencut qu'aquela lenga a sa plaça dins d'unes contèxtes socials o mediatics. La preséncia de l'aranés dins totes los domenis de la societat, e sustot dins la vida publica, deu paréisser normala e contribuir atal a l'imatge global de son importància.

La tresena perspectiva qu'adòpti per avalorar los progrèsses dins la promocion d'una lenga, s'apèla «la portada». La definissi coma l'impacte cultural e politic exterior de la lenga, lo poder que deten una lenga en consequéncia de sa validacion per de grops extèrns. Va sens dire que dins lo cas de l'aranés lo sosten de la Generalitat es un atot extraordinari dins aquel sens, lo genre de supòrt que manca a fòrça lengas minoritàrias. Mas que n'es de prestigi de l'aranés dins la rèsta d'Espanha? en çò dels occitans de França? Notam en passant lo fulheton recent de Jusèp Loís Sans entitolat «Er Occitan la Lo Cau en Aran e Dehòra d'Aran», una expression justament de l'importància d'aquela perspectiva.

Los que trabalhan per promòure l'aranés coneisson lo desfís qu'es pausat dins la lucha per la subrevida d'una lenga dominada dins nòstras societats occidentals, e son conscients d'aquelas diferents aspèctes de sa defensa. Lo dinamisme dels defensors de l'aranés pòrria servir de modèl als militants per la causa d'autras lengas dominadas qu'an pas totjorn aitan consciéncia dels enjòcs socials que se pausan dins aquel procediment. Per acabar, rampelam qu'una lenga pòt fòrça plan viure e servir sa comunautat sens l'existéncia d'una varietat normée, mas qu'una lenga normalizada permet un escambi mai eficaç de comunicacion entre los membres d'una comunautat lingüistica e constituísca un ponch de referéncia a l'exterior de la comunautat. Pasmens, la normalizacion es pas qu'un primièr pas dins la defensa d'una lenga minoritària, perque una lenga normalizada qu'es pas transmesa oralament de generacion en generacion es una lenga mòrta.

Èric Fraj
Artista occitan e membre der Institut
d'Estudis Aranesi - Acadèmia Aranesa dera
Lengua Occitana

Per tota la lenga

En 2013, publiquèri un libre intitulat: *Quin occitan per deman?* En me prepausant de participar al debat de uèi, l'Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana m'a butat a repréner la question pausada tretze ans fa, a establir una mena de bilanç d'etapa que, se pretend pas a l'objectivitat pus sencera, es al mens noirit de la pensada d'especialistas e de militants, de debats, de constatacions compartidas e d'una experiéncia inedita per ieu, ligada als pòstes de responsabilitat assumits al sen de l'Institut d'Estudis Occitans despuèi qualque temps. Tretze ans après, doncas, ont ne soi de mon questionament e de mas expectacions? Ont ne sèm de la dificultat de far d'una lenga minoritària e persecutada, una lenga reconeguda e plena? Qué n'es de la continuitat necessària entre lenga eretada e lenga d'invencion? Fin finala, qué n'es de la dialectica lenga eretada~lenga estandard?

1. Un constat contrastat

Vos apreni pas res al dire que l'occitan demòra en grand perilh de mòrt sociala, malgrat los esfòrces occitanistas, malgrat las ajudetas de las institucions regionalas e de l'Estat francés, malgrat la visibilitat d'artistas occitanofònes sus las rets socialas e las scènas del país. Avèm musicians capables de cantar coma lor reire mas pas totjorn de parlar la lenga. L'occitan viu coma objècte de representacion simbolica e marca d'identitat, mas gaire coma vector de comunicacion lingüistica efectiva. Fa temps que los militants son pas pus locutors eretièrs jogant ambe la variacion, parlant una varietat locala e tanben un occitan referencial. La màger part son ara locutors recents, que sovent fujon tot mot que semble lo francés mas a l'encòp dependon de la sintaxi e de la fonetica francesas, quand inventan pas mots o traduccions desconnectadas de tota autenticitat¹ lingüistica. Los locutors natus son pauques e lo fossat lingüistic e ideologic existent entre eles e neolocutors es pas comolat. Cèrtas, se produguèron mai de libres e disques, mai de filmes e d'òbras de teatre, mai de material pedagogic, mas "l'occitan subrenada dins las aigas bassas de la socializacion" (Fraj, 2023, 63). Ne serà pas autrament tant que cap poder politic favorizarà pas un bilingüisme efectiu e generalizat, instaurarà pas una nòrma oficiala, clara e sòpla, per l'ensenhament...

¹ Per ieu, lingüisticament parlant, es autentic çò que s'impausèt pauc a pauc dins la vida multiseclària de la lenga: la nòrma d'usatge.

Aquò dit, i a tanben novelaris qu'an un lexic pertinent, una fonetica e una sintaxi autenticas. Sovent vòlon renosar amb la lenga de la família², del parçan, o son personas forastièras desirant s'enrasigar dins un lòc e una cultura. Aquela aventura existenciala, importanta per la subjectivacion de la persona, es una bona causa per la lenga coma gramatica mentala e coma aisina de comunicacion eficaça ambe los locutors eretièrs de l'endreit, mas pòt semblar tanben una causa marrida per la lenga coma institucion panoccitana de referéncia. Pr'aquò, es pas segur qu'aquela cèrca d'autenticitat mene inevitablament al replec sus una supausada e mitica puretat dialectala, mene a una fixacion localista e secessionista quant a l'ensenhament e al projècte panoccitan d'una lenga comuna minimala. La realitat pareis mens binària e mai complèxa...

2. Del mite de la lenga pura

Butar lo monde a anar cap a la lenga e los criticar se causisson una varietat autra que la varietat "occitan estandard"³ me sembla contraproductiu. Los acusar d'èsser estreits, moguts per una ideologia retrograda e lo fantasma del retorn a una lenga pura, estàlvia questionament e soscadissa. Es possible que d'unes vòlgan restaurar un impossible passat o siàn pro populistas per pensar que l'estandard es corromput e la lenga del lòc sense pecat. Mas generalizar es abusiu: per la màger part, la causida⁴ se fa pas contra l'estandard mas per la foncionalitat d'una varietat locala que permeta l'intercomprension immediata, la connivéncia, la reconeissença mutuala balhada pel sentiment de compartir un lengatge, una cultura, un afècte comun, una meteissa especificitat. Sovent la question de l'estandard se pausa pas: s'agís puslèu de s'adaptar a un contèxte totjorn particular. Van al pus foncional, al pus evident, segon una intelligéncia de situacion que cada occitanista deuriá aver: a qui parli, dins quin contèxte? Doncas, cossí parli? Aquel monde son pas forçadament reaccionaris: an un imaginari e una practica *instituent*s. Temptan d'inventar un novèl dialogisme social per revitalizar la lenga, pel mejan de la relacion a l'autre, en l'occurença l'autòcton. Aquò fasent, reabilitan un registre de discors tròp longtemps mespresat: lo registre popular. Non pas perque seriá pus bèl, pus adequat e pur que d'autres nivèls de lenga, mas perque es un legat màger de l'istòria (de la literatura orala a la sintaxi e al fonetisme tradicionals, per ex.), es un fondament, una de las sèrvas lingüisticas ont posam⁵, e mai per l'innovacion. E tanben perque es l'occitan de la massa sociologica locutritz non-occitanista, tanben eretièra del legat, e que lo projècte occitanista se pòt pas permetre d'ignorar e de pèrdre. Parli doncas d'una necessitat etica, pragmatica e estrategica, pas de la mitificacion d'un pòble e d'un registre de lenga. I a cap registre superior en se, dins l'absolut; i a sonque registres pus o mens adaptats a tala o tala situacion, a tala o tala tòca...

² Escriví *família*, per de rasons etimologicas, latin [família]. Sabi que *família* s'escriu despuèi l'Edat Mejana mas escrivian tanben *familla* e subretot *familiament*, *familiament*, *familiaritot*, *familiari*, *familiari*, *familiari*, *fameli*..., que mantenon lo -lia etimologic. Cèrtas *família* es socializat, mas es una socializacion redusida (qualques milièrs de personas) e una error sedimentada demòra una error. Enfin, *família* se sarra de las lengas catalana, castelhana, portuguesa, romanésa, italiana, galhèga e còrsa.

³ La quala es, pel moment, sonque una varietat possible. Necessària cèrtas, legitima, mas varietat entre d'autras.

⁴ Dins aqueste cas, es pas destin mas causida assumida.

⁵ L'autra essent la lenga classica.

L'horizont del joventum es pas tapat. Coneisson la variacion lengatgièra per contacte (vida vidanta, viatges, estudis, telefòn, rets socialas, etc). Sabon que lor parlar es cap un absolut, una esséncia superiora; lo sabon relatiu, varietat entre las varietats. Çò que la pluralitat lingüistica de las produccions culturalas occitanistas lor remembra a tengut. Non, lo mite de la lenga pura lo cal cercar, çòm par, del costat de l'elèit. I florís despuèi longtemps, coma o mòstra, entre plan d'autras, aicesta citacion d'Antonin Perbòsc:

*"Los parlars populars, espelisons galhardas mas assalvatgidas d'una lenga en descasença, an una fin naturala: es de s'escartar pauc a pauc de la lenga-maire, de s'abastardir de mai en mai."*⁶

L'esquema es clar: 1°) a l'origina i a una lenga una, matritz e modèl (*lenga-maire*); 2°) entra en decadéncia: s'esparpalha en variants *popularas*; 3°) lor destin es de *s'abastardir de mai en mai*. Lo lexic es fòrt: las parladuras popularas son assalvatgidas, çò es "vengudas salvatjas": butan coma pòdon, fòra lei, fòra logica, incultas, primitivas, grossièras... E s'abastardisson: son pas pus de raça pura, lor caractèr mesclat, indeterminat, complèxe, a alterat la lenga-maire, li a fait pèrdre sas qualitats, sas clartats e simplicitat, sa fòrça. Perbòsc rejunh aicí una longa tradicion, encara viva: lo patoès seriá una degenerescéncia de la bèla e pura lenga d'òc originala. Per malastre, l'unitat e l'inalteritat de l'occitan medieval, l'existéncia d'una *koinè* literària o d'un estandard capelant las diferéncias interdialectalas, son fòrtament contestadas, e reïteradament, per d'especialistas (Carles, 2024, 134, 147). D'efièit, la variacion dita "dialectala" es intrinsèca al domeni occitan de l'Edat Mejana, tre la debuta. L'aderéncia de l'escrit medieval a la lenga orala es indefugibla. Cadun dels tèxtes que referisson a l'existéncia d'una nòrma, e mai *Las leys d'amor*, es redigit dins una lenga fòrtament situada. L'expression escripturala occitana es sistematicament regionalizada –que siá literària o non– tre lo començament. En mai, sabèm gaire de l'estat original dels tèxtes trobadorescs, a causa de l'estratificacion de las diferentas *scriptae*. Doncas, d'un punt de vista lingüistic e istoric, i aguèt pas *la* lenga d'origina perduda d'Occitania, la quintesséncia de l'anma occitana que s'agiriá de retrobar. La desconstruccion, que 13 ans fa sabíai pas, es positiva: assajem de ne tirar las consequéncias teoricas e practicas.

3. Trobar, constituïr

La bona novèla es que l'occitan es una lenga normala: coma tota lenga, fa pas excepcion a la lei de la variacion, e mai dins lo registre pus cultural. La tèsi d'una lenga classica que seriá pas estada precedida per una etapa literària dialectala, d'una *koinè* espontanèament adoptada (per imitacion dels primièrs trobadors), aquela tèsi es caduca. Nos podèm desfar d'un fantasma pesuc, estalviar esfòrces vans per *retrobar* una mitica lenga-maire unificada e la *reconstituïr* dins sa supausada puretat originala, coma se lo contacte e l'entremesclament ambe lo francés avián pas existit, coma se la vida del lengatge e sas escasenças avián pas existit, e l'istòria tanpauc. Devèm cambiar de logicial mental, obrar en defòra d'un mite petrificant, per non pas retrobar mas *trobar*, non pas reconstituïr mas constituïr, establir, trobar las modalitats fluidas, evolutivas, participativas, d'una revitalizacion que faga fructificar *tota* la lenga, la populara coma l'academica, la de las òbras legadas per

⁶ In *Fòc nou*, 1904.

l'istòria e la literatura (escrita e orala) coma la que –o esperam– continua de s'inventar. Aquela dinamica constituenta la devèm engenhar conjuntament, es pas l'afar d'un sol individú o d'un gropuscule. I cal associar, d'un biais o d'un autre, lo mai grand nombre de personas possible, occitanistas e occitanofònes non-occitanistas, pro qu'accepten de parlar e trabalhar ensems.

La sortida del mite d'un atge d'aur lingüistic e literari nos deu butar a defugir tot purisme arcaizant. Cèrtas, lo purisme rassegura per l'ancoratge istoric, doncas la fixitat, de las fòrmas. Mas la causida de la foncionalitat considèra, ela, los cambiaments lingüistics, çò es la vida del lengatge, e facilita la difusion de la nòrma. Alibèrt, per fidelitat al passat, causiguèt la fòrma *amb*, mentre que la fòrma *ambe* (sovent pronunciada *ame*) es majoritàriament emplegada, coma o mòstra Jacme Taupiac (2001, 55). Aquel *ambe* es pas per aïtant una fòrma plan recenta (es atestat al segle XVI dins l'airal provençal e gavòt). En causissent *ambe*, causissèm doncas la diacronia, la sincronia e la foncionalitat⁷. Ídem per la question de la "e" paragogica, atestada a l'Edat Mejana e majoritàriament emplegada uèi pels locutors eretièrs. Aquela "e" finala de sosten conservà lo fonetisme de la consonanta finala, çò qu'evità sovent de perturbar lo messatge. Atal, per ex., lo *blògue*⁸ se muda pas en blòg, que caldriá prononciar [blɔk], coma pel *blòc* de pèira. Atal val mai "lo catalògue de las flors" que non pas "lo catalòg de las flors" que sa prononciacion autentica [lu katalɔd de las fl'us] (o [... laj fl'us]) trebolariá ela tanben lo messatge⁹. Puèi la "e" finala de supòrt pòt far la diferéncia, per ex., entre "lo volume" (lo libre, l'espaci, l'intensitat, etc.) e "lo volum" (l'ensemble de çò que vòla). Enfin, la "e" paragogica, a l'encòp anciana e modèrna, es un dels elements que crèan decisivament la musica dels discorses occitanofònes. Es estonanta la propension occitanista a se mainar fòrça de l'escrit mas plan mens de la sonoritat de la lenga, de sas prosodias. Pr'aquò es un punt central: explica que joves se viran cap al vernacular e qu'avèm, o pas, la reconeissença d'occitanofònes non-occitanistas, sensibles a *l'aire de família* del parlar de l'interlocutor, o a son abséncia. L'acceptacion del parlar autre es pas ligada a una estricta identitat lexicala o morfologica mas al fait de compartir caracteristicas minimalas, e particularament prosodicas. Impòrta pauc que diga ieu "conéisser", "conóisse", "conéisher" o "conéguer", pro que la melodia de mon dire m'identifique coma membre de la meteissa família lingüistica e faga vibrar l'afècte comun. E lo desir de lenga, de venir qualqu'un mai en s'apropriant una lenga novèla, passa tanben pel fait de préner seriosament la question del ritme, de la melodia. Desir decebut se lo parlar desirat es pas pro cargat d'alteritat, de diferéncia. Per far país, es benlèu bon de *despaïsar* un pauc lo monde, sense tombar dins l'excès contrari: l'invençion d'un lengatge desconectat de l'eretatge (oral e escrit), i. e. d'una certana vertat de la lenga.

Tanben, coma i aguèt pas jamai e i a pas de lenga supradialectala, se cal rendre a l'evidéncia: l'occitan se tròba pas en defòra o al dessús de las varietats lingüistics que lo constituïsson. L'occitan es aquestas quitas variantas. Liberem-nos d'una vision ierarquica (plan francesa) de la lenga, e desfagam-nos de la nocion de "dialècte", daïssèm-la a l'especialista de l'isoglòssa. D'efièit lo dialècte es comunament assimilât a una soslenga,

⁷Perqué pas optar per amb davant vocala e ambe davant consonanta, çò que seriá finalament fidèl al fonetisme eretat?

⁸Diari personal, cronica sus l'Internet.

⁹Véser tanben, de Jacme Taupiac, lo famós "los Arabs fan de murs solids": [luz ar'affan de myrs sul'its].

un parlar non-elaborat, paure. Val mai parlar de "variacions", "varietats" o "modalitats" de l'occitan. D'aitant mai que, scientificament, la division en airals dialectals es ges evidentat: "(...) la divisió en grans dialectes és en bona mesura convencional (...) en contra d'una realitat que és més complexa però també més susceptible de ser tractada com una unitat." (Lamuela, 2008).

D'autra part, l'estandardizacion deu existir empiricament e pas sonque abstraitament. Se la varietat lengadociana foguèt causida coma occitan referencial, se la codificacion n'es en cors, manca pasmens una etapa constitutiva tras qu'importanta: la difusion d'aquel estandard dins l'espaci e la societat sencera. Çò que non es pas, amb evidéncia, lo cas. E qui pòt creire que deman lo lengadocian estandardizat serà ensenhat e promogut, sense reticéncia, dins tota la societat panoccitana? D'aitant mai qu'existisson –dins l'Estat francés– tres instàncias¹⁰ concurrentas de regulacion e de codificacion de la lenga. Cèrtas, reivindican la refòrma alibertiana e lors divergéncias son pas irreductiblas mas lo problèma es la manca de concertacion e de *dialògue* entre elas, e la tension perenna a prepaus de las questions normativistas. La concurréncia e las contradiccions dels discorses crèan insecuritat lingüistica, mesfisança, descoratjament, division, confusion. En mai, las fòrmas normadas s'utilizan dins l'ensenhament e lo mitan renaissentista mas demòran desconegudas dels darrièrs locutors eretièrs e del "grand public". Cal d'urgéncia un dialògue permanent, efectiu e non pas de papièr, un trabalh comun e productiu, entre totas las entitats que vòlon normar la lenga, abans que siá tròp tard. D'efièit, se podriá creire que nos an donat, al mens, una neologia comuna. Es ges lo cas: dins tres escolàs ausiguèr, a qualques quilomètres de distància, per designar la maquina qu'en anglés se ditz *computer*: "ordinator", "ordenador", "ordinador". Someti pas mèstras e mèstres a critica: utilizavan pas lo meteís diccionari... Qui, alavetz, per lor explicar qu'un ordinador es pas la meteissa realitat qu'un ordenador, e qu'un ordinaire es una realitat mai? Qui per o fa saber als autors de diccionaris que tròp sovent –sense recèrca sabenta, sense concertacion adequata– se contentan de compilar d'autres libres, vertats e errors confondudas? Aquel exemple es simptomat: los sabers scientifics dialògan pas ambe los sabers d'experiéncia. Simptomat tanben d'una fisança gaireben absoluta e acritica en la veracitat de çò escrit o en la figura d'autoritat. Simptomat enfin del fait que, en l'abséncia d'una formacion professionala continua e seriosa, d'instàncias de referéncia disponiblas e prèstas a ajudar, cadun-a se despatolha coma pòt, dins son canton... Per quant a la normativizacion, se fa doncas urgent un immense esfòrç de *pedagogia*, d'explicitacion, de concertacion benvolent, de difusion, entre occitanistas, mas tanben cap als occitanofònes que ne son pas. Mas res non se farà pas sens un compromés istoric –e decisiu– entre las tres instàncias susditas. Per anar a l'encontre del monde, poiriam far servir las rets nòstras (IEO, CREO, etc.). Coma disiá Ives Roqueta: "I a pas cap de perill a metre lo nas defòra".

4. Conclusion

Se cal coitar de causir entre principi de plaser e principi de realitat. Lo primièr daïssa creire a d'unes que pòdon impausar un occitan estandard pertot e a d'autres que la variantat

¹⁰Lo Congrès Permanent de la Lenga Occitana, l'Academia Occitana, Lo Conselh de la Lenga Occitana.

locala basta per far viure tota la lenga. Lo principi de realitat respond que la variacion despareis pas (tan milhor) e lo desir d'aprèner una varietat locala tanpau, e que pasmens cal tanben un occitan estandard, non pas per nostalgia d'un pretendut atge d'aur, mas per realisme: aver una lenga plena per una foncionalitat alarguida, foguès sonque per l'ensenhament. Cossí parlar de sciéncia sense neologia comuna? "Comuna": adjectiu decisiu. Se tracta pas mai d'impausar, de la cima d'una piramide estant, una lenga elaborada a basa d'arcaïsmes, de cultismes o de causidas arbitràrias, mas al contrari d'elaborar *amassa* un occitan comun. Es la via pus dificila, pus exigenta, mas es la sola: democracia, dialògue, collegialitat, argumentacion, que non pas arguments d'autoritat, passats de mòda. *Comedia o comèdia*? O las doas fòrmas? Qué far de las aberracions pedagogicas (per ex. prene en lengadocian/*prèner* en gascon; *estug/bruch*, etc.)? Perqué *imatge* mas *imaginari*? Perqué *messorga* e non pas *meçorga* (segon l'etimologia)? En esperar es l'equivalent semantic de *en esperant*? Parlam d'un estandard necessari, mas de quin estandard parlam? Etc. Lo monde que son pas codificators, e ne fau partida, vòlon *comprèner*, vòlon responsas claras e fondadas en rason, non pas responsas ideologicas o mèrament partisanas. Nos fa mestièr una *agòra* de la lenga, o puslèu del discors, ont poiriam abordar serenament totas las questions que nos tafuran, ont poiriam escambiar, aprèner e comprèner, mas tanben *prepausar*. Pel moment, aquela *agòra* l'avèm pas e me demandi se l'aurem un jorn. Dins un autre registre, nos fa mestièr tanben una multiplicacion de lòcs de paraula, de contèxtes plurals d'usatges socializats, d'oasis de convivialitat ont cadun-a se pòsca exprimir sense crénher cap polícia de la lenga. Perque l'estandard, se pòt viure dins l'estat actual de las causas, viurà mai per la practica, los escambis, lo plaser convivial, la satisfaccion de comprèner e d'aprèner, e d'agir ensems, que non pas per l'imposicion rigida e ierarquica d'una nòrma verticala que cap poder institucional es per ara (e sense dobte per longtemps) incapable d'impausar. Aprengam doncas a gerir la variacion, es a dire a gerir la practica de l'estandard, sense mespresar una o l'autre, amb l'intelligéncia de l'encastre (general o localizat?) e segon l'intencion del discors. Acceptem que i aja *grosso modo* de domenis reservats: l'estandard pels actes formals e l'ensenhament (mas a quina dòsi?); lo vernacular per la literatura, las arts, ambe soplesa: òm pòt escriure poèmas en estandard, de segur, e s'òm escriu en vernacular, òm pòt estimar mai emplegar un mot comun (panoccitan) qu'una fòrma tròp localizada. Aquò deu èsser l'objècte de vulgarizacions, de debats contradictòris e aprigondits, sens i oblidar "*los critères subjectius dins la formacion de la nòrma*" (Teulat, 1985), condicion indefugibla per que los utilizaires l'accèpten.

Fin finala, 13 ans après, mas questions e expectacions demòran. Lo prepaus es diferent mas pas radicalament: plaidegi encara pels locutors natus, la nòrma d'usatge, lo vernacular. Ambe l'estandard. Mas proposicions son bensai utopicas mas dictadas pel desespèr. La vertat es que soi pas persuadit que volgam capitar. L'istòria dirà. Per quant a ieu, aurai fait çò que podiái.

Bibliografia

CARLES Hélène, "Émergence de l'occitan et développement des usages à l'époque médiévale", in *Manuel de Linguistique Occitane*, editat per Louise Esher e Jean Sibille, De Gruyter, 2024.

FRAJ Eric, 2013, *Quin occitan per deman? Lengatge e democracia*, ed. bilingüa, Pau, Reclams.

FRAJ Eric, 2023, "Transmission de la lenga: continuitat o ruptura?", in *Agaches*, Actes del collòqui del 9 de decembre de 2022, ed. Euroccat, Tolosa de Lengadòc, p. 63.

LAMUELA Xavier, 2008, "Ressenya crítica/Domergue Sumien: La standardisation pluricentrique de l'occitan", in *Ianua. Revista Philologica Romanica*, vol. 8, paginas 239-244.

TAUPIAC Jacme, 2001, *L'occitan moderne*, I. E. O./Sector de lingüística.

TEULAT Rogièr, 1985, *Uèi l'occitan*, I. E. O./Sector recèrca, p. 113.

Jusèp Loís Sans Socasau
Membre der Institut d'Estudis Aranesi-
Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana

Ua norma variabla, liquida e pluricentrica entar occitan

"Hay que escribir como se escribe y se habla en el siglo en que se vive."

Marcelino Menéndez e Pelayo

En aguest article me referisqui basicament ar estandard normatiu, ei a díder ara norma que referencie era correccion dera lengua, aquera que definís era unitat diacronica e sincronica.

Auem viscut un procès de negacion der estandard que m'estone. Non se'n vò parlar. Era negacion ei en carrèr pr'amor qu'ei mantenguda per uns collectius que nèguen era unitat dera lengua e vòlen eth reconeishement de fractures diuèrses. En fòrça encastres occitans ei ua paraula proibida. E totun, se volem auer ua lengua coerenta e articulada mos la cau.

Er estandard, dit de forma planèra, ei aquera varianta, que damb pòc/bric d'esfòrc, a d'èster entenuda per toti es parlants e que pòt produïr un conjunt de normes qu'orienten er emplec dera lengua entà que toti es que formam part dera comunitat lingüistica mos podegam comprèner. La podem nomenar "referenciau", "generau" e de d'autes formes, però ei aquí. I a un conjunt lingüistic que mos referencie a toti coma emplegaires dera lengua occitana. Er estandard non ei solet era normativa, però era normativa n'ei un des fruts, deth qu'aué parlam. En aguest article confonem estandard e normativa de forma voluda: ua lengua, ua norma.

Hè 40 ans es aranesi emplegauen ua normativa diferenta dera qu'emplegam ara. Era normativa dera epòca responie a un estandard fonamentat en ues referències mercades peth collectiu de Frederic Mistral entà tota Occitània e canalizadas en nòste territòri pera Escòla deras Pirenèos. Escriuiem coma escriuie Sandaran, Condò, Sarrieu e es autors de

hè 100 ans. Però es gestors dera politica lingüistica deth moment, en Catalonha e Aran, e prèvies es consultes erudites de besonh, dempús deth pas obligat per ua comission d'expèrts, determinèn qu'entà formar part dera comunitat occitana internacionau calie cambiar era referéncia e calie adaptar-se ara norma classica definida per Loís Alibèrt e emplegada majoritariamente per tota Occitània. Era Comission ère formada per lingüistes catalans e occitans, entre es quaus quauque aranes. Ei atau que de forma clara se convenguec qu'er estandard dera lengua occitana ère era que definie en aqueth moment er Institut d'Estudis Occitans (IEO), e qu'entà expressar-se ena varianta aranesa emplegaríem era adaptacion que se hège, d'aquera normativa, damb es Nòrmes ortografiques der aranes que permetien un apropament ara nòsta singularitat. Era norma mos permeterie un apropament culturau a tot er entramat lingüistic occitan, evitarie un tancament enes nòstes montanhas e diacronicament mos meterie en sintonia damb era edat mieja e es trobadors. Era naua normativa originèc un problèma sociau ena Val d'Aran, un trincament damb es escriptors e emplegaïres dera lengua, però mos permetec auançar en un projècte de futur.

Eth temps, era manca de supòrt institucional e es discussions pròpies dera lengua e des relacions entre es òmes, an generat qu'ara er IEO non sigue era institucion que definís era normativa e que s'agen produït circonstàncies diuèrses. Però er estandard dera lengua seguís existint, maugrat tot, ei aquíu, mancat d'ua institucion que la definisque, però damb fòrça personas e institucions que l'empleguen.

Er estat francés convòque annualment eth Diplòma de competéncia en lengua occitana (DCL) que articulen es Universitats de Lemòtges, Bordèu, Tolosa, Montpelhièr e Niça. Eth Diplòma que reconeish er Estat, ei en foncion deth coneishement d'un referent estandard damb ua normativa. Es personas que corregissen es pròves deth Diplòma son d'acòrd enes aspèctes, principis e normes que definissen eth referent. Er Office public de la langue occitane (OPL) qu'exercís eth sòn prètzhèt enes regions de Nouvelle Aquitaine e Occitània, e qu'ei sostengut per Estat e pes dues Regions a reconeishut en diuèrses ocasions era normativizacion que realize eth Congrès Permanent dera lengua occitana (CPL). Era Associacion Internacionau d'Estudis Occitans (AIEO) establís de hèt ua normativa referenciau. En cèrta forma prenec eth testimoni que deishec er IEO enes ans 80 deth sègle passat, quan deishèc d'èster era entitat normativizadora. Era Acadèmia occitana-consistòri del Gai Saber, definís ua normativa, entar emplec dera lengua, que denomine "estandard". Er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana a hèt ua definicion dera norma estandard dera lengua occitana e dera varianta aranesa. A mès, dus des sòns membres, Florian Vernet e Jacme Taupiac, an publicat ua òbra cada un sus era normativa der occitan estandard.

Es diferències entre totes aquestes normatives que è senhalat ei minima. Son fòrça mès es punts d'acòrd qu'es de diferéncia. Totes eres son fonamentades enes principis de Loís Alibèrt. Aqueth conjunt d'acòrds ei er estandard. E respècte des diferències, moltes de eres pòden èster assomides coma formes dobles. D'aves lengües coma er espanhòl admeten fòrça duplicitats, e mès per que admeten toti es païsi ispanoparlants e es peculiaritats definides pes sues acadèmies. Eth modèl francés d'intransigéncia non mos conven. Era lengua francesa a ua rigidesa extrema e entenem qu'era major part des occitans age prés eth modèl dera lengua francesa e la volgue implantar en occitan. Non ei atau, non

pòt èster atau. En aquesti moments voler aplicar un modèl inflexible entar occitan, non a cap de tipe de possibilitat de reussita. Ei condemnat ath fracàs.

Er apassionament enes discussions lingüistiques ei quauquarren de fòrça corrent. Pensi que mantier un estandard damb es quate o cinc possibilitats proposades, pera sua existéncia en bèth lòc deth territòri e dera istòria, mos aurie estauviat dolentes ores de debat e aurie incorporat eth mès genuïn principi alibertian, de conservacion des diuèrses expressions, e arrés s'aurie sentut de mens per emplegar ua forma o ua auta, o per èster era forma genuïna deth sòn territòri.

E en un aute nivèu, tot soent, encara me tròbi ena discussion de se cau dider "tèxt" o "tèxte"...... o s'ei melhor "ordenador" o "ordinador", o.... Mos cau preguntar se son bones aquestes discussions? Era respòsta ei "Òc". Mos ajuden a dar importància ara peculiaritat e tot soent a hùger dera influéncia glotofagica de lengües mès potentes. Però, tot soent, sò per postures flexibles que permeten posicionaments diuèrsi, però presi des dera reflexion e des dera responsabilitat. En aquesti cassi, enes exemples senhalats, entà jo, son tament corrèctes es uns coma es auti. Cau eishamplar era basa e introduir es diuèrses formes que responen a formacions diferèntes dera istòria dera lengua, que mantien ua vitalitat e que non mos embarre en postures rígides qu'acabarien damb era lengua. Depenent deth lòc e deth moment cau acceptar "ordenador-ordinador", "tèxte-tèxt", "isla-iscla-ièrla". Er espaci e era istòria orientaran en cada cas era decision. Totes eres an cabuda ena lengua occitana.

Era existéncia d'aquest estandard dera lengua occitana mos relacione laguens d'ua comunitat lingüistica, mos da carta de naturalesa, mos hè lo qu'em. E era existéncia d'aquest estandard non mos impedís as aranesi e as de d'auti parçans d'Occitània d'auer ua normativa qu'adaptada ad aquest estandard mos permete expressar era nòsta personalitat damb major coeréncia. Era nòsta diversitat ei aquíu, sense problèma, sense negacion dera lengua.

Ara ben, auem de reconéisher qu'existissen tantes propòstes pr'amor de que non n'í a ua estructura sociau que sigue absolutament reconeishuda per toti coma era responsabla d'aquesta definicion e aquerò facilite eth sorgiment de moltes possibilitats. Dilhèu s'er Estat francés d'ua forma clara reconeishesse era institucion que l'a d'elaborar, tot que serie mès facil. Era lengua espanhola compde damb era RAE, era catalana damb eth IEC, era francesa damb era Académie, en Catalonha er occitan compde damb era Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Totes eres an hèt era definicion). Cada ua des Acadèmies ei establèrta per un Estat o en nòm d'un Estat, que son es organizadors prumèrs dera vida sociau. Eth que non escriu segontes es sues normes, comet faltes d'ortografia e gramaticals. En quinsevolh cas, er estandard ei aquíu, maugrat tot.

E ua auta causa ei es debats que se hèn, d'analisi, e de proposicion de coma cau estructurar ua version definitiva. E aciu se barregen arguments sus se mos cau ua estandard composicionau, (composicion des diuèrsi dialèctes o parlars), centrat en un dialècte (monocentric), "pluricentric" (entenut en aquest cas, excepcionalment, coma un estandard damb estandards dialectaus), d'un solet diasistèma... Però, totun, aquest debat, interessant e encara viu, que jamès s'acabe, i a qui nègue era sua existéncia, e maugrat

tot..., er estandard ei aquíu. E laguens deth procés de racionalizacion de tota era reflexion trobaram es que nèguen es estandard e es que cren que i a mès d'un estandard (eth noruec a dus estandards)... però er estandard ei. La cau definir, però existís.

Massa soent enes discussions sus era correccion ena determinacion dera normativa acodim ara solucion proposada per Alibèrt; però massa soent, tanben, presentam es principis d'Alibèrt ara nòsta conveniència. Alibèrt ère un integrador que recuelhie ena sua propòsta de normativa es formes qu'auien ua cèrta socializacion e un procés pròpi d'entrada ena lengua, aluenhada des malheus. Non enfrontaue territòris, les hège a convergir. Ua d'aguestes discussions que se presenten coma trascendentes viren ath torn de se cau priorisar es espacis qu'empleguen majoritariament "ch" en lòc de "t" o ath revès. È viscut ores e ores ath torn d'aguest debat. S'a establèrt ua discussion en torn a se cau priorisar era forma verbau "fach" der occitan deth nòrd o era forma "fait" der occitan meridional (en gascon "hèt"). En totes es discussions senti que se vò acabar era reflexion en tot dider "Alibèrt diguec qu'ère fait", e damb açò mos dam per convençuts. Però non ei cèrt Alibèrt, en tèxe referenciau "Gramatica Occitana" met: "PART. PAS.: fait, feita; fach, facha". Enteni que met es dues formes en igualtat d'importància e qu'er exemple servís entà mostrar aguest Alibèrt inclusiu, que recuelh coma normatives, coma formes estandard, totes aqueres qu'an ua implantacion e un procés pròpi en toti es territòris. Ei un plantejament dubèrt que se repetís en quinquèlh des posicionaments que pren. Tanben en podem valorar que s'era forma "fach" non ei majoritaria ena zòna languedociana, quede recuelhuda pr'amor qu'ei ua forma totalament occitana. E totun en son emplec Alibèrt empleguec sonque era forma "fait". Ei naturau, ère era sua.

Alibèrt admet era diversitat, la publicite. Prenem diuèrsi exemples dera Gramatica: "Los divers parlars presentan las variantes seguentas" (p. 110); "*Las variantes jos-dialectalas pro nombrosas s'entremesclan dins lo meteís parlar*" (p.111); "*Om troba de formas variablas*" (p. 83)... E mès e mès...

Aué en dia mos enfrontam a moviments tendents a anar contra es causes fixades, es solucions definitives... viuem un ritme rapid de cambis continus e auem pour de fixar normes. Se viu damb molta flexibilitat. En 2010, en Parlament de Catalonha, en procés de reflexions sus era elaboracion dera lei der occitan, un catedratic universitari e un antic president der Institut d'Estudis Occitans neguèren era existència der estandard dera lengua occitana. Hège pògui ans qu'eth catedratic emplegaue e defensaue ua forma d'estandard e un modèl referenciau e hège quate ans qu'eth representant der IEO auie anat entath madeish Parlament e es sues prumèras paraules, as deputats catalans, sigueren "vos parlarè en occitan estandard". Aué en dia es contradiccions son ua arma mès contra es vertats absolutes. Açò ei atau en toti es encastres dera vida. Arren ei absolut, semble que non podem fixar uns principis, creir-mòles e trabalhar a compdar d'eri. Aguest moviment deth pensament a vengut recuelhut per Zygmunt Bauman¹. Aué tot se torne precari, provisionau, damb ganes de nauetats e Bauman propòse eth concèpte dera *modernitat liquida*, dera *societat liquida* entà definir eth moment actuau dera istòria. Aguest ei eth concèpte qu'aplicam ara normativa actuau dera lengua occitana, ua normativa liquida, que mos ajude a comprèner era creishenta presència de variacions, de dobles, de

vacilacions. Aué non ei de besonh ua fixacion inquebrantabla, non mos cau ua referéncia inamovibla. Non mos cau ua *norma solida* e fixa coma pòt auer era lengua francesa. Es cambis se produïssen continuament e era nòsta normativa s'a de poder adaptar, s'a d'acomodar as moviments que se produïssen, s'a d'adequar as espacis diferents... Non pòt èster lo de madeish era norma escrita de Tolosa en 1935, qu'era norma aranesa deth sègle XXI. Eth temps e er espaci an de produir cambiaments e adaptacions. Però, partissen d'ua madeisha estructura que s'adapte as besonhs e as circumstàncies. Non ei ua norma solida; ei ua norma liquida, que va prenent forma segontes es besonhs e es espacis. E açò non contradís ad aqueth Alibèrt que ja concebie un enorme respècte dera variacion. Enteni qu'era definicion de liquiditat dera lengua ei un concèpte que mos conven fòrça: ua norma que s'adapte as besonhs deth Bearn e de Provença, as deth cornèr mès petit e as de parçans mès importants. Ei un concèpte de continuitat damb aqueres vielhes preconizacions d'ua lengua adaptada ath territòri, ara anima deth lòc, ara forma de sènter... Era norma d'Alibèrt s'adapte, coma era aigua que entre en un envàs, en un continent... as besonhs dera Val d'Aran, as des condes de Bodon, as tèxtes de Roqueta... Eth concèpte non ei nau. A estat tractat per diuèrses persones en tot paralar de "norma flexibla", "normativa soplà"... En tot cas s'adapte milhor a un concèpte sociologic actuau que se hè present enes diuèrsi encastres dera vida.

Er exemple der espanhòl mos servís. Era lengua espanhòla a era Real Academia Española coma autoritat sus er estandard, forme part d'ua estructura dita Asociación de Academias de la Lengua Española formada per 23 acadèmies (Colombiana, Ecuatoriana, Mexicana, Venezolana, Chilena, Peruana...) a on se definís era lengua espanhola coma ua lengua panispanica e se la dote de referéncias (Diccionari...) jos eth lèma de "una estirpe, una lengua y un destino". Ei un modèl pluricentric que poderiem auer present entar occitan se França e Itàlia s'avenguessen a crear es sues Acadèmies dera lengua occitana. Un espaci occitan, ua soleta lengua.

Un exemple mès la constituís er Acòrd normatiu 1/2023 dera Acadèmia Aragonesa dera lengua sus era normativa d'emplec oficiau deth catalan d'Aragon: "es considera "ús correcte" d'aquesta llengua la utilització del model normatiu composicional establert per l'Institut d'Estudis Catalans al *Diccionari de la llengua catalana*, la *Gramàtica de la llengua catalana* i l'*Ortografia catalana*. Tanmateix, pel fet d'inscriure's en el context normatiu de la llengua comuna i per proximitat dialectal, en la mesura que coincideix amb la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, també és aplicable el determinat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua al *Diccionari normatiu valencià* i la *Gramàtica normativa valenciana*." Tant de bon, er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana auesse ua institucion deth costat nòrd dera frontèra, damb eth prestigi deth IEC, entà que sonque calguesse reconéisher eth sòn bon trabalh; e tant de bon en Piamont eth govèrn italian auesse creat ua Acadèmia der occitan damb era que podèssen establir es connexions de besonh, intercambiar critèris e préner decisions. Peth moment tot son elocobracions racionalistes, però aguestes, ja se sap, pòden èster molt diuèrses e a viatges trincadores.

Entenem donques que mos conven ua forma pluricentrica², pluricentrisme estatau, o d'autoritats lingüistiques reconeishudes per govèrns democratics, non pas un pluricentrisme

¹ Sociològ e filosòf d'origen judio e de nacionalitat polonesa e britanica (1925-2017).

² Entenut coma eth pluricentrisme der espanhòl, damb diuèrses Acadèmies creades pes estats, que definissen era lengua ena madeisha línia damb era incorporacion des variacions pròpies deth espaci de cada Acadèmia.

dialectau, que serie ua auta causa; pluricentrisme donques dera definicion dera lengua, dera normativa e der estandard. Totes e formes que gaudissen d'ua tradicion, que non son malheus des lengües vesies, e experimenten ua socializacion formen part der estandard dera lengua, corren d'ua varianta ara auta e les enriquissen, son liquides, s'adaptan coma eth moviment der aigua en ua canal o en un riu.

Quan era Generalitat de Catalonha, d'acòrd damb eth Conselh Generau d'Aran en 2014 creèren era Acadèmia aranesa dera lengua occitana entà establir era normativa dera lengua occitana en Catalonha ac deishec ben clar en Decrèt de creacion de gèr de 2014: "Art 2.- [er Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana] a de collaborar, (...), damb entitats academiques, de recèrca o culturaus reconeishudes pes institucions publiques der espaci occitan, en establiment dera normativa lingüistica de referéncia entath conjunt dera lengua occitana". Era norma, er estandard, a d'èster eth producte d'un acòrd entre es institucions, damb autoritat normativa, de tot eth territòri lingüistic. Eth madeish article referís era normativa d'Alibèrt coma era aglotinanta de tota era norma occitana: "Er objècte der Institut d'Estudis Aranesi ei era nauta investigacion e estudi der aranés e establir-ne es critèris de normativa d'acòrd damb es principis dera Gramatica occitana de Loís Alibèrt e es Normes ortografiques der aranés, coma part integranta der espaci lingüistic e culturau occitan ". E subertot eth Decrèt e es leis anteriores, e posteriores mèrquen era "volontat de collaborar en emparament dera unitat dera lengua occitana". Ua lengua!

Es poders publics, en projectar aguesta institucion normativa, an ben clara era filosofia de Ulrike Vogl³ de que tostemp, des dera edat mieja, a existit un multilingüisme "praube" pròpi des classes baishes, qu'an de besonh d'autes lengües entà trabalhar e un multilingüisme prestigiós, pròpi des classes nautas e des lengües de prumèra. Era diferéncia basica entre eth "multilingüisme praube" e eth "prestigiós" ei qu'es prumèrs non an cap de tipe d'estandard, e eth prestigiós òc. Era lengua occitana a aquera definicion de besonh enes lengües de prestigi. En possar era creacion d'era normativa e dera autoritat dera lengua, es poders publics, subertot era Generalitat de Catalonha e tanben eth Conselh Generau d'Aran, an clar qu'entà prestigiar era lengua cau aguesti dustipes de multilingüisme e facilitar-les era sua existéncia.

E maugrat era mancança, en França e Itàlia (tanben poderiem considerar Monegue) des institucions damb autoritat normativa, cau considerar qu'er estandard existís.

E, donques en conclusion, era propòsta a d'èster d'auer un estandard liquid pluricentric. Era Acadèmia aranesa dera lengua occitana a de considerar eruditament aquera o aqueres institucions qu'en França e Itàlia hèn es foncions d'autoritat lingüistica, facilitar e promòir acòrds damb eres e possar un posicionament normatiu liquid, adaptable ara localizacion de cada variabla, que non entre en contradiccion damb eth moth dera lengua, era sua esséncia.

³Professora de lingüistica ena Universitat de Ghent (Belgica). Nacionalitat Austriaca. Doctora pera Universitat de Viena, especializada en estudis lingüistics olandesi.

Patric Sauzet
Professor emerit de lingüistica occitana
ena Universitat de Tolosa 2 – Joan Jaurés (Lo Miralh)

Variacion e estandard: la vinha e lo paissèl

1. Unitat, diversitat e gramatizacion

Es inutil davant los occitanistas que sèm aici de tornar afortir a l'encòp l'unitat e la diversitat de l'occitan.¹ En mai d'aquesta consciéncia comuna, partejam tanben aici lo fach d'èsser totes d'Occitans "gramatizats".

Lo concèpte de gramatizacion es essencial dins lo temps que sèm, per que permet de definir las condicions que s'i passa lo combat per la lenga occitana.

Sylvian Auroux (1991) relèva dos senses del mot²:

- un sens desvolopat per Renée Balibar (1985) concernís los locutors d'una lenga (Branca-Rosoff, 2001). Aqueles son "gramatizats" quand sa competéncia de locutor s'acompanha d'una explicacion gramaticala. Dins la situacion occitana tradicionala, la populacion èra competenta en occitan, sa lenga primièira e sovent unica, sens èsser gramatizada dins aquela lenga, mentre que l'aprendissatge del francés s'acompanhava d'un explicacion gramaticala intensa.
- un autre sens avançat per Francisco da Silveira Bueno o Maria Leonor Carvalhão Buescu concernís las lengas: gramatizar una lenga es la provesir d'una gramatica (Bueno 1967, Buescu 1983).

¹ Me permeti de remandar sus aqueles punts a Sauzet 2012 e Sauzet 2020.

² I a tanben un tresen sens que confond «gramatizacion» amb «gramaticalizacion», que designa la transformacion de mots del lexic en mots o morfèmas gramaticals, concèpte important en lingüistica istorica mas pas pertinent per nòstre prepaus.

L'occitan foguèt la primièra lenga romanica gramatizada, tre 1240 amb lo *Donat proensal* d'Uc Faidit (Marshall 1967). Mas los locutors de l'occitan, son demorats longtemps globalament non gramatizats. A l'Edat mejana, pr'amor de l'estructuration de la societat, la gramatizacion concernissia pas qu'una porcion reducha que reducha de la societat. Una gramatizacion explicita de qualques locutors se tornèt pas far puèi qu'al sègle XIX, de mercé la produccion felibrenca (Xavièr de Forviera 1899 o Juli Ronjat 1908, 1937) puèi occitanista al sègle XX (Alibèrt 1935-36, e parallèlament Salvat 1943, puèi d'autres).

A l'ora d'ara, los locutors capable de transmetre l'occitan e de l'emplegar d'un biais dobèrt (autrament que dins un malhum claus d'interlocutors familhals o amicals) son totes mai o mens gramatizats. Las categorias de "gramatizat" o non s'opausa pas mas ven crosar las categorias de "locutor natiu" per oposicion a "neolocutor". Entre los locutors gramatizats, d'unes son de neolocutors, d'autres an una basa mai o mens completa de practica "naturala". E se tròban tota mena de situacions intermediàrias (locutors a mièja, personas amb una competéncia naturala passiva, e los locutors naturals secundaris, *los regrelhs*, qu'an aquesits l'occitan d'occitanofòns gramatizats, tipicament de descendents d'occitanofòns occitanistas).

Lo critèri de la gramatizacion, es essencial perque es sus aquela basa qu'una comunicacion aisida s'establís, sens los tancatges que la pòdon entrepachar entre locutors naturals non gramatizats e locutors gramatizats (mai que mai evidentament se s'agís un neolocutor, e encara mai un neolocutor mal assegurat). Son de tancatges dins l'establiment de la comunicacion que s'aprenon a çò que, dins la situacion sociolingüistica de l'occitan eretat, i a pas de plaça per l'innovacion dins la causida de la lenga emplegada per s'adreïçar als autres, e lo francés es la l'única lenga possible per un novèl interlocutor. Son tanben de tancatges dins la gestion de la variacion, que siá la variacion dialectala o la variacion dins la formacion siá purista siá diglossica de la neologia sabenta.

Apondam enfin que la gramatizacion dels locutors es la situacion de totes las lengas socialament robustas dins la modernitat, qu'un de sos traches màgers es l'escolarizacion de la populacion. Per tant la gramatizacion de las lengas desprovesidas de tradicion gramaticala indigèna es un dels primièr prètzhfach cap a lor preservacion, que la gramatizacion de la lenga es necessària per gramatizar los locutors.

La gramatizacion implica pas mecanicament l'estandardizacion. Se pòt ben segur, ni per las complexitats que ne resultan, ensenhar e gramatizar autrament qu'a través una sola forma de lenga, mas l'estandardizacion facilita la gramatizacion e facilita l'ensenhament, que suspausa una lenga gramatizada. L'estandardizacion del francés permetèt son avançament coma lenga administrativa contra las variants d'occitan en usatge abans l'Ordenança reiala de Villers-Cotterêts (1539). Al sègle XIX, l'estandardizacion del francés permetèt l'escolarizacion sistematica en francés, de mercé la produccion de manuals en una sola version, la formacion comuna e la mobilitat dels ensenhaires. Lo Felibritge puèi l'occitanisme poguèron pas que plaidejar per la preséncia del provençal o de l'occitan a l'escola.

Sens estandardizacion (entre autras condicions), non solament l'egalitat mas la comparabilitat de las lengas exprimís un vòt. Ditz pas una realitat. (vej. Sauzet 1989 per una intervencion un pauc dirècta sus la question).

2. Prepausar un occitan estandard es pas un projècte novèl

Parlar d'estandard entre occitanistas es sovent dificil. Per de rasons multiplas. Una de las rasons es que l'occitanisme nasquèt dins lo Felibritge e se'n destaquèt en partida per refús de la promocion de la lenga de Mistral coma estandard. Aquel refús correspondiá d'un costat a la recerca d'un autre estandard o d'un autre parlar director o d'un autre tipe de parlar director, mai conservador e per tant ancorat o enrasigat dins la lenga classica medievala, mas uniguèt tanben una liga de localismes contra la primautat del *prouvençal literari*. La grafia classica alibertina un còp installada e adaptada a l'ensem dels parlars occitans (tot còp benlèu un pauc tròp adaptada ... al dam de l'unitat), una part de l'occitanisme considèra que la question d'un estandard se pausa pas mai (es lo cas explicitament de Felip Martèl que se regaudís del desviament de la recerca d'un estandard classicizant cap a la definicion d'una grafia classica, vejatz Martèl 2012, que retrai detalhadament los debats dins lo Felibritge e entre lo Felibritge e lo movement occitan entorn de la nòrma). Una altra rason exteriora que rend la discussion d'un estandard dificila o perilhosa es l'existéncia de movements localistas que regètan l'unitat de la lenga occitana al profièch d'un nombre variable de «lengas d'òc». Los occitanistas son doncas atentius a mostrar que, ni per defendre l'unitat mantenon scrupulosament las especificitats de las varietats potencialment destacadas de la soca comuna per s'aparar d'acusacions de voler impausar dins son endrech de formas vengudas d'endacòm mai, especificament del centre del domeni occitan, del lengadocian, dels centres imperialistas de Tolosa o de Monpelhièr. Tot aquò, qu'entrepacha la reflexion sus l'estandard, siá dich sens negar lo besonh legitim de valorizar las formas localas de l'occitan. I tornarai mas volriái pasmens rapelar que l'idèa de promòure una forma comuna de la lenga es pas una proposicion ni una entrepresa novèla.

La lenga del trobar foguèt a l'Edat mejana, e segon las modalitats d'una lenga literària articulada sus una sociabilitat aristocratica, una forma d'estandard, una koinè dison los medievistas. Aquela lenga se podiá aprene e d'estrangièrs (italians notadament) l'aprenuguèron aquela lenga e la practiquèron. *Las Leis d'amors* que ne donan una descripcion parciala, a costat de consideracion metricas e esteticas, fan aparéisser un acrolècte a l'encòp literari e social diferent de la lenga populara de Tolosa ont las dichas Leis s'escriguèron. Dins la lenga que recomandan las *Leis*, "canto" e "dizo" devon èsser preferits a "cantar" e "disen" per la tresena persona del plural del present d'indicatiu (contràriament a çò que se poiriá esperar dins un tèxt escrich a Tolosa e que se trobarà de fach dins la lenga de Godolin). Dins la meteissa lenga se disiá *imperfach* puslèu qu'*imperfait* per designar un dels tempses del passat.³

Après l'edat mejana (e se ne vira en contrapunt a l'exclusion normativa del gascon de la lenga literària medievala), Pèir de Garròs (1525?-1581) prepausava, de Leitora estant, un "gascon" per totes los "gascons" en sabent e en rapelant explicitament el meteís, que dins son temps totes los occitans èran dites "gascons" per identificacion amb los melhors d'entre eles.

³ "En la tersa plural persona del preterit imperfag de l'indicatiu se peccon alqu quar dizo: *parlavo, estavo...*" Anglada 1919-3, p.158)

Mai tard, Pèire Godolin (1580-1649) escrivé el dins l'evidéncia de la superioritat de l'occitan de Tolosa, vila d'ont jamai sortiguèt pas. Godolin sona "mondin" la lenga de la capitala de Lengadòc, e compara dirèctament aquel "mondin" al "blos francés", a l'espanhòl, a l'italian, al latin sens evocar la question d'una variacion de l'occitan que podiá pas ignorar. A pena vesèm passar dins son òbra qualques mots de gascon mesclats de francitan dins l'evocacion d'un paísan chicanós.⁴ E de fach Godolin installèt un modèl literari e un modèl de lenga. Un cèrt Hilhet, autor del *Miralh mondin* (1781), illustra la vitalitat d'aquel modèl lingüistic. E afortís tanben qu'es definit per l'usatge de Tolosa. Lo que s'avisariá de parlar coma "delà las tres canèlas" (es a dire dins la campanha gascona a l'oèst de Tolosa) s'expausariá a èsse "caçat coma un gos" segon sos tèrmes.⁵

Evidentament Frederic Mistral, coma avèm ja dich, farguèt a partir del provençal rodanenc, e tanben de sas immensas lectures, una lenga literària que se destaquèt qualque pauc de l'usatge popular local. La distància se remarca dins lo *Tresor dóu Felibrige* ont las intradas se dobrisson sus las formas del provençal literari sens qu'aquel siá senhalat de qualque biais⁶, mentre que tot còp son senhaladas de formas especificament rodanencas, coma son senhaladas las formas marsehasas, niçardas, lemosinas, alpenas, lengadocianas o gasconas. Pèire Vo(u)land a insistit dins un libre entièr sus tot çò que fa la distància entre lo provençal literari e lo rodanenc que n'es totun la basa (Vouland 2005).

Cal insistir que la proposicion d'un estandard, d'una forma modèl, es pas automaticament associada a l'escritura literària. D'autors coma Joan Baptista Fabre, Antòni Bigòt, Bernat Manciet, Joan dau Melhau per prene qualques exemples variats ... son de grands escrivans occitans mas qu'an pas pensada o pensan pas sa lenga coma un modèl. Puslèu al contrari tot còp coma un testimoniatge, coma una especificitat que singulariza son òbra, la destaca e la destria, o al contrari coma una adesion sens escart a la practica d'un luòc e d'un moment. Es doncas important de relevar al contrari l'associacion recurrenta de la proposicion d'una lenga de referéncia e de la volontat de mantenença o de renaissença.

Lo cas de Joan Bodon⁷ s'amerita d'èsser mes en relèu. Coma solinhat per Pèire Bèc (Bèc 1970, p. 460, puèi Bèc 1973) la lenga de Bodon pòt èsser presa coma una bona aproximacion de l'occitan estandard. Aquela estandarditat es afortida explicitament per Bèc que prepausa una transcripcion fonetica d'un tèxte de Bodon que, coma o permet lo pasatge per la grafia classica, escafa los traches fonetics tipics del roergàs (neutralizacion e despalatalizacion de las africadas, labializacion d'/a/ pretonic notadament). Mas la lenga de Bodon es pas solament un estandard natural degut a l'origina geografica de l'autor, es tanben un estandard volgut: Bodon practica (o tot còp demanda que siá practicada

⁴"Sur la despartido me breombo d'un pages de dela las tres canèlos que dissec à soun percuraire. *Moussur héts m'uo requêsto, coumo soullo hé un houmenot deou nostre país, que dab quoüate mots de Pelissoun mous camobirao tous abéc depans.*" Godolin, *Le Ramelet Mondin*, 1, 25

⁵"Truffo-te de l'Autou, que d'expressius noubelos; Menou per las trouba delà las tres Canelos; Le mot qu'a carreat des pays des Gascous, Es bastard à Toulouzo, & cassat coum'un gous;" Hilhet, *Le Miralh mondin*, 15, 51-54.

⁶Dins lo *Tresor dóu Felibrige*, lo provençal literari es la "lenga per default" çò qu'es una definicion possibla e una foncion importanta d'un estandard.

⁷Torni aici sus d'idèas exprimidas dins Sauzet 2024.

dins son òbra pels editors, vej. Verny 2019) la regularizacion alibertina de la morfologia sabenta. Bodon utiliza tanben una morfologia gramaticala normada. Tipicament emplega lo preterit foguèt, relevat coma senhal de la normalizacion morfologica per Robèrt Lafont (Lafont 1979, p. 57). Bodon descaça tanben plan alibertinament los gallicismes (emplega *sabaton* puslèu que *solier*⁸ etc.) e va cercar de lexic fòra de son airal dialectal (aital latz n.m. o clantir v. eissit pel darrièr de l'intertextualitat mistraliana). E ni per aquela volontat estandardizanta, cadun s'acòrda a lausar l'idiomaticitat e l'autenticitat de l'escritura e de la lenga de Bodon. Bodon saupèt aligar l'estandardicitat naturala de son dialècte e amb l'elaboracion normativa, e i apondre atial l'occitan mejan la validacion del drech de cap d'òbra (coma solinhava paradoxalament Jean Pierre Chambon, 2014).

3. L'estandard d'uèi existís

Una critica radicala a tota proposicion d'estandard e d'estandardizacion es que l'estandard se fa pas per voluntarisme. Siá existís per un eveniment extèrta (dominacion naturala d'una vila e de sos elèits, causida d'un poder politic o d'una confession religiosa, succès d'una òbra literària), siá es van de lo voler fargar.

Es segur que s'un estandard de l'occitan foguèsse ja socialament installat nos pausariam pas de question e nos en serviriam. Mas es important tanben de solinhar que se i a debat dins l'occitanisme sus l'utilitat o la pertinéncia d'un estandard general, i a consensus sus la forma de lenga que pòt, poiriá ... que o deu pas, jogar aquel ròtle, a saber una forma de lengadocian central, coma lo de Bodon que n'avèm parlat, passat per un filtre fonetic que lo deslocaliza e completat d'una seleccion morfologica e de règlas per la neologia sabenta que Loís Alibèrt ne prepausausèt los principis generals.

L'occitan estandard existís al sens que sabèm çò qu'es, e que cadun lo pòt emplegar. Es lo tèma d'un tèxte de Florian Vernet (Vernet 2016). Son explicacion se tròba dins de publicacion d'espleches gramaticals o lexicals d'Alibèrt, de Jacme Taupiac, de Florian Vernet e de qualques autres que comencèri de rejónher (malgrat la marrida reputacion del trabalh normatiu en cò dels lingüistas adonats a la descripcion o a la teoria) despuèi que recampèri dins l'urgéncia per mos estudiants de Montpelhièr un pichot Compendi (Sauzet 1985).

Podèm rapelar que l'occitan estandard a una grafia ben fixada dins la *Gramatica occitana segon los parlars lengadocians* (Alibèrt 1935), mesa puèi al dins la reedicion de 1976 al CEO, puèi precisada per un document del CLO (Sumien 2007). Notem en passant que ni per èsser concebuda pel lengadocian e aplicada als parlars lengadocians, la grafia d'Alibèrt afortís pas los particularismes lengadocians. En particular nòta pas lo betacisme o la casuda d'-n final. Aital escrivèm "vin" en lengadocian coma pertot en tot prononciar [b'i]. Aital escrivèm (o deuriam escriure pertot en Occitània) «Dieu» e «viu» diversament e mai los faguèssem rima en [-iw] (quand d'autres los fan rima en [-jew]).

⁸"Cecília anèt a la fièra de Bornhonac. Crompèt de petaces florats per se talhar de raubas, e de *sabatons* fins amb de botons blancs." Joan Bodon Contes p. 234.

Lo Felibritge, e notadament de Mistral, entreprenguèt pel primièr còp de retablir una neologia sabenta facha d'una adaptacion dirècta del latin e del grèc (sovent del grèc a través lo latin) a l'occitan, sens passa pel francés. Foguèt possible perque lo sègle XIX èra lo sègle de la filologia puèi de la lingüística que provesiguèt los concèptes e los espleches per aquel trabalh. Alibèrt completèt, precisèt e explicitèt aqueles principis de neologia sabenta sus la basa de las lengas classicas, naturalament acceptats en occitan coma dins las autras lengas romanicas (quand d'autras lengas devon arbitrar neologia indigèna e importacion de las formas grèco-latinas, entre *Lautlehre* e *Phonetik*). La question se pausa pas qu'al marge de causir entre una formacion romanica e una formacion purament latina, coma la causida debatuda entre ordenador e ordinator ...Lo CLO aportèt puèi qualques precisions de detalh (Sumien 2007), e al punt que ne sèm la sola solucion passa per la lexicografia. Lo diccionari ortografic de Josiana Ubaud (fondat suls trabalhs del GIDILOC) dona generalament las formas acceptablas e acceptadas (Ubaud 2011).

En mai de sa grafia e de sa morfologia sabenta l'occitan estandard es definit dins sa morfologia en particular a morfologia verbal. O es evidentament dins la gramatica d'Alibèrt, dins las gramaticas puèi de Taupiac (2021), de Vernet (2020)... o dins la conjugason que publiquèrem amb Josiana Ubaud en cò d'EDISUD (Sauzet & Ubaud 1995) coma dins aquela que publiquèri puèi a l'IEO (Sauzet 2016). A la diferéncia de la gramatica d'Alibèrt, que consèrva una dimension descriptiva e polimorfica, las òbras gramaticas qu'assumisson una vocacion d'estandaricitat butan las causidas morfologicas fins a l'unicitat paradigmatica. Notem que la conjugason de l'occitan estandard seguís pas una logica estrictament lengadociana. Lo present d'indicatiu tematic canti, -as, -a, -am, -an es mai present en gascon qu'en lengadocian (ont es totun lo sistèma de Godolin... referéncia qu'a son pes). Lo paradigma lengadocian dominant es canti, **-es**, **-a**, **-am**, **-atz**, **-on**.

Lo lexic e la sintaxi son rèlvan d'un tractament mens immediatament urgent e mai complèx perqu'an mens vocacion un e l'autra a l'unicitat de causida e perque, dins lo cas del lexic, representa una massa de mal manejar.

Se pòt fixar coma principi d'un diccionari general de recampar (idealament) l'ensem del lexic de la lenga, en lematizant las formas generalas e foneticament variadas per la forma centrala (aital *hemna*, *frema* etc. tractats jos *femna*), mas en lematizant dins sa forma d'atestacion los mots especificament gascon (aital lo nom *harri* o l'adv. *hèra*) o lemosins (coma lo vèrb abajar per 'jaupar, lairar') o provençals (coma *abrar* 'alucar')... Las causidas de la forma lèma seràn donca per default de tipe lengadocian. Mena a causir per exemple de formas sens vocalizacion de l'-l final de mot (*ostal*, *bèl*, *sol*...) fenomèn comun a pauc près a tot lo lengadocian. A l'interior dels mots, podèm retèner la solucion tolosana de vocalizacion davant las dentalas: *autre*, *naut*, *beutat*, *caud*, *sausage*, *feuse*⁹ mas de conservacion davant las labialas (*alba*, *talpa* ...) e las velaras (*qualque*, *calguèt*) e /s/ (*fals*, *falsa*). Aqueste tipe de principi val pels mots populars e pas pels mots sabents: se ditz *autre* mas *alteritat* etc. Aquelas causidas pòdon èsser listadas e las excepcions eventuala als principis senhaladas (aital de lematizar sus *punt* n.m. e sos derivats, a costat de *poncha* n.f. e sos derivats).

⁹ Mas la vocalizacion d'«l» es empachada après «o»: *fólzer*, *mólzer* (ont l'-l pòt çà que la èsser pas pronunciada sens que siá necessari de notar..

4. Un estandard per qué far?

La definicion d'un estandard es una question de normativizacion, de causida e de mesa en circulacion de formas lingüísticas per un usatge preferencial o particular. Lo perill permanent es de doblidar dins las dificultats e las esitacions qu'acompanhan aquel trabalh de pèrdre de vista que la normativizacion val pas que s'es al servici de la normalizacion, del restabliment o de l'establiment d'una situacion normala, o al mens, dins lo cas de l'occitan coma es uèi, una solucion que permeta de manténer una practica activa de l'occitan que consèrve al la lenga una significacion sociala e territoriala (a défaut que se pòsca esperar que tot lo territòri e tota la societat recòbren l'usatge de la lenga).

La poblacion d'Occitània (entenduda dins tot son ample) es fòrtament urbanizada e renovelada per de movements de poblacion dins l'Estat francés e l'espaci europèu e per l'immigracion exteriora. La consequéncia es es qu'una granda part de la poblacion de l'espaci occitan a perdut o a pas jamai agut cap de ligam ni de contacte amb la cultura occitana, al punt plan sovent d'ignorar completament son existéncia e, se ne vira, al punt de confondre la lenga occitana amb l'accent "del miègjorn" valent a dire la prononciacion del francés tipica de la regions occitanofòna.

Sèm dins una situacion critica, per parlar sens tròp de patetisme, e nos podèm pas passar de cap d'apròchi que pòsca servir per far viure la lenga. Nos es imperativament mestièr de far fuòc de tota lenha. Cal tanben aver consciéncia que d'un latz lo dialectalisme integral se pòt pas manténer ni far viure,¹⁰ e d'autre latz que l'imposicion d'un occitan total e totalament omogenèu es pas ni possible ni desirabla. Sèm condemnats a las entremièjas, d'ont mai que los localistas son sovent mai marcats de nòrma que non se pensan e que los que pratican l'estandard daissan a l'escasença ponchejar l'aurelha de son localisme (sa "crespinholitud"¹¹ escriviá Chambon, op. cit., dins lo cas de Bodon).

Mai radicalament la variacion de la lenga, diacronica e sincronica, es insricha dins lo còrpus textual qu'es una de las raras fòrças de l'occitan en comparason d'autras lengas minorizadas. Lo còrpus de l'occitan es eschich dins de formas multiplas e los occitanistas consequents lo pratican dins sa diversitat. Bernart de Ventador, Pèir de Garròs, Godolin, Ros, Fabre, Mistral, Bodon, Lafont, Roqueta (Max), Roqueta (Ives), Delpastre, Manciet e tantes maites legitiman l'occitan e ne fan una lenga de cultura es pas solament una lenga d'identitat. E cossí que siá lo còrpus pres dins son tot correspond pas a la practica de degús. L'escart del còrpus de referéncia a la practica productiva es pas una situacion sens precedent. La Grècia classica, e mai en pratican la *koinè*, apreniá per còr lo tèxte d'Omèr eschich quatre o cinc sègles en arrièr, dins una complèxa mescla dialectala per subrepès. E la cultura anglesa dona (o donèt...) una plaça centrala a l'òbra de Shakespeare que son ensenhament demanda un vertadièr desencodatge per un anglofòn contemporanèu. Del moment que tenèm que la lenga occitan es una, sa diversitat textuala istorica es compatible ni mai ni mens amb una practica de l'occitan solament dialectalizada o amb una practica que l'apièja sus un estandard comun.

¹⁰ Lafont o formulava dins una bèla formula sintetica: «Lo dialectalisme ancian es a l'escala de foncions abolidas» (Lafont 1979, p. 46)

¹¹ Mot format per Jean Pierre Chambon sus Crespinh, vilatge natal de Joan Bodon.

En essent admesa la libertat de cadun de parlar e escriure coma vòl, dins son parlar de natura, reala, reconstituïda o imaginada, es important tanben de legitimar la practica d'un occitan comun que se pause coma tal. Devèm formar de locutors, e l'occitan comun, larg o estandard es pas la solucion unica per los aculhir, mas es una solucion qu'a d'avantatges evidents e que cal quitar de desvalorizar coma arriba que se faga al profièch d'un localisme imperatiu e tot còp artificial.

Me soi mes a practicar un occitan que considèri coma una aproximacion rasonabla d'un occitan estandard al moment que comencèri d'ensenhar l'occitan a d'estudiants que ne sabían gaireben pas un mot e que venían d'un pauc pertot. Èra tanben lo moment que me pausèri la question d'empregar l'occitan coma lenga de publicacoïn scientifica. Es ja una escomessa d'escriure un article scientific en occitan (en francés tot còp tanben ça que la...) mas l'efficacitat demanda que per aquela produccion assagem de prepausar una forma coerenta als legeires que vòlon ben legir d'occitan. Tanben la practica de l'occitan per d'intellectuals non lingüistas (de mestier o de competéncias) demanda de metre a disposicion un esplech definit e securizant, un estandard. Se volèm que d'intellectuals que costejan l'occitanisme sens practicar la lenga (ne coneissèm totes) vengan d'usanciers actius e pas solament de companhons de viatge, li cal poder dire «aiçò (gramatica / diccionari) fa una lenga coerenta e legitima». E se pòt sonar «occitan» sens i metre de prefix o de jonhent.

La proposicion modèsta que fau es doncas que sens renonciar a cap de practica que s'apiège sus la reconeissença de l'autencitat locala, s'admeta tanben la practica de l'occitan comun. Sens enfasi ni escumenge.

L'occitan comun, larg o estandard a vocacion a servir dins la produccion intellectuala (mai que mai las sciéncias umanas que las sciéncias duras se fan gairebeen pas pus qu'en anglés). A vocacion tanben a servir la comunicacion pan-occitana (la dels organismes o associacion de defernsa de la lenga).

Entre sas foncions de tipe scientific n'i a una d'essenciala que rejonh lo prepaus inicial sus la gramatzacion. L'occitan estandard a vocacion metalingüística. A vocacion a èsser la forma auto-definida de la lenga que definís lo demai. L'occitan estandard o larg o comun o referencial permet l'autonomia de l'occitan perque permet de tractar en occitan la diversitat e la variacion de l'occitan. Lo provençal literari mostrava lo començament del camin dins lo diccionari de Mistral que presenta la variacion dialectala a partir de la forma literària qu'elaborèt. Juli Ronjat dins la *Gramatica istorica* encara non despassada procediguèt tanben aital (Ronjat 1930 ...). La gramatica istorica de Ronjat es en francés (coma las definicions del diccionari de Mistral), mas lo *provençau literari* servís de lenga per default per illustrar los fenomèns comuns de la lenga o per i referir la variacion. Cal perseguir dins aquesta via dins la lexicografia en prepausant un diccionari panoccitan dins una lenga comuna, coma ai començat de far individualament après la fins del GIDILÒC en trabalhar a un DILÒC o coma se fa ara dins lo projècte del *Congrès permanent* dich DGILO. O cal far tanben dins la gramatografia coma Alibèrt ne mostrèt la via.

Lo recors aumentat a l'occitan estandard pòt tanben renovar la practica de las formas localas. Lo modèl piramidal dialèctes de basas – grand dialèctes de referéncia – occitan estandard comun es un pauc pesuc (vejatz Sumien 2006 per una discussion). Fa pas la

plaça a una percepcion e una valorizacion inegala de la variacion sul territòri occitan. La practica de çò que podèm sonar «bimodalisme» dona mai de soplesa. L'idèa es de referir sistematicament la practica e l'ensenhament d'una forma locala a l'occitan estandard. Permet de valorizar eventualament un territòri mai reduch que lo d'un «grand dialècte de referéncia» e de practicar una identificacion mai evident a un parlar local, mas en lo referissent a una forma centrala e passapertot... Gerard Gonfroy (1975) mostrèt la via dins un diccionari lemosin que dona a costat de la forma lemosin la forma lengadociana coma forma referenciala, tanben per l'aranés o fa Aitor Carrera que sa *Gramatica aranesa* met regularament en correspondéncia l'aranés amb çò que sona «occitan centrau» i «generau» e que poiriam dire occitan estandard (Carrera 2007). Es benlèu pas un azard se parlam d'estandard a Vièlha en Aran, dins un canton d'Occitània ont tant l'estacament a l'originalitat locala que la consciéncia de l'importància de l'unitat de la lenga e de l'afortiment d'aquela unitat son particularament presents.

Per resumir l'occitan estandard es un biais de prepausar l'occitan a totes, es un occitan d'acuèlh e de perfeccionament (en tant que varietat exhaustivament definida). Es tanben un acompanyament de la diversitat, que siá per acompanyar lo còrpus istoric e diatopic de la lenga o que siá per far prodèl a la promocion de quina varietat occitana que siá dins çò qu'ai sonat bimodalisme.

L'estandard pòt èsser lo paissèl de nòstra diversitat e tanben una ajuda per manténer e expandir tant coma poirem la vida de la lenga.

Referéncias

- Alibèrt, Loís 1935-1936 *Gramatica occitana, segon los parlars lengadocians*. – Montpelhièr, Tolosa: Societat d'estudis occitans [1935-1937 Barcelona: Impr. Casa de caritat, reedicion corregida 1976 Montpelhièr CEO, 531p.]
- Anglade, J. (1919). *Las leys d'amors: manuscrit de l'Académie des Jeux floraux*. Toulouse: Privat, (3 vol) VIII-203 p., 186 p., 184 p.
- Auroux, Sylvain 1991 *La révolution technologique de la grammatisation*, Liège: Mardaga, 216 p.
- Balibar, Renée 1985 *L'institution du français: essai sur le colinguisme des Carolingiens à la République*, Paris: Presses universitaires de France, 421 p.
- Branca-Rosoff, Sonia ed. 2001 *L'institution des langues: Renée Balibar, du colinguisme à la grammatisation*, Paris: Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 237 p.
- Bueno, Francisco da Silveira (1898-1989). 1967 *A formação histórica da língua portuguesa* / (2a edição revista), São Paulo: Saraiva, 322 p.
- Buescu, Maria Leonor Carvalhão 1983 *O estudo das línguas exóticas no século XVI*, Amadora: Instituto de cultura e língua portuguesa, 100 p.
- Carrera Baiget, Aitor 2007 *Gramatica aranesa*. Lleida: Pagès Editors, 287p. T
- Chambon, Jean-Pierre 2014 Enracinement / déracinement de l'idiote boudounien (*Sus la mar de las galèras et Lo libre dels Grands jorns*), in Alén-Garabato, Torrells e Verny eds *Los que fan viure e tresluisir l'occitan*, Actes del Xn congrès de l'A.I.E.O., Lemòtges, Lambert-Lucas, 2014, 562-571.
- Forviera, Xavier de [«Savié de Fourviero», Xavier de Fourvières] 1899 *Grammaire provençale, suivie d'un guide de conversation* [rééd. 1941, 1952, 1973 ...], Avinhon: Aubanèl. [231 p.; In-16 per la reedicion]
- Gonfroy, Gérard 1975 *Dictionnaire normatif limousin-français*, Tulle: Lemouzi, 229 p.
- Lafont, Robert 1979 *Nani Monsur*, Enèrgas: Vent Terral, 122 p.
- Marshall, John Henry 1969 *The "Donatz Proensals" of Uc Faidit*, London: Oxford University Press, 420p.
- Martèl, Felip 2012 Une norme pour la langue d'oc? Les débuts d'une histoire sans fin, *Lengas* 72, p. 23-50
- Ronjat, Juli ["Jùli Rounjat"] 1908. (Extr. de Vivo Prouvènço). *L'ourtoùgrafi prouvençalo*. Avignon,
- Ronjat, Juli ["Jùli Rounjat"] 1937 *L'Ourtoùgrafi prouvençalo, pichot tratat à l'usage di Prouvençau*. Segoundo edicioun (S. I.) Edicioun de la Mantenengo de Prouvènço. In-16, 32 p. Jaubert, A. (dr. Préf.)
- Ronjat, Juli [Jules Ronjat], 1930-32-37-41, *Grammaire (h)istorique des parlars provençaux (sic) modernes*, Montpellier, Société des Langues Romanes, 4 vol.: 423-487-650-192p.

Salvat, Josèp 1943 *Gramatica occitana* (prefaci de M. J. Carcopino), Tolosa: Privat, XXI-177 p.

Sauzet, Patric 1985 *Compendi practic de l'occitan normat*, Montpelhièr, C.E.O. e C.R.D.P., 66 p.

Sauzet, Patric 1989 Dotze tèsis sus la nòrma e l'estandard" (intervencion a l'Universitat Occitana d'Estiu de 1988 a Nimes) *Lengas*, 25, p157-162.

Sauzet, Patric 2012 Occitan: de l'importance d'être une langue in A.-L. Dotte, V. Muni Toke & Jean Sibille eds *Langues de France, langues en danger: aménagement et rôle des linguistes* (Cahiers de l'observatoire des pratiques linguistiques 3) Toulouse: Privat, 87-106/176

Sauzet, Patric 2016 *Conjugaison occitane*, Tolosa: IEO, 317 p. [La mencion "langue-docien" que pòrta la cobèrta foguèt aponduda per l'editor sens mon assentida. la version occitana del libre escricha primièr poguèt pas encara èsser publicada.]

Sauzet, Patric 2020 "Dissidècia o dòxa dins los estudis occitans." in Courouau e Fabié eds *Fidelitats e dissidècias*, Actes del XII Congrès de l'A.I.E.O. (Albi julh de 2017), Tolosa: SFAIEO, p. 41-74.

Sauzet, Patric 2024 Lenga de país, lenga comuna, lenga d'autor. Qualques remarques sus la morfologia de Joan Bodon, in Noilhan (Cécile), Ginestet (Joëlle) (dir.), *Relire Jean Boudou. Tornar legir Joan Bodon*, Paris: Garnier, p. 307-330.

Sauzet, Patric, Ubaud, Josiana 1995 *Le verbe occitan: Lo vèrb occitan Ais de Provença*: Édisud, 231 p.

Sumien, Domergue 2006 *La standardisation pluricentrique de l'occitan*. Nouvel enjeu sociolinguistique, développement du lexique et de la morphologie, (coll. Publications de l'Association Internationale d'Études Occitanes), Turnhout: Brepols, XII-501 p..

Sumien, Domergue 2007 Preconizacions del conselh de la lenga occitana, *Lingüística occitana* 6 [en linha <https://clo-occitan.com/wp-content/uploads/2021/08/CLO-preconizacions-2007.pdf> consultat lo 9 de junh 2026]

Taupiac, Jacme 2021 *Gramatica occitana*. Gramatica de l'occitan estandard. 2a edicion, s.l.: I.E.O. (associacion Antonin Perbòsc), 192 p.

Ubaud, Josiane, 2011, *Diccionari ortografic, gramatical e morfologic de l'occitan: segon los parlars lengadocians*, 109 000 intradas, 1161 p.

Vernet, Florian (dir.) 2020 Gramatica de l'occitan estandard, s.l.: Collègi d'Occitania, 99 p.

Vernet, Florian 2016 «L'occitan estandard» [en linha <https://www.occitanparis.com/index.php/mc/21-cultura/24-cultura-i/908-sus-la-lenga-occitana-en-2016-florian-vernet> consultat lo 9 de junh 2026 (autre format?)]

Verny, Maria Joana 2019 Des manuscrits autographes à l'édition Joan Bodon / Jean Boudou (1920-1975) et les questions de graphie, *Lengas* 86

Vouland, Pierre 2005 *Du provençal rhodanien à l'écrit Mistralien*. Aix: Edisud, 206 p.

Jacme Taupiac
Membre der Institut d'Estudis Aranesi-
Acadèmia Aranesa dera Lengua Occitana

La lenga occitana, una e diversa

A Garravet (canton de Lombès, al sud-èst del departament del Gerç), a partir de l'estiu de 1966, (aviái 27 ans), comencèri d'èsser al contacte dels "parlaires naturals" del gascon del Savés. Ieu que veniái de la Lomanha orientala (canton de Bèumont de Lomanha, dins la partida gascona del Tarn e Garona) e que parlavi correntament lo gascon lomanhòl, remarquèri sul pic qualques diferéncias entre lo mieu parlar e lo del Savés: disián «*Trabalhar a malauera*» e non pas «*Trabalhar a malaise*» coma a Bèumont. Quand renegàvan avián una curiosa maniera dire la vocala u de «*Hilh de puta !*», exclamacion frequenta dins lo parlar dels païsans de Garravet. Mas ieu, contunhavi tranquillament de m'exprimir en gascon lomanhòl: tot lo mond me compreniá e compreniái tot lo mond, sense cap de problèma.

Mas un jorn, arribèt un "incident lingüistic" que me faguèt rire. Una femna qu'apelàvan «la Marí Sharlet» e qu'èra nascuda a la fin del sègle XIX, m'ausiguèt dire una frasa ont i aviá los mots: «*Un còp*». Aviái ben remarcat que dins lo parlar del Savés lo fonèma /y/ se disiá pas [y] coma dins lo francés *la lune*. Los parlaires realizàvan lo meteís "diafonèma" (coma auriá dich Peire Bèc) deslabializat: èra una vocala coma la famosa "vocal neutra" catalana. E donc, sufiguèt que realizèssi pas lo fonèma /y/ deslabializat coma a Garravet, dins «*Un còp*», per que la "Marí Sharlet" compreguèsse qu'èri un "estrangièr". Diguèt plan clarament: «*Aqueth, i pas d'ací !*» S'èra pas enganada. Veniái de cinquanta quilomètres.

Aquò vòl dire doás causas. La primièra es que la Marí Sharlet, qu'èra la veusa d'un maçon, e de segur pas una intellectuala, aviá la meteissa sensibilitat lingüistica e la meteissa co-neissença pro fina de la dialectologia locala que totes los "parlaires naturals". Per ela, èra evident que *la nòrma* del sieu parlar èra tot simplement çò que disián los autoctòns de Garravet qu'anàvan cada diluns al mercat de Samatan. Ai un fum d'autres exemples que confirman aquela conviccion dels parlaires naturals. Una altra femna de la meteissa comuna, nascuda en 1913, me contèt mai d'un còp que de parents del costat de Cadors (vilòta situada al nord-oèst de Tolosa, dins lo domení gascon) disián a cada moment *ça-quelà*, mot inconegut dins son idiolècte. E l'estonava quand, a ieu tanben, m'ausissiá dire, pro sovent, dire *çaquelà*. (Lo mot se ditz a Cadors coma a Bèumont.) Pòdi citar tanben lo cas d'un lomanhòl, nascut tanben en 1913, que dins son parlar local emplegava l'article tolosan le (*le pan, le vin*) e aviá remarcat qu'a sèt o uèch quilomètres, dins lo departament del Gerç (a Gaudonvila, canton de Sant Clar) se disiá lo (*lo pan, lo vin*). Aquò lo fasiá rire e li semblava ridicul. De segur, "en bon patoès" caliá dire «*le pan, le vin*». Aquò lo menava a dire en francés, per badinar: «*Dans le Gers, c'est plein de loups !*»

Èra un jòc e mots fondat sus l'omofonia entre l'article lo e lo substantiu francés *le loup*.

Aquelas reaccions popularas davant la diversitat lingüistica d'un endrech a l'autre (que se pòt apelar, dins lo parlar tecnic dels lingüistas "la diversitat diatopica") son generalas e vòlon donc dire una segonda causa: gaireben totes los "parlaires naturals" conéisson fòrt plan la nòrma dels parlars vesins; per consequent, las diferéncias empàchan pas l'inter-comprension espontanèa. Un autre lomanhòl, nascut al ras de Bèumont de Lomanha en 1943, èra paire de tres filhas. Una de sas filhas agèt un dròlle que l'apelèt (en francés) *Loucas* e non pas **Lucas* qu'es la fòrma acostumada d'aquel prenom. Solament, *Loucas*, se pronóncia [luká] e [luká] es la prononciacion de lo can (en latin *canis*) dins l'occitan de Montalban. Alara, lo grand (en occitan lomanhòl "le pepin") d'aquel Loucas disiá, manièra de rire: «*Se n'an un aute, l'apereran "lo gat"!*» Lo que disiá aquò disiá le canh dins son gascon lomanhòl, mas sabíá fòrt plan que se disiá lo can [lu ka] e lo gat [lu gat] dins un parlar occitan vesin.

Totes los que son pro vièlhs e que son estat al contacte dels parlaires naturals, ont que siá en Occitana, an pogut constatar la meteissa realitat sociolingüistica que se pòt resumir en tres punts:

- Los parlaires naturals, son perfiechament al corrent de la *varietat diatopica*, es a dire del fach que l'occitan se parla pas parièr d'un endrech a l'autre.
- Quitament se lo parlar càmbia d'una comuna a l'autra, emai d'una "bòrda" a l'autra, aquò empacha pas l'*intercomprension*.
- Dins lor sensibilitat lingüistica espontanèa, i a donc aïtant de nòrmas coma de parlars. E donc, per eles aquò fa pas "una lenga" mas una multiplicitat de "pateses" que s'opàusan a la polida unitat de la lenga francesa.

De segur, tota persona qu'es estada al contacte dels parlaires naturals, ont que siá dins d'Occitania francesa, pòt portar un testimoniatge de la meteissa mena. Los universitaris especialistas de sociolingüistica analízan aquela meteissa realitat e pàrlan de la "diglossia franco-occitana" ont, dins la consciéncia dels parlaires, a la "non-lenga" mespresada qu'es l'occitan s'opausa la prestigiosa "lenga" qu'es lo francés. L'occitan es lo tèrme inferior de la diglossia e lo francés n'es lo tèrme superior.

Nosautres los occitanistas, que sabèm que tot parlar local es una de las fòrmas de nòstra lenga nacionala que remonta als trobadors, que consideram que la politica glotofagica menada despuèi de sègles pel poder parisenc assimilacionista es totalament inadmissible, sèm menats a nos pausar doás questions: d'una part quina actitud nos cal aver davant l'indifugibla diversitat lingüistica; d'autra part es que nòstra "lenga comuna" serà fatalament lo francés al dessús de la parrabastada de parlars locals?

La resposta d'un grand nombre d'occitanistas es, en primièr, que cal a tota fòrça respectar la diversitat lingüistica occitana. Pòt pas èsser question de mespresar quina fòrma locala que siá de lenga nòstra. Tot occitan local es de bon occitan. Tot parlar local es quicòm de preciós, ambe totes las particularitats que ne fan un parlar diferent del parlar del vilatge vesin. Emài, se volèm menar lo rasonament fins a sas ultimas consequéncias, cal pas esitar a afirmar que tota «lenga de familha» e tot idiolècte d'un parlar natural son una fòrma bona de la granda lenga occitana. (Se sap que l'*idiolècte* es «la lenga que parli ieu».) E aquela fòrma de lenga es cambiadissa en sincronia (m'adreici pas ambe lo meteís estil a totes los interlocutors) e tanben en diacronia (fa dètz, vint o trenta ans, parlavi pas exactament coma parli ara). Cadun parla coma sap, coma pòt o coma crei que val mai parlar.

E, de segur, es totalament coerent que se respectam tot parlar local, familal o individual respectem tanben l'occitan utilizat coma lenga literària per nòstres autors. Lor occitan, lo cal préner coma es. Frederic Mistral escriguèt pas sos caps d'òbra en occitan estandard mas en provençal rodanenc. Miquèu de Camelat escriguèt pas *Belina* en occitan estandard mas dins "lo bearnés classic de la plana de Pau". Josèp Condò Sambeat, l'autor aranés plan conegut, nascut a Montcorbau en 1867, utilizèt coma lenga de creacion literària un occitan aranés que presenta de divergéncias considerablas ambe l'occitan estandard.

Nos cal evitar doás causas: primièrament portar un jutjament de valor sus las caracteristicas de la lenga qu'empléjan (cadun a la siá nòrma e totes las nòrmas son acceptablas); segondament evitar de donar de "leçons postumas de bona lenga occitana" quand reeditam las grandas òbras de nòstra literatura nacionala. Los occitanistas provençals actuals escrívon *leis òmes, leis ostaus, lei camins, lei pèiras*: an rason. Mas, dins la reedicion de Mirèlha en grafia occitana, lo que faguèt la *transgrafacion* daissèt la fòrma de l'article plural causida per Mistral: *Dins lis amors de sa jòvènça; Vèrs la mar, dins li blats*. (Frederic Mistral, Mirèlha, 2014, p. 7. Editions des régionalismes.) Agèt rason tanben. Es un biais de far scientificament — e deontologicament — irreprochable.

Mas, pecaire!, arriba mai d'un còp que l'editor occitanista d'un tèxte ancian crega necessari de cambiar non solament la grafia mas tanben la morfologia e lo vocabulari del tèxte original. Justin Besson (l'autor roergat nascut en 1845 e mòrt en 1918) escriviá dins *D'al brès à la toumbo*:

«Mès bautres angelous, que dins cado familho
Caressas dins soun brès lou neni que soumilho» (edicion de 1934, p.1)

L'editor Cantalaua, dins sa reedicion de 1995, ambe lo tèxte transgrafiá en grafia occitana, fa dire a Besson:

«Mas vautres, angelons, que dins cada familia
careçatz dins son brès lo nenin que somelha».

Naturalament, *familha e somelha* ríman pas pus ! Se vei plan que la transgrafiacion del tèxte de Besson a abotit, sus quelques punts, a un inadmissible càmbiament de lenga. E d'exemples d'aquela mena, n'i a de milièrs dins la reedicion de *D'al brès a la tomba* per Cantalaua, que confondiá dramaticament "transgrafiacion" e "correccion lingüística" e que menava las doás operacions a l'encòp. Cantalaua fasiá lo mèstre que "corregissiá" la lenga de l'escolan. E l'"escolan" Besson i èra pas pus per repotegar — ambe l'umor ferotge que seriá estat lo sieu — contra çò qu'auriá considerat coma una farlabica intolerabla, impausada autoritàriament. Jogar lo ròtle de "moralizator lingüistic" me sembla èsser pèdre son temps e sa respectabilitat.

En 2011, quand editèri en grafia occitana las òbras complètas de l'escrivan gascon lomanhòl Paul Sabatèr, prenguèri lo partit d'o cambiar tot dins lo domeni de la grafia e de cambiar pas res dins lo domeni de la lenga. (*Paul Sabatèr, L'òme sol. Poèmas e pròsas de l'escrivan occitan de Tornacopa en Lomanha. Editor: Los Quasèrns de la Lomanha, 2011.*) Coma editor, mos critèris èran diametralament opausats als de Cantalaua. Degun non m'a fach lo repròchi d'aver daïssat l'occitan de Lomanha exactament tal coma l'emplegava lo poèta de Tornacopa. E d'autra part, la grafia occitana permet d'aver un grand "confòrt visual" davant quin tèxte dialectal occitan que siá.

A mon vejaire, lo principi de "respectar la diversitat lingüística occitana" es excellent, mas lo cal aplicar ambe plan mai de coeréncia que non se fa a l'acostumada.

Ara, podètz "aver rason" a cent per cent, mas préner pas en compte que cinquanta per cent de la realitat. Es sovent lo cas dins lo problèma que nos ocupa. Es una error frequenta de creire que lo respècte de la diversitat dels parlars e dels grands dialèctes de la lenga nòstra es quicòm d'incompatible ambe l'acceptacion d'un occitan estandard. Es coma se de saber parlar e escriure nòstra "lenga nacionala", l'occitan, nos empachava de saber parlar e escriure nòstra "lenga estatala", lo francés. Es coma se d'èsser occitans nos empachava d'èsser franceses. Es coma se d'èsser franceses nos empachava d'èsser europèus. Es coma se d'aimar la musica, de còps que i a, m'empachava d'aimar lo silenci, d'autres còps. Cal pas estimar incompatible çò qu'es complementari.

A l'epòca modèrna, la fòrma d'occitan qu'a foncionat mai o mens coma "occitan estandard" es estat, en primièr, "*lou prouvençau roudanen*", nauçat en glòria per *Mirèlha*, de Frederic Mistral (libre sortit al mes de febrèr de 1859) e illustrat tanben pels caps d'òbra dels autres escrivans provençals qu'agèron coma esplech de creacion literària la meteissa varietat d'occitan provençal. Se pòdon citar Josèp Romanilha, Teodòr Aubanèl, Baptista Bonet, Pèire Dévoluy, Xavier de Forviera, Josèp d'Arbaud, Sulli-Andrieu Pèire e un fum d'autres.

Qualques unes agèron quitament lo projècte qu'aquel occitan provençal, plan polit mas netament localizat, foguèsse causit coma lenga literària de tot lo país occitan; aurían volgut que "per drech de cap d'òbra" — l'expression manca pas de noblesa — los escrivans de tot lo país nòstre renoncièsson a lor parlar local e adoptèsson la lenga subrebèla del Mèstre de Malhana. Èra irrealista.

Mas, l'idèa d'un occitan qu'ara apelam "estandard" contunhava d'èsser dins l'aire. En 1924, lo felibre Bernat Sarrieu (nascut a Montalban lo 29 de junh de 1875 e mòrt tanben a Montalban lo 5 de genièr de 1935) publiquèt una brocadura ont parla plan explicitament de la necessitat de çò qu'apèla «*une langue d'oc commune*». (*La Graphie de la Langue d'Oc et la langue Commune d'Occitanie, pagina 15.*) L'idèa èra bona. Mas, èra plan evident que l'òme aviá pas una cultura lingüística pro solida per concretizar son projècte.

A calgut esperar quelques annadas per tal que de lingüistas competents, qu'èran tanben de grandas figuras de l'occitanisme, poguèsson presentar de concepcions de l'occitan estandard magnificament convergentas. Son mièja dotzena: Pèire Bèc (1921-2014), Robèrt Lafont (1923-2009), Patric Sauzet (nascut en 1953), Domergue Sumien (nascut en 1968), Rogièr Teulat (nascut en 1938), Florian Vernet (nascut en 1941). (*Dins la miá Gramatica occitana - Segonda edicion, 2021, paginas 14 - 17, presenti lo trabalh d'aqueles sièis* lingüistas occitanistas.) N'i cal ajustar un, Rogièr Barta (1911-1981). Aquel òme, filh de l'escrivan Emili Barta, èra occitanoparlant de naissença, èra occitanista e èra un brillant intellectual. Agregat d'espanhòl, aviá començat una tèsi sus sant Joan de la Crotz. Mas, per de rasons politicas, foguèt escampat de l'universitat de Montpelhièr e li calguèt se ganhar la vida autrament. Foguèt lo director de la companhiá d'asseguranças *L'Urbaine et la Seine*. Mas èra e demorèt un occitanista valent. Nos a daïssat un *Glossaire occitan - français* d'una importància considerabla per la codificacion lexicala de l'occitan estandard. A primièra vista es un banal "minidiccionari" destinat als escolans que se vòlon iniciar a la lenga. En realitat es aquí que se tròba plan sovent la melhora causida dels lexèmas de l'occitan estandard. Plan sovent, quand ai cercat quin mot o quina fòrma d'un mot donat valiá mai causir en occitan estandard, après aver analizat longament lo problèma soi arribat a la meteissa conclusion que la que pòrta lo Barta dins lo sieu *Glossaire occitan-français*. Per la causida dels lexèmas de l'occitan estandard, Rogièr Barta es un mèstre.

E sas causidas coïncidisson plan sovent ambe las dels autres lingüistas occitanistas qu'an trabalhat a codificar lo meteís occitan non-dialectal. L'occitan estandard es donc pas un projècte fosc, un pauc caluc. Es una fòrma de lenga nòstra codificada d'una manièra convergenta pels lingüistas occitanistas e ja emplegat coma lenga literària per un fum d'autors. Dire que «l'occitan estandard existís pas» seriá irrealista.

Naturalament, la miá tòca es estada de redigir la presenta pròsa en occitan estandard. Ara, de segur que los lectors auran lo drech de pensar que sus tal o tal punt aurí mai valgut que la nòrma foguèsse diferenta.

En conclusion, i a pas a causir entre «respècte de la diversitat lingüística» e «promocion de l'occitan estandard». Cal pas "una causa o l'autra"; cal "una causa e l'autra".

Sintetizarai tot aquò en cinc punts.

1. Los dialectològues

Jamai non serem pro reconeissents als universitaris dialectològues de nos aver fornit una descripcion scientifica de la lenga parlada encara per de milions de personas a una data tota recenta. Caldriá citar un fum de mond: en primièr los autors d'atlasses lingüistics, per exemple l'eminent dialectològue Joan Seguí (Jean Séguy), autor de *l'Atlas linguistique de la Gascogne*, que fondèt una branca novèla de la dialectologia, la dialectometria, que li permetiá de mesurar "lo coeficient de gasconitat" de cada punt d'enquèsta, non pas "a vista de nas", mas ambe de critèris scientifics. Cal citar tanben, mai que mai, Pèire Bèc que trobèt quitament una "estructura diatopica" pels mila parlars diverss observables d'un cap a l'autre de nòstra «Granda Occitania», de la Gasconha a la Provença. Per el i a l'aquitano-pirenenc (ambe lo gascon e lo lengadocian meridional), l'occitan central (ambe la màger part del domeni ocupat pel lengadocian) e l'arverno-mediterranenc (ambe lo lemosin, l'auvernhat, lo gavòt (o "provençal del nòrd") e lo provençal. (Pierre Bec, *La langue occitane*, 1986, p.36. - *Que sais-je ?*, n° 1059.) E dins un autre libre pòrta una mapa encara pus precisa ont la zòna de "l'occitan central" es un grand domeni, plan central en Occitania, que va de Brageirac a Alès e d'Orlhac a Besièrs. (Pierre Bec, *Manuel pratique d'occitan moderne*, 1973, p. 23. - Editor: Picard.) Es qu'aquela mapa seriá pas la quintesséncia occitanista de la dialectologia? Es que seriá pas la garentida d'un occitan estandard fondat sus de basas scientifica irrefutablas? Metre la sciéncia lingüistica (e pus precisament la dialectologia) al servici de l'occitanisme, solide qu'es una nòbla ambicion. Pèire Bec èra un grand sabent e un grand occitanista.

2. Necessitat de l'occitan estandard

Que se passa quand i a pas cap d'occitan estandard? Los sociolingüistas catalans Francesc Ruiz, Rosa Sans e Jordi Solé nos dónan aquela responsa: "*En una comunitat d'una llengua subordinada, [...] la llengua dominant actua com a estàndard dels parlants de la llengua subordinada i assumeix totes les funcions que en una situació normal correspondrien l'estàndard de la llengua pròpia d'una comunitat.*" (*Diccionari de sociolingüística*, 2001, p.112.) Se l'occitan es una multitud de parlars locals e s'un autor publica un libre dins son parlar, plan probable que qualques mots seran de mal compréner pels qu'auran un autre parlar. Solide qu'es lo rasonament implicit que faguèt lo carcinòl Juli Cubainas quand, en 1956, publiquèt son *Novèl Testament*. A la fin del libre se tròba un *Glossari occitan-francés* de 5 paginas. Trobatz aquí que abaus vòl dire «*multitude*», que balhar vòl dire «*donner*», que clucar vòl dire «*fermer les yeux*», coma se «*multitud, donar e barrar los uèlhs*» serián pas estats d'equivalents occitans pro clars dels mots que los lectors riscàvan de compréner pas. Aquò voliá dire que per legir aquel libre escrich en occitan caliá saber lo francés. Es coma s'un libre escrich en francés comportava, a la fin, un *Glossaire français-anglais* dins una situacion sociolingüistica ont l'anglés foguèsse la granda lenga comuna que tot lo mond sap, mentre que lo francés foguèsse vengut una paura "lenga regionala". Ne sèm pas encara aquí... Mas tot procèssus de "glotofagia" ont las grandas lengas se mènjan las pichonas es una trista causa.

Sense occitan estandard, se pòt parlar tanben de l'impossibilitat d'aver l'equivalent en lenga nòstra del *Petit Larousse* o del *Petit Robert*.

Enfin, coma tota lenga de cultura a una fòrma estandard, sense estandard l'occitan es tot çò que voldretz mas pas una vertadièra lenga de cultura. Es pas possible d'èsser autenticament occitanista e de creire que tot projècte de codificacion de l'occitan estandard es una "aporía" (es a dire un problèma sense solucion). Per un occitanista, lo fach de refusar tota idèa d'occitan estandard es una actitud suicidària.

3. Necessitat de l'occitan estandard

Totes los lingüistas nòstres que se son ocupats de la codificacion de l'occitan estandard arriban a una nòrma extraordinàriament convergenta. Per consequent, aquel occitan es absolutament pas un projècte plan polit, mas un pauc fosc, mai o mens caluc e irrealista. Es una fòrma de lenga plan unitària, ont los "codificaires" son d'acòrdi suls punts essencials e qu'es emplegada per d'excellents escrivans coma esplech de creacion literària. Portarai tres exemples simplasses.

- Avèm tres articles definits, dins la lenga parlada, segon las regions. En primièr, avèm lo (*lo pan e lo vin*). Una granda zòna lengadociana e tanben gascona (ont se tròban Tolosa e Bèumont de Lomanha) a l'article le (*le pan e le vin*). Una altra zòna, pus pichona, ont se tròban la Bigòrra (ambe Lorda) e tota la Val d'Aran, a l'article eth (*eth pan e eth vin*). Es evident que l'article de l'occitan es tandard es *lo*.
- Dins los parlars, d'un cap a l'autre del domeni lingüistic nòstre, avèm aquesta fòrmas per meteís vèrbe a l'infinitiu: *avedre, aguer, aguedre, agure, aver, auéser, àuger, àuver, agússer, aver, avere*. Aquò fa onze fòrmas. Soí pas solide de las aver portadas totas. La fòrma de ma familha lomanhòla es *àuger*. E ai ausit mila còps *agure* en Roergue. Mas, sabi que dins los "pateses franceses" las fòrmas locals correspondentas al verbe *avoir* son encara pus nombrosas! De segur, dins lo francés estandard fa longtems que s'es impausada la fòrma *avoir*. Avèm totas las rasons del mond de causir *aver* en occitan estandard: la question es reglada.
- Mistral comença *Mirèlha* ambe aquesta frasa que totes los que dispausam d'un minimom de cultura literària occitan avèm dins la memòria: *Cante una chata de Provença*. Dins lo "provençal rodanenc" qu'èra la lenga de creacion literària de nòstre poèta pus celèbre, lo morfèma de la primièra persona es -e: *cante* (francés «*je chante*»), mange (francés «*je mange*»), sabe (francés «*je sais*»). Dins la màger part dels parlars occitans (en lengadocian, en lemosin, en gascon), lo meteís morfèma a la fòrma -i: *canti, mangi, sabi*. De segur, l'immens espandiment geografic del morfèma -i impausa qu'en occitan estandard (coma dins l'occitan gascon de la Val d'Aran) causiscam lo morfèma -i.

Joan Bodon (l'autor nòstre qu'aviá l'estòfa d'un Prèmi Nobèl de literatura); Maria de Riucròs, de Copiac (al sud de l'Avairon), autora inconeguda de la generacion actuala mas qu'escriu una pròsa lengadociana d'una meravelhosa autenticitat; nòstres dos excellents prosators actuals Sèrgi Gairal e Florian Vernet, e plan d'autres autors, s'exprimisson dins una excellenta lenga que plan sovent es de pur occitan estandard.

L'occitan estandard es pas un projècte utopic; es una fòrma d'occitan que fonciona actualament.

4. Leugièras divergèncias

Pel segond jorn de la setmana, ne trobaretz qu'escrivon dimarç, d'autres *dimars* e d'autres *dimarts*, coma en catalan e coma se ditz dins qualques parlars gascons dels departaments de la Landas e de la Gironda. En francés tanben ne trobatz qu'escrivon *l'événement* e *le maître* e d'autres *l'évènement* e *le maitre*.

Nos cal absolutament pas aver vergonha d'aver, per nòstra lenga occitana, un estandard qu'es pas encara definitivament codificat sus qualques punts de grafia, de morfo-sintaxi o de vocabulari. Entre totes o farem tot... I a encara de punts d'incertitud dins totes las lengas de cultura de la planeta, quitament las pus ancianament estandardizadas. Es fatal que los "punts d'incertitud" sián encara mai nombroses dins una lenga coma l'occitan. Jamai nos cal pas oblidar la situacion ont nos trobam: la politica assimilacionista que sabèm assaja, despuèi de sègles, de far de la lenga dels Trobadors, de Mistral e de Bodon una lenga complètament dessocializada dins nòstra monarquia electiva organizada en fòrma de Republica parisencocentrica. Pecaïre, en Euròpa "tot lo mond" sap que la Republica francesa es pas la campiona del respècte de la "diversitat lingüística interiora"!

M'estimi mai me focalizar sus las convergèncias que sus las divergèncias. Cresi que sèm sul bon camin. La meteissa "grafia occitana" es acceptada, per l'essencial, per totes los responsables de la codificacion de la lenga. La brocadura *Per escriure* l'occitan, sortida en 2015, publicada per l'*Acadèmia aranesa* dera lengua occitana e aprovada pel *Congrès permanent* e per l'*Academia occitana*, pòrta 67 punts de nòrma ont los lingüistas occitanista "son totes d'acòrdi". L'essencial de la nòrma grafica occitana es fixat definitivament. E la nòrma grafica es sovent lo domeni ont i a lo mai de polemicas.

Es pas mai escandalós d'esitar en occitan entre *dimars* e *dimarts*, que d'aver en francés divergència de nòrma entre *le maître* e *le maitre*, en castelhan entre la *psicología* e la *sicología*, en anglés entre *organisation* (Granda Bretanha) e *organization* (Estat Units).

5. Aspècte social

Avèm d'una part l'occitan estandard, pro plan codificat, e d'autra part las fòrmas localas de lenga nòstra. Qualques unas an una fòrma prestigiosa de lenga literària, per exemple lo bearnés de la plana de Pau (il·lustrat per Miquèu de Camelat), lo provençal rodanenc (il·lustrat per Mistral e los autres felibres). Lo gascon aranés me sembla aver tanben un

estatut especial per doás rason: d'una part es una fòrma d'occitan que sa codificacion e son ensenhament son presas en compte pels poders public, d'autra part se parla plan mai que la meteissa lenga dins la Republica francesa.

Pòt pas èsser question de dire als araneses, als bearneses, als provençals o als autres occitans, de quina region que sián: «*D'ara endavant, vos cal abandonar lo vòstre occitan local e vos metre a parlar e a escriure en occitan estandard.*» Una tala preconizacion seriá estúpida e irrealista. Solide qu'entre l'occitan local e l'estandard i a una granda semblança dins la zòna de l'occitan lengadocian. (Quand fau lo cors public d'occitan, a Montalban, lo fau en occitan estandard: entre lo carcinòl montalbanés e l'estandard, las divergèncias son pas considerablas.) Mas, dins las autras regions, es normal que s'enseigne en primièr la fòrma locala de lenga nòstra e que los escolans àjan sonque una coneissença passiva de l'occitan estandard. Cal qu'un aranés o un niçard sián capables de legir sense tròp de pena Joan Bodon. L'ideal es d'aver una bona practica de son occitan local e una bona coneissença de l'occitan estandard, donc d'èsser "bidialectal". Cadun fa coma pòt. Mas, l'ambicion que deu aver un professor d'occitan non-lengadocian es que sos escolans àjan almens una bona coneissença passiva de l'occitan estandard. Los autors catalans del *Diccionari de sociolingüística* pàrlan de "*bilingüisme passiu*" (Ruiz-Sans-Solé, *Diccionari de soliolingüística*, 2001; p. 54). Podèm transpausar aquela nocion e parlar de "*bidialectalisme passiu*".

Çò qu'es indispensable es de respectar totes las fòrmas localas d'occitan, que sián vesinas o alunhadas de l'occitan estandard. I a pas "lo bon occitan" e los divèrses parlars. Degun non es ridicul quand parla una certana fòrma d'occitan. L'occitanisme plan comprés implica l'acceptacion de l'unitat de la lenga nòstra e lo respècte de la diversitat.

